

โครงการประสานงานเพื่อพัฒนารอบแนวคิดสำหรับ
ชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์
(เล่มที่ 1)

โดย

รศ.จุฑาทิพย์ ภัทราวาท

เสนอต่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย : สกว.

ธันวาคม 2544

คำนำ

การดำเนินการโครงการประสานงานเพื่อพัฒนากรอบแนวคิดสำหรับชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์ ในครั้งนี้ ได้รับการสนับสนุนเงินทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย : สกว. โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของขบวนการสหกรณ์ และจัดเวทีระดมความคิดระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อหาข้อสรุปสำหรับชุดโครงการวิจัยที่จำเป็นสำหรับการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์

ในฐานะผู้ประสานงานโครงการคิดว่า การดำเนินงานในช่วงเวลา 8 เดือน ที่ผ่านมาได้รับความสำเร็จตามแผนที่วางไว้ กล่าวคือ ได้บทความทางวิชาการด้านสหกรณ์ทั้งสิ้น 8 บทความ ข้อสรุปสำหรับชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์ ยังได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง ภาค รัฐ ขบวนการสหกรณ์ และนักวิชาการ ที่แจ้งความจำนงเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการวิจัยในระยะต่อไปด้วย

สิ่งที่เป็นความประทับใจ คือ ทีมที่ปรึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจแก่ผู้ประสานงานเป็นอย่างดีทำให้งานทุกอย่างสำเร็จลงด้วยดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คำแนะนำและคำปรึกษาจากทีมงาน สกว. ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย และคุณทรงพล เจตนาวณิชย์ ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจและทำให้ผู้ประสานงานมีมุมมองในภาพกว้างมากขึ้น

ผลงานในครั้งนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับการดำเนินการในอีกหลายขั้นตอนที่จะตามมา สำหรับโครงการในระยะต่อไป หากมีสิ่งใดบกพร่อง ผู้ประสานงานยินดีน้อมรับ และใคร่ขอขอบคุณทีมที่ปรึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ ภาควิชาสหกรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ตลอดจนทีมผู้ช่วยนักวิจัย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการโครงการครั้งนี้ไว้ ณ. ที่นี้

(จุฑาทิพย์ ภัทราวาท)

ผู้ประสานงานโครงการ

ธันวาคม 2544

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	I
บทที่ 1 บทนำ	1
หลักการและเหตุผล	1
วัตถุประสงค์	5
แนวทางและขั้นตอนการดำเนินงาน โครงการ	5
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	8
รายชื่อผู้มีส่วนร่วมในโครงการ	9
บทที่ 2 ข้อเสนอการประชุมระดมความคิด	11
ปัจจัยสภาพแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการสหกรณ์	12
สถานการณ์การดำเนินงานของกลุ่มองค์กรประชาชนในปัจจุบัน	15
ข้อสรุปวิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์	19
ประเด็นแนวคิดเกี่ยวกับสถานภาพ/บทบาทขบวนการสหกรณ์	19
ภาพลักษณ์ของสหกรณ์ที่ควรสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน	20
ข้อเสนอแนะสำหรับแนวทางการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์	20
ข้อเสนอแนะสำหรับชุดโครงการวิจัยที่ควรดำเนินการ	21
บทที่ 3 รายชื่อเครือข่ายนักวิจัยและรายงานการดำเนินการเผยแพร่	26
และประชาสัมพันธ์โครงการ	26
รายชื่อเครือข่ายนักวิจัย	26
รายงานการดำเนินการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์โครงการ	28
ภาคผนวก	
รายงานการประชุมครั้งที่ 1	
รายงานการสัมมนาครั้งที่ 1	
รายงานการสัมมนาครั้งที่ 2	
รายงานการสัมมนาครั้งที่ 3	
รายงานการประชุมครั้งที่ 2	

สารบัญญภาพ

	หน้า
รูปที่ 1 ขบวนการสหกรณ์ในประเทศไทย	4
รูปที่ 2 ขั้นตอนการดำเนินงาน โครงการประสานงานเพื่อพัฒนากรอบ แนวคิดชุด โครงการวิจัยด้านสหกรณ์	6
รูปที่ 3 สถานการณ์กลุ่มองค์กรประชาชนในปัจจุบัน	16
รูปที่ 4 กรอบแนวคิดสำหรับชุด โครงการวิจัยด้านสหกรณ์	22
รูปที่ 5 กรอบแนวคิดการบริหารจัดการชุด โครงการวิจัยด้านสหกรณ์	24

บทคัดย่อ

โครงการประสานงานเพื่อพัฒนากรอบแนวคิดสำหรับชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์มีจุดมุ่งหมายสำคัญ 2 ประการ คือ การสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของขบวนการสหกรณ์ในปัจจุบัน และการจัดเวทีระดมความคิดเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน ในการกำหนดกรอบแนวคิดสำหรับชุดโครงการวิจัยที่จะนำไปสู่การปฏิรูปขบวนการ สหกรณ์ไทยอย่างเป็นทางการ

กระบวนการดำเนินการโครงการเริ่มต้นจากผู้ประสานงานโครงการ ทีมที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิร่วมกันกำหนดประเด็นรายละเอียดของบทความต่าง ๆ และมอบหมายให้ผู้ทรงคุณวุฒิดำเนินการเขียนบทความในลักษณะของ Conceptual paper ซึ่งใช้เวลาประมาณ 3 เดือน จากนั้นจึงเป็นขั้นตอนของการประชุมระดมความคิด ซึ่งการประชุมในแต่ละครั้งจะเริ่มจากการนำเสนอบทความของผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อเปิดประเด็นสู่การอภิปรายร่วมกัน และหาข้อสรุปสำหรับหัวข้อที่กำหนดไว้ในแต่ละครั้ง ซึ่งจะนำไปสู่แนวคิดในการดำเนินการกำหนดกรอบแนวคิดสำหรับชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์

ผลการประชุมระดมความคิดมีความเห็นตรงกันที่จะให้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ เพื่อเป็นกรอบแนวคิดให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการสหกรณ์ทุกฝ่ายได้มีมุมมองในเรื่องการพัฒนาขบวนการสหกรณ์เป็นไปในทิศทางเดียวกันอันจะช่วยให้ทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์อย่างถูกต้องเหมาะสม นอกจากนี้ก็จะช่วยให้เห็นประเด็นของงานวิจัยที่จำเป็นต้องดำเนินการด้วย

วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ที่กำหนดไว้คือ “เป็นระบบเครือข่ายขององค์กรช่วยเหลือตนเองทางเศรษฐกิจและสังคม หลากหลายรูปแบบที่ตระหนักในคุณค่าของหลักและวิธีการสหกรณ์ มีการร่วมมือกันที่จะพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กร และเกื้อกูลต่อการสร้างความเข้มแข็งยั่งยืนของสมาชิก ชุมชน สังคม และประเทศ”

ข้อสรุปสำหรับชุดโครงการวิจัยที่ควรดำเนินการ ควรประกอบด้วยชุดโครงการวิจัย 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 การวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) เป็นการวิจัยที่มุ่งศึกษาหาข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ กลุ่มที่ 2 การวิจัยเชิงสังเคราะห์ (Analytical Research) เป็นการวิจัยที่มุ่งไปที่การวิเคราะห์หาความเป็นเหตุเป็นผลกันของตัวแปรต่าง ๆ หรือการคิดค้นวิธีการ/มาตรการที่จะนำไปสู่การปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ เพื่อการบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ กลุ่มที่ 3 การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มองค์กรประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยและพัฒนาขบวนการสหกรณ์ โครงการวิจัยที่ควรเริ่มดำเนินการก่อน ได้แก่ กลุ่มงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยมุ่งไปที่การพัฒนาเครือข่ายองค์กรประชาชนในพื้นที่จังหวัด ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับการพัฒนาชุดโครงการวิจัยอื่น ๆ ในระยะต่อไป

กิจกรรมด้านการประชาสัมพันธ์ที่ได้ดำเนินการไปแล้ว คือ การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์แนวคิด “วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ และแนวทางการวิจัย ซึ่งจะดำเนินการในระยะต่อไป” แก่หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องและองค์กรกลางต่าง ๆ เช่น สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ชุมนุมสหกรณ์ต่าง ๆ กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ตลอดจนการเผยแพร่ผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วารสารทางวิชาการ เป็นต้น

Abstract

The coordination project to develop framework for cooperative research projects has two main objectives – to analyze the knowledge related to the operation of existing cooperative movements and to organize brain-storming workshops to reach common conclusions in defining framework for research agenda leading to the reform of cooperative movements.

Operation process of the project started by formulation of detailed issues from various articles by the project coordinator, advisory team and resource persons. The resource persons were then assigned to prepare conceptual papers by 3 months period and followed by brain-storming workshops. Each brain-storming workshop was started with presentation of the resource persons and followed by opened discussions. The conclusions for each topic were used to conceptualize and define a framework for cooperatives research agenda.

The brain-storming workshop participants have agreed to define a **Cooperative Movement Vision** as a conceptual framework for cooperative movement related parties to have a common perspective in cooperative movements development. This will facilitate an appropriate participation of all parties in cooperative movement reform. In addition, The vision will help approaching the issues needed for further research.

The vision of cooperative movement is **“A network system for various types of socio-economic self-support organizations which recognize cooperative values, principles and methods, cooperate in organizational efficiency development and foster the sustainable strength of their members, communities, societies and the nation.”**

The conclusion for the research agenda is that it should compose of three research groups. The first group is Basic Research. Basic research is the fact-finding study to accumulate the knowledge to develop cooperative movement. The second group, Analytical Research, is the research to analyze causes and effects of various variables or the invention of methods/measures leading to different operations to meet the targets of cooperative movement. The third research group, Participatory Research, is the research emphasizing participation of all parties related to people organizations in research and development of cooperative movement. The first research group to be implemented should be the Participatory Research with emphasis on development of people organization network at provincial level. The Participatory Research will be a basis for development of other research groups.

The completed public relation activities are the dissemination and campaign of the concept of “Vision of cooperative movement and approach to future research” to related government agencies and cooperatives organizations such as Cooperative Promotion Department: CPD, Cooperative Auditing Department: CAD, Cooperative League of Thailand: CLT and various cooperative federation. Information was also disseminated through other media such as newspapers and academic journals.

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

การสหกรณ์ในประเทศไทยได้ถือกำเนิดขึ้นในประเทศไทยนานกว่า 8 ทศวรรษแล้ว โดยความเป็นมาของการสหกรณ์ในประเทศไทยมีความคล้ายคลึงกับอีกหลายประเทศที่รัฐบาลเป็นผู้นำเอาวิธีการสหกรณ์มาเผยแพร่แก่ประชาชนและใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

พัฒนาการในการดำเนินงานของขบวนการสหกรณ์ในประเทศไทยเริ่มต้นจากการจัดตั้งสหกรณ์หาทุนชื่อว่า “สหกรณ์วัดจันทร์ ไม่จำกัดสินใช้” ขึ้นที่จังหวัดพิษณุโลก เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2459 ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สหกรณ์แห่งแรกที่จัดตั้งขึ้นนั้นเป็นแบบสหกรณ์เอกประสงค์โดยมีวัตถุประสงค์ในการบริการแก่สมาชิกเพียงอย่างเดียว คือ การหาเงินทุนมาให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อไปลงทุนประกอบอาชีพทางการเกษตร ซึ่งเป็นวิธีการตามแบบอย่างของสหกรณ์แบบโรไฟฟ์เฟเชน ซึ่งเป็นสหกรณ์เครดิตของคนในชนบทซึ่งได้จัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศเยอรมันจากนั้นเป็นต้นมาก็ได้มีการจัดตั้งสหกรณ์เพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนมากกระจายไปทั่วประเทศและมีวัตถุประสงค์หลากหลาย แต่ส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นสหกรณ์แบบเอกประสงค์ เช่น สหกรณ์หาทุน สหกรณ์ขายข้าว สหกรณ์ขายเกลือ สหกรณ์ที่ดิน สหกรณ์ออมทรัพย์ เป็นต้น จากสถิติในการสำรวจเมื่อสิ้นปี 2497 ปรากฏว่ามี สหกรณ์ประเภทต่าง ๆ ดำเนินงานอยู่ถึง 22 ประเภท จำนวน 10,338 สหกรณ์ กระจายอยู่ใน 63 จังหวัด อย่างไรก็ตามเมื่อรัฐบาลได้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานของสหกรณ์ และพบว่าการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งสหกรณ์เป็นจำนวนมากนั้นยังมีข้อจำกัดและอุปสรรคบางประการที่ทำให้สหกรณ์ไม่สามารถให้บริการแก่สมาชิกตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ตามที่ควรจะเป็น ดังนั้นรัฐจึงมีนโยบายที่จะดำเนินการปรับปรุงสหกรณ์ และหลังจากได้หารือกับผู้เชี่ยวชาญจากศูนย์อบรมสหกรณ์ระหว่างประเทศ (International Cooperative Training Center) แห่งสหรัฐอเมริกา รัฐบาลก็ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2511 ขึ้นแทนพระราชบัญญัติเดิม (พระราชบัญญัติ สหกรณ์ พ.ศ. 2477) ซึ่งสาระสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้เน้นเรื่องการควบสหกรณ์ขนาดเล็กเข้าด้วยกันเป็นสหกรณ์ขนาดใหญ่ระดับอำเภอ โดยรัฐได้กำหนดนโยบายที่จะให้ดำเนินการควบ สหกรณ์ให้แล้วเสร็จในปี 2514 ในระยะต่อมาเมื่อทำการสำรวจจำนวนสหกรณ์ในเดือนมีนาคม 2515 พบว่า

จำนวนสหกรณ์ลดลงเหลือเพียง 9,700 สมาคมเท่านั้น จึงถือว่านโยบายเรื่องการควบสหกรณ์ของรัฐบาลในสมัยนั้นประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมาย

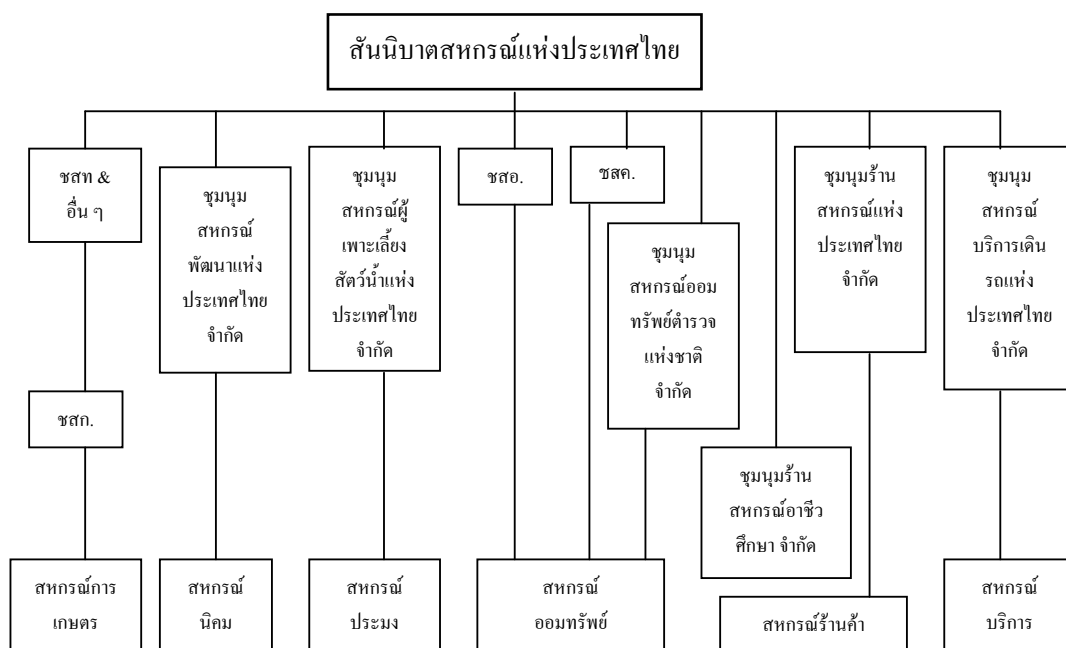
การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งของขบวนการสหกรณ์ในประเทศไทยก็คือ การปรับปรุงหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ดูแล กำกับ และแนะนำงานสหกรณ์จากเดิมคือ กรม สหกรณ์ที่ดิน กรมสหกรณ์พาณิชย์และธนกิจ และกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ สังกัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติมาเป็นกรมส่งเสริมสหกรณ์ และกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตามคำสั่งคณะปฏิวัติฉบับที่ 215 , 217 (พ.ศ. 2515) และประกาศของกฎกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2516) ออกตามความในพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 ได้กำหนดให้สหกรณ์ชั้นปฐมมี 6 ประเภท ได้แก่ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ประมง สหกรณ์นิคม สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์ร้านค้า และสหกรณ์บริการ มาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบัน (ข้อมูลกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ณ 31 ธันวาคม 2543) สหกรณ์มีจำนวนทั้งสิ้น 5,984 สมาคม ประกอบไปด้วย สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ประมง สหกรณ์นิคม สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์ร้านค้า และสหกรณ์บริการ จำนวน 3,618 83,102 1,352 366 และ 463 สมาคม ตามลำดับ มีสมาชิกรายบุคคลประมาณ 7 ล้านคน โดยในสหกรณ์แต่ละประเภทได้จัดตั้งองค์กรกลางขึ้นมาเพื่อให้บริการ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานของสหกรณ์สมาชิกและสมาชิกสหกรณ์ของตน และมีสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยเป็นองค์กรชั้นยอด (apex organization) ที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายสหกรณ์เพื่อทำหน้าที่ให้บริการทางวิชาการแก่สหกรณ์ในขบวนการและทำหน้าที่ประสานงานกับองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ (รายละเอียดในรูปที่ 1)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าพัฒนาการในการดำเนินงานของขบวนการสหกรณ์ไทยได้ถูกหีบยัดจากรัฐ โดยรัฐได้ให้การสนับสนุนส่งเสริมกิจการสหกรณ์มาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นเงินทุน บุคลากร และกฎหมายสหกรณ์ โดยคาดหวังที่จะให้สหกรณ์มีศักยภาพและความพร้อมที่จะเป็นที่พึ่งแก่สมาชิก อย่างไรก็ตามคงต้องยอมรับว่าการเริ่มต้นของการ สหกรณ์ที่เริ่มต้นจากรัฐนั้นย่อมก่อให้เกิดภาพลักษณ์ของสหกรณ์ในสายตาของสมาชิกและประชาชนโดยทั่วไป ในลักษณะของการที่สหกรณ์ต้องพึ่งพารัฐมาโดยตลอด มีความคิดเห็นของนักวิชาการบางส่วนที่เห็นว่า การที่สหกรณ์ไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควรเพราะถูกครอบงำจากรัฐ และก็มีอีกจำนวนไม่น้อยที่ให้ความเห็นว่า รัฐจะต้องให้ความช่วยเหลือขบวนการสหกรณ์ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ จึงเกิดข้อคำถามว่าวิธีใดจึงจะเหมาะสมและเกิดผลดีที่สุดต่อการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ระหว่างรัฐให้ความเป็น

อิสระแก่สหกรณ์ให้สหกรณ์ช่วยเหลือตนเอง หรือรัฐจะต้องสนับสนุนช่วยเหลือ สหกรณ์และควรช่วยเหลืออย่างไร มากน้อยเพียงใด

หากจะพิจารณาในแนวกว้างไปถึงกลุ่ม/องค์กรประชาชนที่มีจุดมุ่งหมายคล้ายคลึงหรือเหมือนกับสหกรณ์ที่เกิดจากการรวมตัวกันของประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมร่วมกันที่มีอยู่ในปัจจุบัน เราจะพบว่ามีกลุ่ม/องค์กรประชาชนหลากหลายประเภทที่จัดตั้งขึ้นมาในหลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งโดยการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) หรือที่เกิดจากการรวมตัวของประชาชนเอง ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารหมู่บ้าน กลุ่มสตรี กลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้าน เป็นต้น กลุ่ม/องค์กรประชาชนเหล่านี้มีบทบาทการดำเนินงานที่น่าสนใจหลายประการ กล่าวคือ สมาชิกกลุ่มจะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างกระตือรือร้น กลุ่ม/องค์กรมีบริการที่เข้าถึงความต้องการของสมาชิกกลุ่มอย่างแท้จริง และพบว่ามีกลุ่ม/องค์กรประชาชนจำนวนไม่น้อยที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว สถานการณ์ดังกล่าวทำให้นักวิชาการบางส่วนเห็นว่าควรมีมาตรการที่จะช่วยให้กลุ่ม/องค์กรประชาชนเหล่านี้สามารถดำเนินการในลักษณะที่ยั่งยืนได้ตลอดไป โดยไม่ต้องพึ่งพาศักยภาพของผู้นำเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ความเป็นอยู่ในเวลานี้ อย่างไรก็ตาม ความพยายามที่เกิดขึ้นในปัจจุบันในการพัฒนากลุ่ม/องค์กรประชาชนเพื่อความยั่งยืนที่สำคัญประการหนึ่งคือ การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง กลุ่ม/องค์กรประชาชนในระดับรากหญ้า (ในท้องถิ่น) กับองค์กรในระดับทุติยภูมิและระดับยอด (ซึ่งมักเป็นองค์กรระดับชาติ) ขึ้นมา การดำเนินการของกลุ่ม/องค์กรประชาชนและเครือข่ายเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนจากทั้งนักวิชาการ หน่วยงานของรัฐ/องค์กรพัฒนาเอกชน ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวง อุตสาหกรรม กระทรวงแรงงาน สำนักงานพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.) สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ฯลฯ

รูปที่ 1 ขบวนการสหกรณ์ในประเทศไทย

เมื่อมองในภาพรวมถึงการดำเนินงานของสหกรณ์และกลุ่ม/องค์กรประชาชนรูปแบบต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า องค์กรประชาชนเหล่านี้ต่างก็มีจุดมุ่งหมายในการดำเนินงานที่เหมือนกัน นั่นก็คือการยกระดับฐานะความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตให้แก่สมาชิก โดยสนับสนุนให้สมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ กลุ่ม/องค์กรของตน และยึดมั่นอยู่บนหลักการประชาธิปไตย การพึ่งพาตนเอง การเอื้ออาทรต่อชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างมีคุณภาพ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกคนในสังคมอยู่อย่างมีความสุขถ้วนหน้า อย่างไรก็ตามจากการสำรวจความคิดเห็นของผู้นำกลุ่ม/องค์กรประชาชนในเบื้องต้นเกี่ยวกับการพัฒนากลุ่ม/องค์กรประชาชนไปสู่การมีสถานภาพเป็น สหกรณ์ ตามนโยบายของรัฐพบว่าผู้นำ/องค์กรประชาชนจำนวนไม่น้อยที่ให้ความเห็นว่า **“ไม่อยากจะจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ เพราะต้องการความเป็นอิสระโดยไม่ต้องถูกรับกำกับจากรัฐ”** และจากทางประชุมสัมมนาทางวิชาการเกี่ยวกับสหกรณ์ก็พบว่านักวิชาการและนักพัฒนาจำนวนไม่น้อยเช่นกันที่มีความคิดเห็นเช่นเดียวกันนี้ ข้อสังเกตทุกฝ่ายต่างก็เห็นชอบว่าอุดมการณ์ หลักการสหกรณ์เป็นสิ่งที่ดีแต่ไม่เห็นชอบกับกฎ กติกา บางอย่างที่กำหนดไว้ตามกฎหมายสหกรณ์ และนโยบายของรัฐ

สถานการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นย่อมชี้ให้เห็นว่าน่าจะมีเวทีที่ให้ทุกฝ่ายที่เห็นชอบร่วมกันในเรื่องอุดมการณ์ หลักวิธีการสหกรณ์มาร่วมกันคิดร่วมกันทำ เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ อันจะนำไปสู่การปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ที่เหมาะสมและเอื้ออำนวยต่อการเป็นกลไกในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตามนโยบายของรัฐ และเป็นที่ยอมรับของประชาชนอันจะนำไปสู่การเข้ามีส่วนร่วมของประชาชน และการบรรลุผลอย่างแท้จริงต่อไป

จุดเริ่มต้นที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งก็คือ การพัฒนาองค์ความรู้ที่จำเป็นและการนำไปเผยแพร่แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้เข้าใจตรงกัน เพื่อให้มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาขบวนการสหกรณ์เพื่อการบรรลุเป้าหมายในสิ่งเดียวกันอันจะใช้เป็นเข็มทิศหรือเครื่องชี้แนวทางและมาตรการที่จะนำไปสู่การปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ในที่สุด การดำเนินการ โครงการในครั้งนี้จะเริ่มจากการประมวลองค์ความรู้ด้านการวิจัยที่มีอยู่ การสังเคราะห์ห้องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ การระดมความคิดเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันสำหรับการกำหนดประเด็นการวิจัยสำหรับชุดโครงการวิจัยที่จำเป็นทั้งการวิจัยขั้นพื้นฐาน และการวิจัยเชิงนโยบาย เพื่อนำไปใช้ประโยชน์สำหรับการวางแผนพัฒนาขบวนการสหกรณ์ที่เป็นรูปธรรมต่อไป

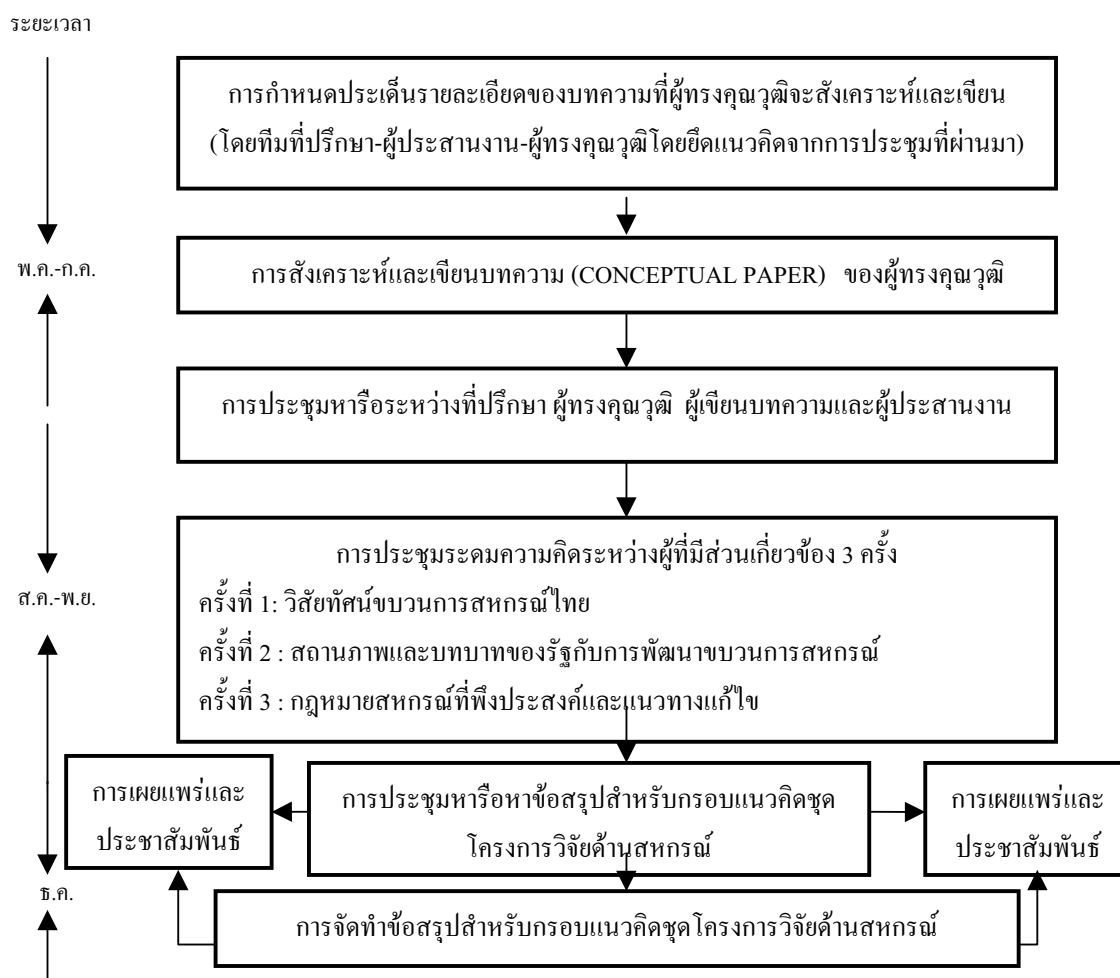
1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อสังเคราะห์ห้องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของขบวนการสหกรณ์ในปัจจุบัน
2. จัดเวทีระดมความคิดเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน ในการกำหนดกรอบแนวคิดสำหรับชุดโครงการวิจัยที่จะนำไปสู่การปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ไทยอย่างเป็นรูปธรรม

1.3 แนวทางและขั้นตอนการดำเนินงานโครงการ

1.3.1 ขั้นตอนการดำเนินการโครงการ

การดำเนินการ โครงการเป็นไปตามขั้นตอนดังรายละเอียดในรูปที่ 2

รูปที่ 2 ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการประสานงานเพื่อพัฒนารอบแนวคิด ชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์

1.3.2 ผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ จะประกอบด้วยบุคลากร 3 กลุ่ม ดังนี้

1.3.2.1 ผู้ประสานงานโครงการ ได้แก่ รศ.จุฑาทิพย์ ภัทราวาท ในนามของ ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จะทำหน้าที่อย่างใกล้ชิดกับ สกว. และคณะผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำหน้าที่สังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อให้ได้มาซึ่งบทความการจัดประชุมเพื่อนำเสนอบทความและหาข้อสรุปร่วมกันในการกำหนดกรอบแนวคิดสำหรับชุดโครงการวิจัยที่จะนำไปสู่การพัฒนาขบวนการสหกรณ์อย่างเป็นรูปธรรม

การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แก่องค์กร/สถาบัน/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจและกระตุ้นความสนใจให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการโครงการวิจัย ซึ่งจะดำเนินการในระยะต่อไป ตลอดจนการจัดทำข้อเสนอสรุปกรอบแนวคิดสำหรับชุดโครงการวิจัยด้านการสหกรณ์

1.3.2.2 คณะผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบไปด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และเชี่ยวชาญด้านการสหกรณ์ ที่จะทำหน้าที่สังเคราะห์องค์ความรู้ และเขียนบทความ (CONCEPTUAL PAPERS) ด้านต่างๆ ได้แก่

- 1) พัฒนาการขบวนการสหกรณ์ไทย : อดีต ปัจจุบัน และแนวทางการพัฒนา
- 2) สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม : โอกาส อุปสรรคที่มีต่อการดำเนินงานสหกรณ์ และแนวทางการปรับตัวของสหกรณ์
- 3) นโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานสหกรณ์ : โอกาส อุปสรรคที่มีต่อการขบวนการสหกรณ์
- 4) หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานสหกรณ์ : โอกาส อุปสรรคที่มีต่อขบวนการสหกรณ์
- 5) กฎหมายสหกรณ์ที่พึงประสงค์ : ข้อจำกัดของกฎหมายสหกรณ์ในปัจจุบันและแนวทางแก้ไข
- 6) สถาบันการศึกษากับการพัฒนาขบวนการสหกรณ์
- 7) บทบาทการดำเนินงานของกลุ่ม/องค์กรประชาชน : แนวทางการพัฒนาระบบเครือข่ายกลุ่ม/องค์กรประชาชนและขบวนการสหกรณ์
- 8) สถานการณ์การวิจัยด้านการสหกรณ์ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา : ประเด็นที่น่าสนใจและแนวทางการวิจัยที่จำเป็น

การดำเนินการในขั้นตอนนี้จะเริ่มจากการสังเคราะห์องค์ความรู้และเขียนบทความของผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งจะใช้เวลา 3 เดือน จากนั้นจะเป็นการนำเสนอบทความในที่ประชุม และนำเอาข้อเสนอแนะและแนวคิดจากที่ประชุมมาปรับปรุงบทความในท้ายที่สุด

1.3.2.3 กลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมระดมความคิด ได้แก่ คณะที่ปรึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เกี่ยวข้องกับขบวนการสหกรณ์ จะเข้ามามีส่วนร่วมในการประชุมระดมความคิดเพื่อหาข้อสรุปร่วมกันในการกำหนดประเด็นการวิจัยที่จะนำไปสู่การพัฒนาขบวนการสหกรณ์อย่างเป็นรูปธรรม

การประชุมแต่ละครั้งจะเริ่มจากการนำเสนอบทความของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อเปิดประเด็นการอภิปรายร่วมกัน และหาข้อสรุปสำหรับวิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ไทย แนวทางการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ในประเด็นด้านกฎหมาย นโยบายรัฐ บทบาทของหน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษา การพัฒนาความร่วมมือกับกลุ่ม/องค์กรประชาชน และอื่น ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดสำหรับชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์ ที่จะดำเนินการภายใต้การสนับสนุนของสกว. ในขั้นตอนต่อไป

1.3.3 เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นความสนใจและควรตระหนักเห็นความสำคัญของการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อให้ได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินการโครงการวิจัย ตลอดจนให้ข้อคิดความเห็นที่จะเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการปฏิรูปสหกรณ์ นอกจากนี้ยังจะเป็นการสร้างเครือข่ายบุคลากร/ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการสหกรณ์ไปในตัว

ทั้งนี้ การดำเนินงานโครงการอาจปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมได้ โดยให้อยู่ในความเห็นชอบของ สกว.

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 บทความทางวิชาการเกี่ยวกับองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการสหกรณ์ ซึ่งจะนำไปใช้ประโยชน์ต่อการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการเรียนการสอนด้านการสหกรณ์ในวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย

1.4.2 ข้อสรุปผลการประชุมระดมความคิดระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการพัฒนาขบวนการสหกรณ์จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากรอบแนวคิดเพื่อการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ต่อไป

1.4.3 ข้อสรุปประเด็นการวิจัยสำหรับชุดโครงการวิจัยที่จะนำไปใช้ในการจัดทำข้อเสนอโครงการวิจัยในระยะต่อไป

1.4.4 สร้างเครือข่ายนักวิจัยภายใต้ชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์โดยให้ผู้สนใจเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ

1.4.5 กิจกรรมเผยแพร่ และประชาสัมพันธ์การดำเนินการโครงการ ตลอดจนสารสนเทศจากการประชุมระดมความคิด และบทความต่าง ๆ จะช่วยกระตุ้นให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับขบวนการสหกรณ์ตระหนักเห็นความสำคัญกับการพัฒนาขบวนการสหกรณ์สนใจและเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีต่อความสำเร็จในการพัฒนาสหกรณ์ในที่สุด

1.4.6 ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์จะถูกพัฒนาเป็น resource center เพื่อการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ภายใต้การสนับสนุนของ สกว. และความร่วมมือขององค์กรที่เกี่ยวข้อง

1.5 รายชื่อผู้มีส่วนร่วมในโครงการ

1.5.1 ที่ปรึกษาโครงการ ประกอบด้วย

1) รศ.ดร.สุปรียา ควรรณเศษกุล	คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
2) รศ.สมพร อิศวิลานนท์	ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ ประยุกต์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
3) ผศ.ดร.สาโรช อังสุมาลิน	หัวหน้าภาควิชาสหกรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
4) อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์	
5) คุณไพโรจน์ สุจินดา	อดีตรองเลขาธิการคณะกรรมการ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
6) คุณศิริชัย สาครรัตนกุล	บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรม แห่งประเทศไทย จำกัดมหาชน
7) รศ.อาบ นคะจัต	ผู้เชี่ยวชาญด้านการสหกรณ์
8) คุณเชิญ บำรุงวงศ์	อดี้อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์
9) นพ.สมเกียรติ ชาติธีรธร	กรรมการส่นนิบาตสหกรณ์ ฯ, บริษัทประกันชีวิตสหกรณ์จำกัด,

- 10) ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย สหกรณ์ออมทรัพย์วชิรพยาบาล จำกัด
ผู้อำนวยการฝ่าย 4 สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย
- 11) คุณทรงพล เจตนานิชย์ ผู้อำนวยการโครงการประสาน
งานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย

5.2 ผู้ประสานงานโครงการและผู้ช่วย

รศ.จุฑาทิพย์ ภัทราวาท และนิสิต 1 คน

5.3 ทีมผู้ทรงคุณวุฒิที่เขียนบทความทางวิชาการ ประกอบด้วย

- อ.เชิญ บำรุงวงศ์ อธิบดีอธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์
- อ.สยามพร โยธาสมุทร ภาควิชาสหกรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย-
เกษตรศาสตร์
- ผู้เชี่ยวชาญพิเศษวรรณะ เสนทองและคณะ กรมส่งเสริมสหกรณ์
- คุณศิริชัย สาครรัตนกุลและ บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย
คุณกอบชัย นิมกุล จำกัด (มหาชน)
- รศ.วินัย อัจจงหาญ ภาควิชาสหกรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ดร.สมคิด แก้วทิพย์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

1.6 ผู้รับผิดชอบ

รศ.จุฑาทิพย์ ภัทราวาท ในฐานะผู้ประสานงานโครงการภายใต้ความรับผิดชอบของ
ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 2

ข้อสรุปการระดมความคิด

การประชุมระดมความคิดมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กับขบวนการสหกรณ์ทั้งภาครัฐ ขบวนการสหกรณ์ และนักวิชาการที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสหกรณ์ได้อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาข้อสรุป ร่วมกันในการกำหนดกรอบแนวคิดสำหรับชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์ การดำเนินการเป็นไปตามกรอบแนวคิดการดำเนินการโครงการดังได้กล่าวไว้ในบทที่ 1 กล่าวคือการประชุม ระดมความคิดในแต่ละครั้งจะเริ่มต้นจากการนำเสนอบทความของผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำไปสู่การ อภิปรายร่วมกันในประเด็นเรื่องที่กำหนดไว้ ซึ่งข้อสรุปจากการประชุมในแต่ละครั้งจะโยงไป สู่กรอบโจทย์วิจัยที่จำเป็นเพื่อการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์อย่างเป็นรูปธรรมต่อไป การ ประชุมระดมความคิดได้ดำเนินการขึ้น 3 ครั้ง ภายใต้อาณัติเรื่องต่อไปนี้

ครั้งที่ 1 วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ไทย

ครั้งที่ 2 สถานภาพและบทบาทของรัฐกับการพัฒนาขบวนการสหกรณ์

ครั้งที่ 3 กฎหมายสหกรณ์ที่พึงประสงค์และแนวทางแก้ไข

ข้อสรุปสำหรับการประชุมในแต่ละครั้งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การอภิปรายระดมความคิดเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ไทย มีจุดมุ่ง หมายที่จะพิจารณาถึงปัจจัยสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสหกรณ์ ซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่เป็นโอกาส (Opportunities) อุปสรรค (Threats) จุดแข็ง (Strengths) และจุดอ่อน (Weaknesses) ของขบวนการที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งจะทำให้เห็น “วิสัยทัศน์ขบวนการ สหกรณ์” ที่เหมาะสมเพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดสำหรับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการพิจารณาถึงภารกิจสำคัญและกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นที่จะนำไปสู่การปฏิรูปขบวนการสหกรณ์จากที่เป็นอยู่ใน ปัจจุบัน ไปสู่ “วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์” ที่กำหนดขึ้น

การพิจารณาปัจจัยสภาพแวดล้อมของขบวนการสหกรณ์ในปัจจุบันได้กำหนด ปัจจัยสภาพแวดล้อมออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งประกอบไปด้วยสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง กฎหมาย นโยบายรัฐ หน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษา และกลุ่มองค์กรประชาชนที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ส่วนปัจจัยสภาพแวดล้อมภายใน จะเป็นการพิจารณาสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันทั้งองค์ประกอบ โครงสร้าง บุคลากร ผลการดำเนินงาน ตลอดจนความร่วมมือกันระหว่างสหกรณ์ทั้งในแนวราบ และ แนวตั้ง ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

2.1 ปัจจัยสภาพแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการสหกรณ์

การสหกรณ์เป็นนวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation) ของมนุษย์นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 แม้ว่าสหกรณ์จะมีเอกลักษณ์ (Identity) ค่านิยม (Value) หลักการ (Principle) และวิธีการจำเพาะของตน แต่สหกรณ์จำเป็นต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและเติบโตภายใต้บริบทที่ไม่หยุดนิ่งด้วยอิทธิพลด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมซึ่งมีพลวัตที่ซับซ้อน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทไทยอย่างต่อเนื่อง และย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมไทยที่สำคัญ ได้แก่¹

- กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization)
- การเคลื่อนย้ายกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) หรือการเปลี่ยนแปลงทัศน์แม่บท
- วิถีชีวิตและโลกทัศน์ตามแนวทางหลังสมัยใหม่ (Postmodern)
- วิฤตติสิ่งแวดล้อมและอุปถัมภ์ธรรมชาติ

ปรากฏการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้มีอิทธิพลต่อความคิดและชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมไม่ว่าจะเป็น เรื่องการประกอบอาชีพ การบริโภค การออม การลงทุน การศึกษา การดูแลสุขภาพ การติดต่อสื่อสาร การเมือง และการปกครอง ตัวอย่างเช่น พฤติกรรมการบริโภคนิยม และวัตถุนิยม ที่แผ่ขยายมาจากกระแสโลกาภิวัตน์โดยมีระบบการติดต่อสื่อสารเป็นตัวกลางสำคัญ ที่กระตุ้นเร่งความต้องการของคนในสังคมได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวางมากขึ้น ครอบคลุมไปทั่วตั้งแต่หมู่คนในเมืองและชนบท การประกอบอาชีพของคนมีการปรับเปลี่ยนจากการต้องเดินทางออกจากบ้านไปทำงานในองค์กรนายจ้างมาเป็นการประกอบอาชีพในบ้านของตน ความต้องการประกอบอาชีพส่วนตัวมากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ความสนใจการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองและความมั่นคงในอาชีพจึงมีมากขึ้น ปัจจุบันคนให้ความสำคัญกับการสร้างอัตลักษณ์แห่งตนมากกว่าความคาดหวังที่ผูกพันกับครอบครัว ชนชั้นทางสังคม และความจงรักภักดีต่อชาติเหมือนแต่ก่อน ระบบประชาธิปไตยหันเหจากระบบตัวแทนไปสู่การมีส่วนร่วมจากประชาชนมากขึ้น โดยใช้กลไกของประชาคมติและประชาสังคมเป็นตัวขับเคลื่อน นโยบายการบริหารราชการจึงเป็นไปในทิศทางของการกระจายอำนาจมากขึ้น ควบคู่กับการให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียกร้อง สิทธิมนุษยชน และการเรียกหาความเป็นธรรมมาภิบาลในองค์กรทุกระดับ และทุกประเภท

1 สยามพร โยธาสมุทร. 2544 การสหกรณ์ในบริบทไทย : เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม. เอกสารวิชาการโครงการประสานงานเพื่อพัฒนาชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์

แนวทางพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่คำนึงถึงความเท่าเทียมกัน จึงมุ่งไปใน การสร้างกลุ่มหรือองค์กรเศรษฐกิจและสังคม ให้มีโอกาสและความสามารถในการแข่งขัน เช่นในตัวอย่างของ “สหกรณ์” ให้มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญได้แก่ การเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ การเปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลที่ด้อยโอกาส หรือเพื่อเป็น แนวทางที่จะให้ได้รับความช่วยเหลือของรัฐเพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเองในที่สุด

ที่ผ่านมาระบบสหกรณ์ของไทยเป็นไปในลักษณะของ “สหกรณ์ที่มีรัฐอุปถัมภ์” โดยรัฐมักจะให้ความช่วยเหลือกับสหกรณ์ในด้านสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การยก เว้นภาษีนิติบุคคล การให้เงินอุดหนุนและการตรากฎหมายเพื่อให้มีการรับรองสภาพทาง กฎหมายของสหกรณ์ว่าเป็น “นิติบุคคล” ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีได้ช่วยเสริม สร้างศักยภาพของสหกรณ์ในเชิงแข่งขัน ในภาวะเศรษฐกิจที่มีการแข่งขันค่อนข้างสูงเท่าใด นึก

การกำหนดนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์ มีความเกี่ยวข้องกับองค์กรและ บุคคลหลายฝ่าย ทั้งฝ่ายการเมือง คือ รัฐสภาและคณะรัฐมนตรี ซึ่งเป็นฝ่ายริเริ่มหรือกำหนด นโยบายและจัดสรรงบประมาณเพื่อให้ฝ่ายข้าราชการประจำรับไปปฏิบัติ และเนื่องจากรัฐ บาลมีการเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้งจึงทำให้นโยบายด้านสหกรณ์ขาดความต่อเนื่อง ทั้งด้าน นโยบายและการปฏิบัติ ในปัจจุบันกรมส่งเสริมสหกรณ์ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักของรัฐในการ พัฒนาขบวนการสหกรณ์ ได้ปรับเปลี่ยนภารกิจและบทบาทของตนจากผู้ให้และกำกับ เป็นผู้ ส่งเสริมและสนับสนุน ดังวิสัยทัศน์ของกรมส่งเสริมสหกรณ์ ว่า “เป็นองค์กรนำในการส่งเสริมและพัฒนา ระบบสหกรณ์อย่างมีเอกภาพ เพื่อให้สหกรณ์เป็นองค์กรหลักทางเศรษฐกิจ และสังคม ที่มีบทบาทในการยกระดับรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิต” อย่างไรก็ตามภาคการ เมืองก็ยังถูกมองว่าเป็นปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกของขบวนการซึ่งมีอิทธิพลต่อการปรับ เปลี่ยนบทบาทและภารกิจของหน่วยงานรัฐที่มีต่อสหกรณ์ ปัญหาที่ทุกฝ่ายเกิดความวิตกกังวล ก็คือสถานการณ์จะยิ่งเลวร้ายลงไปหากฝ่ายการเมืองเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการดำเนินของขบวนการ สหกรณ์โดยไม่เข้าใจและตระหนักถึงอุดมการณ์ หลักและวิธีการสหกรณ์ก็อาจก่อให้เกิด อุปสรรคต่อการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ดังเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นอยู่เนื่อง ๆ

เมื่อพิจารณาถึงหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์พบว่ามีจำนวนถึง 63 หน่วยงาน แต่ที่สำคัญได้แก่ กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ และกรมส่งเสริม การเกษตร และจากการประชุมระดมความคิดมีข้อสรุปเกี่ยวกับภารกิจของหน่วยงานหลักทั้ง 3 ว่า กรมส่งเสริมสหกรณ์ควรมุ่งเน้นภารกิจเรื่องการส่งเสริมและเผยแพร่การสหกรณ์เป็นหลัก และควรเน้นการอนุมัติให้จัดตั้งสหกรณ์เฉพาะที่มีความพร้อมเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันควรให้ ความช่วยเหลือแก่ สหกรณ์ในลักษณะที่สหกรณ์จะสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาวส่วน การสนับสนุนด้านธุรกิจควรเป็นไปในลักษณะการให้การสนับสนุนด้านข้อมูล และคำปรึกษา

เท่านั้น มิควรเข้าไปแทรกแซงในการตัดสินใจด้านธุรกิจของสหกรณ์ดังที่เคยเป็นมา สำหรับ
 กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ควรเน้นไปภารกิจการสอบบัญชีแก่สหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรที่พึ่ง
 พาตนเองไม่ได้ และเพิ่มภารกิจกำกับและแนะนำการบริหารการเงินและบัญชีให้มากขึ้น ส่วนกรม
 ส่งเสริมการเกษตรน่าจะโอนภารกิจด้านการสนับสนุนการรวมกลุ่มเกษตรกร และการดูแลรับ
 ผิดชอบกลุ่มเกษตรกรให้แก่กรมส่งเสริมสหกรณ์

เมื่อพิจารณาถึงประเด็นของกฎหมายสหกรณ์ในลักษณะของปัจจัยเกื้อหนุนการ
 พัฒนาขบวนการสหกรณ์พบว่ากฎหมายสหกรณ์ซึ่งจะต้องมีการแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสมอยู่
 เสมอเพื่อที่จะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาขบวนการสหกรณ์อย่างแท้จริง ประเทศไทยได้มีการ
 ประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์มาแล้วจำนวน 4 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม
 พุทธศักราช 2459 พระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2471 พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.
 2511 และพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542 เมื่อพิจารณาถึงกฎหมายสหกรณ์ฉบับ พ.ศ. 2542
 ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน พบว่ามีข้อจำกัดหลายประการได้แก่ ขาดนโยบายและเป้าหมายที่ชัดเจน
 ในการพัฒนาสหกรณ์ โครงสร้างกฎหมายและบทบัญญัติยังไม่เหมาะสม กฎหมายยังขาดบท
 บัญญัติบางเรื่องที่เป็นหลักการพื้นฐานของสหกรณ์ทำให้ต้องเสนอนายทะเบียนเป็นผู้ตีความ
 และบทบัญญัติหลายประการที่ควรต้องปรับปรุงแก้ไขตลอดจนต้องมีการเพิ่มเติมให้ครบถ้วน
 สมบูรณ์และครอบคลุมตั้งแต่การจัดตั้งและการจดทะเบียน สิทธิหน้าที่ของสหกรณ์ สิทธิหน้าที่
 ที่และความรับผิดชอบของสมาชิก การจัดองค์กรและการจัดการทรัพย์สิน เงินทุน การเลิกและ
 ชำระบัญชีสหกรณ์ ตลอดจนอำนาจหน้าที่ของนายทะเบียนสหกรณ์และส่วนราชการ

สถาบันการศึกษา/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาที่มีอยู่ในปัจจุบัน อาจ
 จำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ สถาบันการศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัย วิทยาลัย โรงเรียน องค์กร
 ในขบวนการสหกรณ์ ได้แก่ สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ชุมนุมสหกรณ์ออมทรัพย์
 แห่งประเทศไทย จำกัด เป็นต้น และ หน่วยงานของรัฐ ได้แก่ กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมตรวจ
 บัญชีสหกรณ์ พบว่าอุปสรรคหรือข้อจำกัดของสถาบัน/องค์กรเหล่านี้ในการเข้ามามีส่วนร่วม
 ในการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ อาจจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือข้อจำกัดภายในและข้อจำกัด
 ภายนอก ข้อจำกัดภายในเกิดจากการที่บุคลากรยังถูกรอบงำโดยโครงสร้างทางความคิด
 แบบเก่าที่แยกส่วน มีอำนาจความเป็นปัจเจกนิยม และมีใจเปิดรับความคิดเห็นของผู้อื่นไม่
 มากพอ นอกจากนั้นโครงสร้างทางสังคมของบุคลากรในสถาบันการศึกษาส่วนใหญ่ ยังเป็น
 ระบบราชการที่ยังอยู่ในอำนาจประโยชน์สูง การทำงานของบุคลากรไม่ได้คำนึงถึงเป้าหมาย
 แต่ยึดติดกับระบบและระเบียบจึงเป็นผลด้านลบต่อความสำเร็จในงาน การศึกษาและหลักสูตร
 ด้านสหกรณ์ยังคงล้าหลังไม่มีการพัฒนาในสาระของหลักสูตร และอยู่ในโครงสร้างทางความ
 คิดด้านทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมกระแสหลัก และองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ
 มากกว่า กลุ่มวิชาพื้นฐานด้านมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ กอปรกับปัญหาการขาดแคลน

แหล่งความรู้และงานวิจัยที่ทำให้การเรียนการสอนด้านสหกรณ์ที่เป็นอยู่ไม่สามารถใช้เป็น ส่วนเสริมสร้างและนำมาใช้ในการพัฒนาขบวนการสหกรณ์เท่าที่ควรจะเป็น

จากข้อมูลของรายงานวิจัยเรื่องวรรณกรรมปริทัศน์และวิทยานิพนธ์ด้านสหกรณ์ ในประเทศไทยระหว่างปี 2533-2543 พบว่า ผลงานวิจัยที่ผ่านมามีส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่การค้น หาวิธีการ/มาตรการที่จะนำไปใช้แก้ปัญหาและพัฒนาสหกรณ์ที่เลือกขึ้นมาเป็นกรณีศึกษา ผลงานวิจัยส่วนใหญ่ชี้ให้เห็นว่า ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของสหกรณ์ชั้นปฐม ได้แก่ การขาดแคลนทุนดำเนินงาน การขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกการขาดศักยภาพและความพร้อมของคณะกรรมการดำเนินการและฝ่ายจัดการสหกรณ์ ทำให้ที่ตั้งสหกรณ์ไม่เหมาะสมและปัญหาการขาดข้อมูลข่าวสารในการพัฒนาการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ ข้อเสนอแนะ ส่วนใหญ่ของงานวิจัย คือ การให้การศึกษอบรม แก่บุคลากรของสหกรณ์ และการขอการ สนับสนุนจากรัฐ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าแนวคิดในแวดวงของนักวิจัยยังอยู่ในกรอบแนวคิดที่ต้องพึ่ง พารัฐ โดยพบว่ามีผลงานวิจัยส่วนน้อยที่มีข้อเสนอให้สหกรณ์พึ่งพาตนเอง

2.2 สถานการณ์การดำเนินงานของกลุ่มองค์กรประชาชนในปัจจุบัน

สถานการณ์การดำเนินงานของกลุ่ม/องค์กรประชาชนที่มีอยู่ในปัจจุบันพบว่ามียุ่ มากมายหลายรูปแบบโดยพบว่ากลุ่ม/องค์กรประชาชนต่าง ๆ เหล่านี้มีทั้งที่เกิดจากการร่วมตัว โดยสมัครใจของสมาชิกกลุ่มเอง หรือเกิดการรวมตัวโดยการสนับสนุนขององค์กรภาครัฐและ องค์กรพัฒนาเอกชน : NGOs องค์กรประชาชนเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายที่คล้ายคลึงกันซึ่งที่สำคัญมี อยู่ 2-3 ประการ ได้แก่ การเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจในการแข่งขัน การสร้างอำนาจการต่อ รองในการติดต่อสัมพันธ์กับหน่วยเศรษฐกิจ/สังคมให้มากขึ้น การพัฒนาการมีส่วนร่วมใน การตัดสินใจจากปัจเจกบุคคลที่ด้อยโอกาส และเพื่อสร้างช่องทางการได้รับความช่วยเหลือ จากรัฐ จากการสังเคราะห์สภาพสถานการณ์การดำเนินงานของกลุ่มองค์กรประชาชนต่าง ๆ ในปัจจุบัน อาจจำแนกกลุ่มองค์กรประชาชนที่มีอยู่ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (รูปที่3)

รูปที่ 3 สถานการณ์กลุ่มองค์กรประชาชนในปัจจุบัน

กลุ่มทางลัด ได้แก่ สหกรณ์ซึ่งรวมตัวกันในรูปของขบวนการสหกรณ์ ซึ่งจำแนกสหกรณ์ตามกฎหมายได้เป็น 6 ประเภท คือ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์นิคม สหกรณ์ประมง สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์ร้านค้า และสหกรณ์บริการ องค์กรประชาชนกลุ่มที่เป็นสหกรณ์นี้ได้รับการสนับสนุนตามนโยบายรัฐ โดยกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาตรา 85 บัญญัติว่า “รัฐต้องส่งเสริม สนับสนุน และคุ้มครองระบบสหกรณ์” ที่ผ่านมารัฐส่งเสริมสหกรณ์ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการสนับสนุนส่งเสริมสหกรณ์จึงให้การส่งเสริมสนับสนุนขบวนการสหกรณ์ในหลาย ๆ ด้าน ตั้งแต่การจัดตั้ง การให้การศึกษาอบรมบุคลากร การให้เงินอุดหนุน และอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ภายใต้ขบวนการสหกรณ์ ซึ่งมีสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยเป็นองค์กรกลางระดับสูงสุดก็ยังมีจุดอ่อน และปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานเพื่อการบรรลุเป้าหมายในการยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของสมาชิกสหกรณ์ กล่าวคือ แม้ว่าสหกรณ์จะก่อกำเนิดมาในประเทศไทยมากกว่า 8 ทศวรรษแล้วแต่ปัญหาที่มีผลสืบเนื่องมาจากการที่รัฐนำเอาวิธีการสหกรณ์มาหยิบยื่นให้แก่ประชาชน โดยที่ประชาชนไม่ได้เข้าใจและตระหนักเห็นความสำคัญของอุดมการณ์ หลักและวิธีการสหกรณ์อย่างแท้จริงแล้ว ย่อมส่งผลให้ สมาชิกสหกรณ์มิได้เข้ามามีส่วนร่วมในสหกรณ์ที่พวกเขาเป็นเจ้าของตามบทบาทและสถานภาพที่ควรจะเป็น สหกรณ์จำนวนมากจึงจัดตั้งขึ้นตามความต้องการของรัฐ นักการเมือง หรือกลุ่มผู้แสวงประโยชน์จากรัฐจึงทำให้สหกรณ์เหล่านั้น เป็นไปในทางที่ถูกขนานนามว่า “สหกรณ์เทียม”

ภายใต้ขบวนการสหกรณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จึงมีทั้ง “สหกรณ์แท้” และ “สหกรณ์เทียม” โดยสหกรณ์แท้นั้นหมายความถึง สหกรณ์ที่มีสมาชิกที่มาร่วมตัวกันอย่างสมัครใจโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะร่วมมือกันในการดำเนินธุรกิจเพื่อการบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมร่วมกัน การดำเนินงานมีความเป็นอิสระบนความต้องการของสมาชิก ยึดมั่นในอุดมการณ์ หลักและวิธีการสหกรณ์ และมีการจัดสรรกำไรสุทธิแก่สมาชิกอย่างยุติธรรม อย่างไรก็ตามการดำเนินงานของสหกรณ์เหล่านี้ก็ยังมีปัญหาอุปสรรคหลายประการ โดยพบว่าสหกรณ์ชั้นปฐม (สหกรณ์ที่มีสมาชิกเป็นบุคคลธรรมดา) ยังมีจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่สามารถดำเนินธุรกิจอย่างมีประสิทธิภาพในการเป็นที่พึ่งของสมาชิกได้ จากข้อสรุปของผลงานวิจัยและจากการประชุมระดมความคิดเห็นในโครงการประสานงานชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินของสหกรณ์ชั้นปฐมในปัจจุบัน ได้แก่ การขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกสหกรณ์โดยพบว่า สมาชิกสหกรณ์ส่วนใหญ่ยังไม่ปฏิบัติตามภารกิจตามบทบาทหน้าที่ของตนในการควบคุมสหกรณ์ได้อย่างเหมาะสม นอกเหนือจากนั้นสมาชิกสหกรณ์ยังขาดความกระตือรือร้นที่จะให้การอุดหนุนเรื่องทุนดำเนินงานแก่สหกรณ์ที่ตนเป็นเจ้าของ โดยส่วนใหญ่จะให้เท่าที่จำเป็นหรือเป็นไปตามข้อบังคับเท่านั้น ซึ่งเป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้สมาชิกไม่สนใจที่จะติดตามความก้าวหน้าในสหกรณ์ นอกจากนี้ปัญหาเรื่องศักยภาพและความพร้อมของคณะกรรมการดำเนินการ และฝ่ายจัดการสหกรณ์ก็เป็นปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินงานของสหกรณ์ กล่าวถึงกันเสมอก็คือ **ทำอย่างไรจึงจะมีต้นแบบของกระบวนการคัดสรรให้ได้กรรมการสหกรณ์ที่เป็นคนดี และเข้ามาทำหน้าที่บริหารงานสหกรณ์แทนสมาชิกได้ตามที่คาดหวัง และทำอย่างไรจึงจะมีฝ่ายจัดการที่เป็นมืออาชีพสามารถบริหารจัดการสหกรณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถให้บริการตามที่สมาชิกต้องการได้**

แม้ว่าการร่วมมือกันในขบวนการสหกรณ์ ในรูปของการจัดตั้งองค์กรกลางของสหกรณ์แต่ละประเภท ได้แก่ ชุมนุมสหกรณ์ทั้งระดับจังหวัดและระดับประเทศจะมีอยู่แล้ว แต่ก็ยังมีปัญหาอุปสรรคในการเชื่อมโยงเครือข่ายการให้บริการอย่างที่จะควรจะเป็น ปัญหาที่สำคัญก็คือการตระหนักเห็นความสำคัญและประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับจากองค์กรกลางโดยมีสหกรณ์สมาชิกจำนวนไม่น้อยที่ยังมีมุมมองว่า องค์กรกลางในขบวนการสหกรณ์มาดำเนินธุรกิจทับซ้อนและเป็นไปในลักษณะคู่แข่งกันของตน ปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจให้ถูกต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพและความพร้อมขององค์กรกลางเพื่อชี้ให้เห็นว่าองค์กรกลางมีประโยชน์ต่อการพัฒนาขบวนการและให้บริการแก่สมาชิกได้อย่างไร นอกจากนี้ปัญหากล่าวถึงกันมากที่สุดในเวลานี้ก็คือ เรื่องบทบาทการดำเนินงานของสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากในฐานะที่เป็นองค์กรกลางระดับสูงสุด

ของขบวนการสหกรณ์ และมีบทบาทสำคัญที่จะทำหน้าที่ด้านวิชาการเพื่อพัฒนาขบวนการสหกรณ์อย่างี่ควรจะเป็น แต่ปัญหาที่เป็นอยู่คือ สันนิบาตสหกรณ์ ฯ ยังไม่สามารถปฏิบัติภารกิจได้อย่างี่ควรจะเป็น สาเหตุสำคัญมาจากปัญหาการบริหารจัดการภายในสันนิบาตสหกรณ์ ซึ่งทำให้ขาดความเชื่อถือแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งสหกรณ์ ภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้องรีบเร่งแก้ไขอย่างเร่งด่วน ทั้งเรื่องสถานภาพ การพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กร ตลอดจนการปรับเปลี่ยนกระบวนการคัดสรรกรรมการ ฯ ที่จะให้ได้ “คนดี” มาบริหารจัดการเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาขบวนการสหกรณ์อย่างถูกต้องเหมาะสม

กลุ่มทางเลือก ได้แก่ กลุ่มองค์กรประชาชนที่มีได้จดทะเบียนสหกรณ์ แต่รวมตัวกันเพื่อการออม หรือการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมร่วมกันโดยยึดหลักการร่วมมือและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเช่นเดียวกับสหกรณ์ ที่สำคัญได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา ธนาคารหมู่บ้าน กลุ่มสตรี กลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้าน เป็นต้น กลุ่มองค์กรประชาชนเหล่านี้คาดว่ามีความหลากหลายมีองค์กร บางกลุ่มดำเนินงานเป็นอิสระโดยมีผู้นำกลุ่มเป็นผู้ริเริ่ม บางกลุ่มได้รับแนวคิดและการสนับสนุนจากนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานของรัฐ เช่น สำนักงานพัฒนาองค์กรชุมชน (พ.อ.ช.) สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงแรงงานและกระทรวงอุตสาหกรรม เป็นต้น

แนวความคิดของกลุ่มองค์กรประชาชนเหล่านี้ คล้าย ๆ กับสหกรณ์นั่นคือความต้องการให้สมาชิกของตนมีความกินดีอยู่ดี โดยกิจกรรมของกลุ่มมักจะเริ่มจากการส่งเสริมการออม การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อการร่วมมือกันในการสร้างอำนาจต่อรองกับธุรกิจคู่ค้า ตลอดจนถึงการจัดสวัสดิการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่แก่สมาชิกกลุ่ม จุดเด่นของกลุ่มองค์กรประชาชนเหล่านี้คือ เรื่องความภักดีและการมีส่วนร่วมของสมาชิก ผู้นำที่มีอุดมการณ์ เอื้อเฟื้อ เสียสละ และอุทิศตน ดังจะเห็นได้จากผลการดำเนินงานของหลาย ๆ กลุ่มประสบความสำเร็จ และมีการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในระดับ อำเภอ จังหวัดและระดับชาติ อย่างไรก็ตามองค์กรประชาชนเหล่านี้ยังไม่มีสถานภาพเป็น “นิติบุคคล” ปัจจัยแห่งความสำเร็จของกลุ่ม/องค์กรประชาชนเหล่านี้คือ “ผู้นำ” และพบว่ามีหลายองค์กรที่พบกับความล้มเหลวเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำ

กลุ่มทางลัด กลุ่มองค์กรประชาชนเหล่านี้ ที่สำคัญได้แก่ วิสาหกิจชุมชน และกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งได้รับการสนับสนุนตามนโยบายของรัฐ โดยในปัจจุบันรัฐบาลมีนโยบายที่จะให้การสนับสนุนให้ประชาชนรวมตัวกันในการดำเนินธุรกิจร่วมกัน โดยรัฐจะให้การสนับสนุนด้านกฎหมาย เงินทุนอุดหนุนและอื่น ๆ คล้ายกับที่เคยมีนโยบายสนับสนุนกับสหกรณ์ในอดีตที่ผ่านมา ในลักษณะเช่นนี้กลุ่ม/องค์กรเหล่านี้จึงดูเหมือนจะได้รับการสนับสนุนเป็นพิเศษจึงถูกเรียกว่าเป็นกลุ่มทางลัด หมายความว่าถ้ากลุ่มสามารถดำเนิน

การอย่างมีประสิทธิภาพ สมาชิกกลุ่มมีอุดมการณ์ที่จะร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างแท้จริงก็น่าจะบรรลุเป้าหมายความสำเร็จได้ เร็วกว่ากลุ่ม/องค์กรประชารูปแบบอื่น ๆ

จากที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับสถานการณ์การดำเนินงานของกลุ่ม/องค์กรประชารูปแบบต่าง ๆ นั้นมีข้อคิดที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องพิจารณาคือ ทำอย่างไรจึงจะสามารถเชื่อมโยงเครือข่าย บรรดากลุ่ม/องค์กรประชาชนต่าง ๆ เหล่านี้ให้สามารถร่วมมือกันทั้งด้านการดำเนินธุรกิจ และการรวมพลังกัน ทั้งนี้เพราะเมื่อพิจารณาให้ดีจะเห็นว่า ทุกกลุ่มต่างก็มีจุดมุ่งหมายเดียวกันนั่นคือ การยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของสมาชิกนั่นเอง ผลดีที่จะตามมาก็คือ จะสามารถลดความซ้ำซ้อนในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งจะช่วยให้เกิดการประหยัดทรัพยากรด้านบุคลากร เงินทุนในการให้การสนับสนุนได้อย่างมหาศาล และที่สำคัญคือจะก่อให้เกิดความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทั้งภาครัฐ ขบวนการ และประชาชนในที่สุด

2.3 ข้อสรุปวิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ :

หลังจากได้อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน และมีความคิดเห็นไปในแนวทางดังที่นำเสนอมาแล้วข้างต้น จึงได้ข้อสรุปเกี่ยวกับวิสัยทัศน์สหกรณ์ ดังนี้

“เป็นระบบเครือข่ายขององค์กรช่วยเหลือตนเองทางเศรษฐกิจและสังคม หลากหลายรูปแบบที่ตระหนักในคุณค่าของหลักและวิธีการสหกรณ์ มีการร่วมมือกันที่จะพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กร และเกื้อกูลต่อการสร้างความเข้มแข็งยั่งยืนของสมาชิก ชุมชน สังคม และประเทศ”

2.4 ประเด็นแนวคิดเกี่ยวกับสถานภาพ/บทบาทของขบวนการสหกรณ์ ที่สำคัญ คือ

- ◆ จุดมุ่งหมายของขบวนการสหกรณ์คือการพัฒนาคนให้คนสะท้อนให้เห็นคุณค่า สหกรณ์ (Cooperative Values)
- ◆ การเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อเป็นขบวนการสหกรณ์ตามวิสัยทัศน์ ต้องให้ครอบคลุมทั้งเครือข่ายด้านธุรกิจ การเงิน และการพัฒนาคน ทั้งระหว่างองค์กรในขบวนการ รัฐบาล และเอกชน ในทุกระดับ

- ◆ การรวมพลังในขบวนการสหกรณ์ต้องให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งระดับจุลภาคและมหภาค
- ◆ ขบวนการสหกรณ์ต้องมีบทบาทอย่างสำคัญในการวางแผนพัฒนาขบวนการสหกรณ์ให้เป็นไปอย่างอิสระและอยู่บนพื้นฐานความต้องการของสมาชิกอย่างแท้จริง
- ◆ การพัฒนาขบวนการสหกรณ์ควรให้ความสำคัญกับสถานภาพและบทบาทของวิสาหกิจที่มีความเท่าเทียมกับวิสาหกิจอื่น ๆ

2.5 ภาพลักษณ์ของสหกรณ์ควรสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน :

- ◆ การเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไร
- ◆ องค์กรที่ยึดมั่นในหลักการช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- ◆ องค์กรของสมาชิก-เพื่อสมาชิก-โดยสมาชิก (สมาชิกเป็นผู้ใช้-สมาชิกเป็นผู้ควบคุม-สมาชิกเป็นผู้ได้รับประโยชน์)

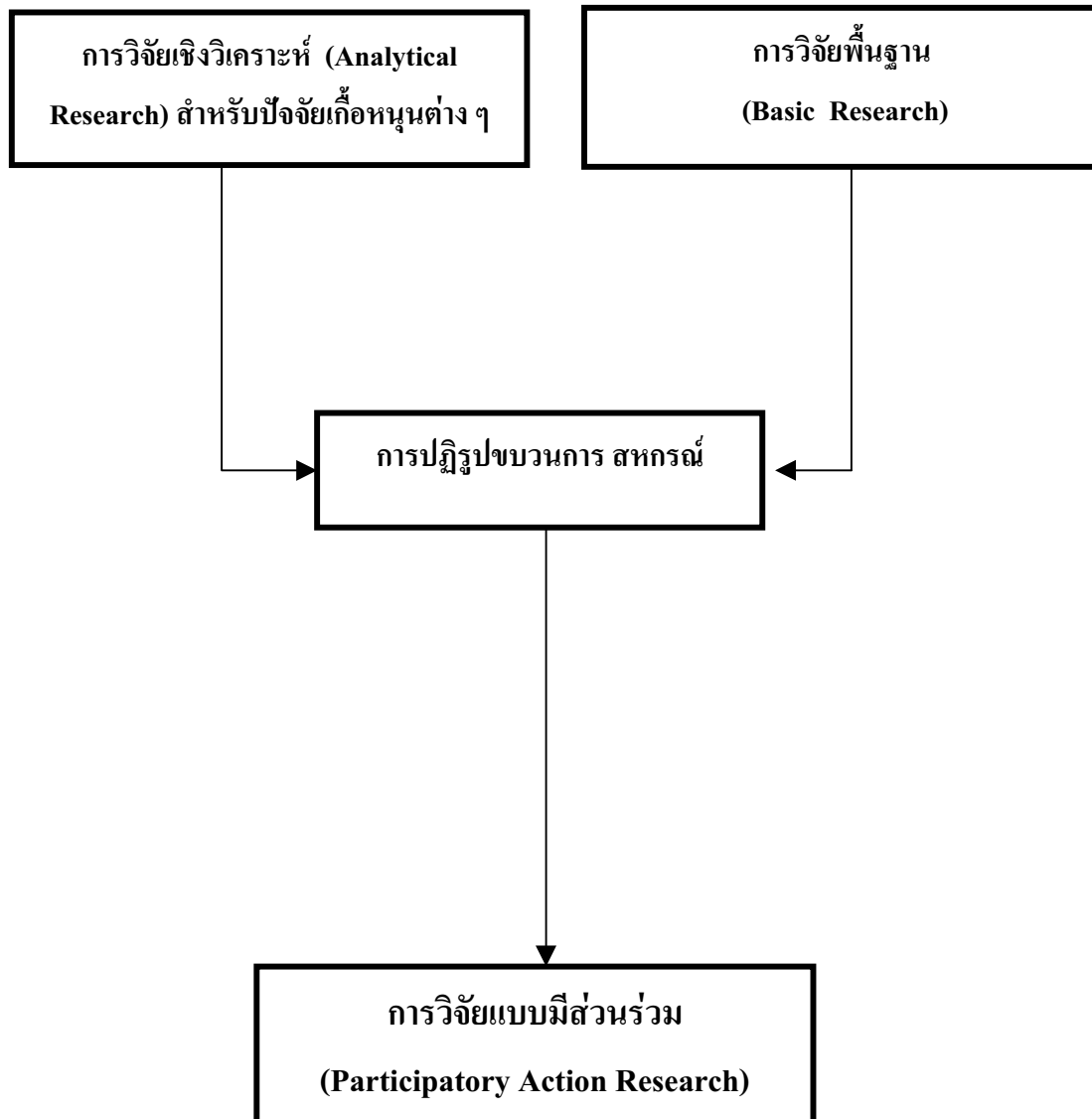
2.6 ข้อเสนอแนะสำหรับแนวทางการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ มีดังนี้

- ◆ การปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ควรจะเป็นไปในแนวทางที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ที่กำหนดขึ้น
- ◆ การมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายสหกรณ์ที่เอื้อต่อการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ตามวิสัยทัศน์ที่กำหนด
- ◆ ก่อนการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายควรมีการศึกษาวิจัยก่อนเพื่อให้ได้กฎหมายที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาขบวนการสหกรณ์อย่างแท้จริง ให้สาธารณชนเกิดความเชื่อมั่นศรัทธาในระบบสหกรณ์ และมีบทบาทผู้คุ้มครองทุกด้านที่จำเป็น
- ◆ กฎหมายสหกรณ์ที่พึงประสงค์ ควรมีลักษณะดังนี้
 - มีการปรับปรุงอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ปัจจัยสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง
 - ผู้ร่างกฎหมายต้องมีความรู้เรื่องสหกรณ์เป็นอย่างดี และให้โอกาสผู้ใช้กฎหมายสหกรณ์ได้มีส่วนร่วมในการร่างกฎหมายด้วย

- ผู้มีส่วนในการยกร่างกฎหมายควรมีวิสัยทัศน์การพัฒนาสหกรณ์ไปในทิศทางเดียวกันและควรทำความเข้าใจให้ตรงกันเสียก่อนว่าจะพัฒนากฎหมาย โดยมีจุดมุ่งหมายอย่างไรระหว่างการลดการพึ่งพาจากรัฐหรือการเป็นสหกรณ์ที่มีรัฐอุปถัมภ์
 - กฎหมายสหกรณ์ควรกำหนดบทบาทและภารกิจของสหกรณ์ขั้นปฐมขั้นมัธยม และขั้นยอดอย่างชัดเจน
 - กฎหมายสหกรณ์ควรกำหนดอำนาจหน้าที่ของสหกรณ์อย่างกว้าง ๆ ในเรื่องของการทำนิติกรรมและต้องระบุให้ชัดเจนว่าสหกรณ์แตกต่างจากนิติบุคคลอื่นอย่างไรในกฎหมาย
 - กฎหมายสหกรณ์ควรมีลักษณะของการสร้างกรอบหรือแนวทางการปฏิบัติที่เอื้อต่อการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ แต่ไม่ใช่เป็นเหมือนพันธนาการหรือการสร้างภาระผูกพันแก่สหกรณ์
- ◆ องค์กระระดับสูงสุดของขบวนการสหกรณ์ ควรเป็นสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ซึ่งจะต้องเร่งปรับปรุงแก้ไข เรื่องข้อบังคับ วิธีการได้มาซึ่งกรรมการ และอื่น ๆ เพื่อคุณภาพลักษณะและสร้างความเชื่อถือไว้วางใจจากสหกรณ์ในขบวนการ
 - ◆ แนวทางการสนับสนุนการปฏิรูปสหกรณ์ในแนวทางของนักวิชาการ คือ การพัฒนาความร่วมมือระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในการดำเนินการชุดโครงการวิจัยเพื่อให้การสนับสนุนด้านองค์ความรู้และสารสนเทศที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์เพื่อการบรรลุวิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ที่กำหนด

2.7 ข้อเสนอแนะสำหรับชุดโครงการวิจัยที่ควรดำเนินการ

ที่ประชุมเห็นสมควรว่าชุดโครงการวิจัยที่ควรดำเนินการ เพื่อการสนับสนุนการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ไปสู่วิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ ควรประกอบด้วยชุดโครงการวิจัย 3 กลุ่ม ได้แก่ (รูปที่ 4)

รูปที่ 4 กรอบแนวคิดสำหรับชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์

กลุ่มที่ 1 การวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) การวิจัยพื้นฐานเป็นการวิจัยที่ศึกษาหาข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ต่อไป ประเด็นการวิจัยที่ควรดำเนินการดังนี้

- 1.1 การสำรวจภาวะเศรษฐกิจ-สังคมของสมาชิกสหกรณ์ภายใต้โครงการนำร่องต่าง ๆ
- 1.2 วิสัยทัศน์สหกรณ์ของผู้นำสหกรณ์
- 1.3 ค่านิยมสหกรณ์ในกลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการสหกรณ์
- 1.4 การศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกสหกรณ์

กลุ่มที่ 2 การวิจัยเชิงสังเคราะห์ (Analytical Research) เป็นการวิจัยที่มุ่งไปที่การวิเคราะห์หาความเป็นเหตุเป็นผลกันของตัวแปรต่าง ๆ หรือการคิดค้นวิธีการ / มาตรการที่จะนำไปสู่การปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ เพื่อการบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ ได้แก่

- 2.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของกรรมการสหกรณ์ที่พึงประสงค์
- 2.2 แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกสหกรณ์
- 2.3 แนวทางการปฏิรูปกฎหมายสหกรณ์
- 2.4 แนวทางการสนับสนุนขบวนการสหกรณ์ของภาครัฐ

ฯลฯ

กลุ่มที่ 3 การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม / องค์กรประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยเพื่อพัฒนา ขบวนการสหกรณ์ (และกลุ่มองค์กรประชาชน) เพื่อประโยชน์ที่พึงมีต่อสมาชิก ชุมชน สังคมและประเทศ ได้แก่

- 3.1 การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือของสหกรณ์ ภายในโครงการนำร่องในพื้นที่เป้าหมายระดับจังหวัด
- 3.2 ตัวแบบการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ เปรียบเทียบระหว่างการพัฒนาจากล่างขึ้นสู่บน (bottom-up) และจากบนลงสู่ล่าง (top-down)
- 3.3 เวทีการเรียนรู้ร่วมกัน

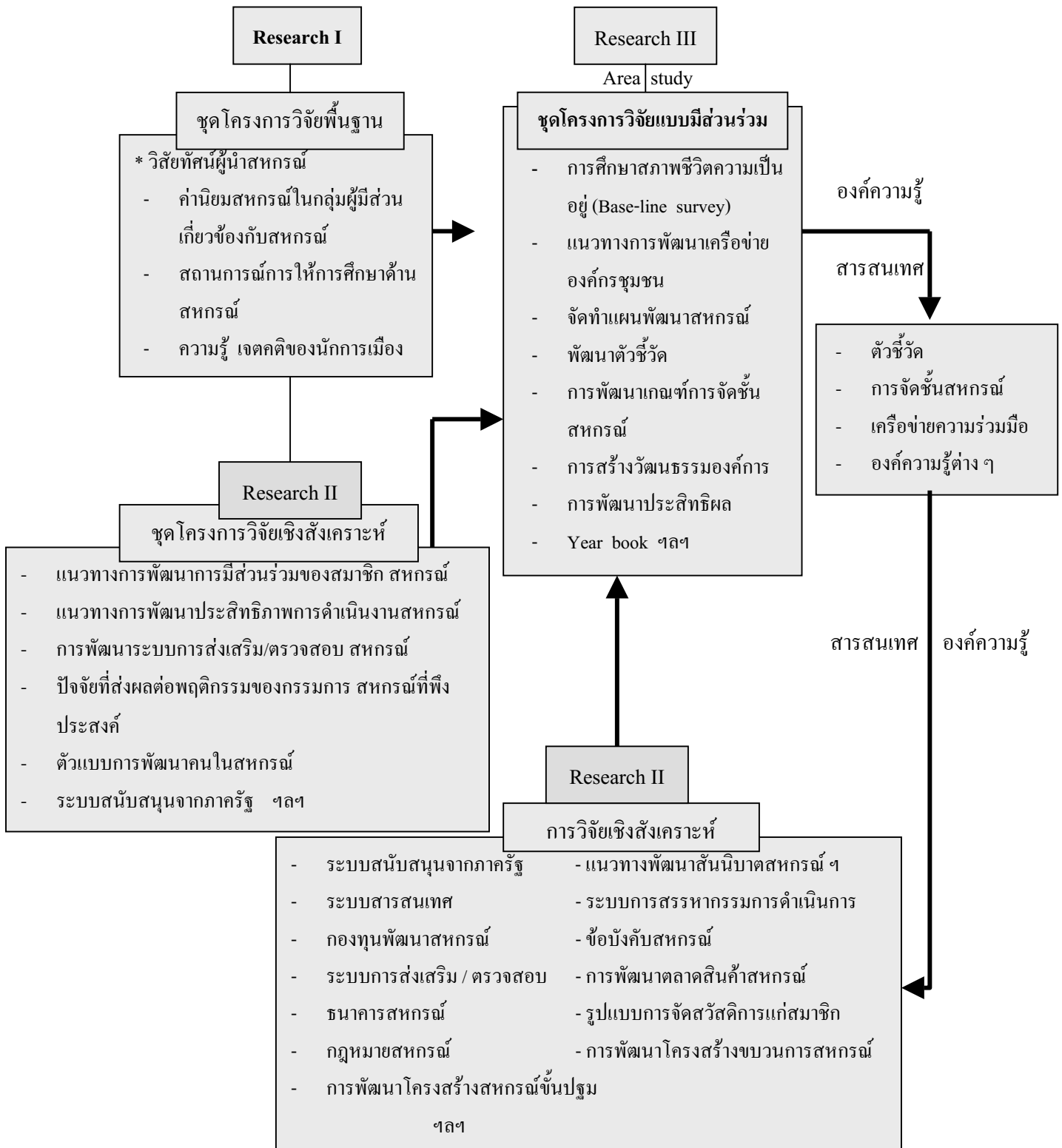
ฯลฯ

ที่ประชุมมีความเห็นว่า ชุดโครงการวิจัยทั้ง 3 กลุ่มมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน และจำเป็นจะต้องผลักดันให้มีการดำเนินการทั้ง 3 กลุ่ม เพื่อนำเอาผลการวิจัยไปใช้แก้ปัญหาและพัฒนา การดำเนินงานที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อการบรรลุวิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ที่ได้กำหนดไว้

หลังจากได้พิจารณาสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน กอปรกับแนวนโยบายของกรมส่งเสริมสหกรณ์ ตามที่ท่านอธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ได้ให้ข้อเสนอไว้ว่ากรมส่งเสริมสหกรณ์กำลังจะดำเนินโครงการนำร่องเพื่อการจัดตั้งสหกรณ์ในพื้นที่เป้าหมาย 9 จังหวัด และยินดีจะให้ความร่วมมือถ้า ทีมนักวิจัยของโครงการ ฯ จะเข้าไปมีส่วนร่วม เพราะจะส่งผลดีต่อการเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ ภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

ดังนั้นการดำเนินการในขั้นต่อไป คือ การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อพัฒนารอบแนวคิดในการบริหารจัดการชุดโครงการวิจัย (ซึ่งควรดำเนินการให้เสร็จภายใน 3 เดือน) โดยการ

ดำเนินการโครงการวิจัยอาจเริ่มต้นด้วย โครงการวิจัยนำร่องในพื้นที่ระดับจังหวัด ซึ่งกรอบแนวคิดที่น่าจะดำเนินการ น่าจะเป็นไปดังรายละเอียดในรูปที่ 5

รูปที่ 5 กรอบแนวคิดการบริหารจัดการชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์

เนื่องจากพิจารณาเห็นว่า การดำเนินการ โครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ ในการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ตามวิสัยทัศน์ที่กำหนดให้เป็นรูปธรรมนั้น จำเป็น ที่ทุกฝ่ายที่เข้ามามีส่วนร่วมจะต้องมีความเข้าใจที่ตรงกัน และรับทราบความเคลื่อนไหวใน ขบวนการสหกรณ์อย่างถูกต้องและเป็นปัจจุบัน อีกทั้งควรมีเวทีที่จะเปิดโอกาสให้มีการ ถ่ายทอด ข้อมูลความรู้ และกระจายไปสู่กลุ่มที่ต้องการใช้อย่างทั่วถึง ดังนั้น สกว. จึงได้ สนับสนุนในการดำเนินการจัดทำ Year book ด้านสหกรณ์ โดยในขณะนี้ ได้มีการจัดตั้งคณะ ทำงานขึ้นมา เพื่อวางแผนด้านการบริหารจัดการในการจัดทำและเผยแพร่ year book ดังกล่าว ซึ่งคาดว่า year book เล่มแรกในปีแรกจะออกมาในราวกลางปี 2545

บทที่ 3

รายชื่อเครือข่ายนักวิจัยและรายงานการดำเนินการเผยแพร่ และประชาสัมพันธ์โครงการ

ภารกิจนอกเหนือจากการประสานงานกับผู้ทรงคุณวุฒิผู้เขียนบทความและการจัดประชุมระดมความคิดเพื่อจัดทำข้อสรุปสำหรับชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์แล้ว ผู้ประสานงานได้ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผลการดำเนินการโครงการเป็นระยะ ๆ ในช่วงระหว่างสิงหาคม-ธันวาคม เพื่อเชิญชวนผู้สนใจเข้าร่วมเป็นเครือข่ายนักวิจัย สำหรับการดำเนินการในขั้นต่อไป ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

รายชื่อเครือข่ายนักวิจัยที่สนใจเข้าร่วมงานกับชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์

ลำดับ	รายชื่อผู้สนใจ	หน่วยงาน
1	นายวิทย์ ประทักษ์ใจและทีมงาน	สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย
2	น.ส.อำไพ เหลืองภิรมย์และทีมงาน	สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย
3	นายไพบุลย์ แก้วเพทายและทีมงาน	ชุมนุมสหกรณ์ออมทรัพย์แห่งประเทศไทย จำกัด
4	นายคันศร คมภักดีและทีมงาน	ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย จำกัด
5	นายสุชัย ออสุวรรณและทีมงาน	ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด
6	นายเจริญ ศรีแสงและทีมงาน	ชุมนุมสหกรณ์ร้านค้าแห่งประเทศไทย จำกัด
7	ผู้เชี่ยวชาญพิเศษวรรณะ เสนทองและทีมงาน	กรมส่งเสริมสหกรณ์
8	นายเอนก ถนอมทรัพย์	สหกรณ์จังหวัดนครราชสีมา
9	นายเพชร สิริบุหงส์	สหกรณ์จังหวัดนครศรีธรรมราช
10	น.ส.จารุวรรณ นันทพงษ์	สหกรณ์จังหวัดลำพูน
11	นางปองทิพย์ หอมไชยแก้ว	หัวหน้ากลุ่มวิจัยด้านพัฒนาระบบสหกรณ์ กสส.

ลำดับ	รายชื่อผู้สนใจ	หน่วยงาน
12	นายสุรพงษ์ สุทธิสา	ผู้อำนวยการกองวิชาการ กสส.
13	นายสมเกียรติ ฉายไชน์	กรมส่งเสริมสหกรณ์
14	น.ส.เพชรภรณ์ โชติถาวรรักษ์	กรมส่งเสริมสหกรณ์
15	รศ.อาบ นกะจัด	นักสหกรณ์แห่งชาติ
16	อ.เชิญ บำรุงวงศ์	นักสหกรณ์แห่งชาติ และอดีตอธิบดี กรมส่งเสริมสหกรณ์
17	น.ส.พีระรัตน์ อังกูรรัตและทีมงาน	อดีตอธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์
18	ดร.สมคิด แก้วทิพย์	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
19	ผศ.ดร.ประเสริฐ จรรยาสุภาพ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
20	ดร.ปรีชา สิทธิกรรมไกร	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
21	รศ.วินัย อัจจงหาญ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
22	รศ.อภิวัฒน์ กำลิ่งเอก	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
23	ผศ.ดร.รังสรรค์ ปิติปัญญา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
24	รศ.สุวรรณา ชูโชติ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
25	อ.สยามพร โยธาสมุทร	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
26	อ.จำนง ค์ สมประสงค์และทีมงาน	สมาคมพัฒนาหมู่บ้าน
27	นายกอบชัย ฉิมกุล	บริษัททริสอินฟอร์เมชั่น จำกัด
28	นายยงยุทธ มั่นนุปไพชาติ	ชมรมผู้จัดการสหกรณ์การเกษตร
29	นายสุรจิตต์ แก้วชิงดวง	นักวิชาการสหกรณ์
30	ดร.กฤษฎา ประศาสน์วุฒิ	มสธ.
31	รศ.ดร.อารีย์ วิบูลย์พงษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
32	คุณสิน สีสวน	ผู้ช่วยผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาองค์กร ชุมชน พอช.

รายงานการดำเนินการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์

การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่โครงการซึ่งได้ดำเนินการระหว่างช่วง พฤษภาคม-
ธันวาคม มีดังต่อไปนี้

ลำดับที่	ประเภทของการประชาสัมพันธ์	ชื่อสื่อ/สิ่งพิมพ์/หน่วยงาน องค์กรที่เผยแพร่	วัน/เดือน/ปี
1	บทความ “ปัญหาขบวนการสหกรณ์ไทยและแนว ทางแก้ไข พ.ร.บ.สหกรณ์”	ผู้จัดการรายวัน	27 ก.ค.2544
2	บทความ “วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ไทย”	ผู้จัดการรายวัน	30 พ.ย. 2544
3	ข่าว “ศูนย์วิจัย มก. ร่วมมือกับ สกว. ปฏิรูป ระบบสหกรณ์	เกลียวเชือก	11-17 เม.ย.2544
4	ข่าว “การวิจัยปฏิรูปสหกรณ์เน้นกฎหมายที่พึง ประสงค์”	เกลียวเชือก	11-17 ต.ค.2544
5	ข่าว “กระแสวิพากษ์ผลักดันกำหนดวิสัยทัศน์ชี้ ทางวิจัยเพื่อปฏิรูปขบวนการสหกรณ์”	โคออปนิวส์	ก.ย.2544
6	การประชุมคณะอนุกรรมการด้านเศรษฐกิจและ ชุมชนสมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ “ปรึกษาหารือแนวทางความร่วมมือเพื่อ สนับสนุนการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์” ผู้เข้า ประชุม 15 คน	สมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์	4 พ.ย. 2544
7	การประชุมปรึกษาหารือกับผู้บริหารกรมส่งเสริม สหกรณ์เรื่องแนวทางการดำเนินการชุด โครงการวิจัยเพื่อการปฏิรูปสหกรณ์ ผู้ร่วมประชุมประมาณ 50 คน	ห้องประชุมกรมส่งเสริม สหกรณ์	11 ธ.ค.2544
8	การประชุมนำเสนอผลการดำเนินการโครงการ ประสานงาน เพื่อพัฒนากรอบแนวคิดชุดโครง การวิจัยเพื่อการปฏิรูปสหกรณ์และแนวทางการมี ส่วนร่วมในการดำเนินการ โครงการวิจัยโดย ชสอ.	ห้องประชุมชุมนุมสหกรณ์ เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย จำกัด	22 ธ.ค.2544
9	การประชุมเสนอผลการดำเนินการโครงการ ประสานงานและแนวทางการมีส่วนร่วมในการ ดำเนินโครงการวิจัย โดย ชสอ.	ห้องประชุมสหกรณ์ออม ทรัพย์แห่งประเทศไทย จำกัด	ม.ค. 2544

ลำดับที่	ประเภทของการประชาสัมพันธ์	ชื่อสื่อ/สิ่งพิมพ์/หน่วยงาน องค์กรที่เผยแพร่	วัน/เดือน/ปี
10	การประชุมนำเสนอผลการดำเนินการ โครงการ ประสานงาน ฯ และแนวทางการมีส่วนร่วมใน การดำเนินการโครงการวิจัย โดย ชสร.	ห้องประชุมชุมนุมสหกรณ์ ร้านค้าแห่งประเทศไทย จำกัด	ม.ค.2545
11	การประชุมนำเสนอผลการดำเนินการ โครงการ ประสานงาน ฯ และแนวทางการมีส่วนร่วมใน การดำเนินการโครงการวิจัยโดย สสท.	ห้องประชุมสันนิบาต สหกรณ์แห่งประเทศไทย จำกัด	ม.ค.2545
12	การประชุมนำเสนอผลการดำเนินการ โครงการ ประสานงาน ฯ และแนวทางการมีส่วนร่วมใน การดำเนินโครงการวิจัยโดย สสท.	ห้องประชุมชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด	ม.ค.2545

ภาคผนวก

รายงานการประชุม
โครงการประสานงานเพื่อพัฒนากรอบแนวคิดสำหรับชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์
ครั้งที่ 1/2544
วันที่ 26 กรกฎาคม 2544
ณ ห้อง วี.ไอ.พี อาคาร เค.ยู.โฮม
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รายนามผู้เข้าประชุม

1. รศ.ดร.สุปรียา	ควรรเดชะคุปต์	ที่ปรึกษา
2. ผศ.ดร.สาโรช	อังสุมาลิน	ที่ปรึกษา
3. ดร.สีลาภรณ์	บัวสาย	ที่ปรึกษา
4. คุณทรงพล	เจตนาวนิชย์	ที่ปรึกษา
5. รศ.อาบ	นกะจัด	ที่ปรึกษา
6. อ.เชิญ	บำรุงวงศ์	ที่ปรึกษา
7. คุณไพโรจน์	สุจินดา	ที่ปรึกษา
8. ผู้เชี่ยวชาญวรรณะ	เสนทอง	ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เขียนบทความ
9. คุณปองทิพย์	หอมไชยแก้ว	ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เขียนบทความ
10. คุณกอบชัย	ฉิมกุล	ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เขียนบทความ
11. อ.สยามพร	โยธาสมุทร	ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เขียนบทความ
12. ดร.สมคิด	แก้วทิพย์	ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เขียนบทความ
13. รศ.จุฑาทิพย์	ภัทราวาท	ผู้ประสานงานโครงการ

รายนามผู้เข้าร่วมสังเกตการณ์การประชุม

1. คุณสุเมธ	ศรีจรรยา	นสพ.เกลียวเชือก
2. นิสิต 2 คน		

เริ่มประชุม เวลา 9.15 น.

รศ.จุฑาทิพย์ ภัทราวาท ผู้ประสานงานเรียนเชิญ รศ.ดร.สุปรียา ควรรเดชะคุปต์
คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ กล่าวต้อนรับผู้เข้าประชุมและเปิดประชุม

หลังจากนั้นประธานในที่ประชุมได้ดำเนินการประชุมตามระเบียบวาระการประชุมซึ่งสรุปสาระสำคัญดังนี้

วาระที่ 1

ความเป็นมาของโครงการ

ประธานในที่ประชุมได้ชี้แจงถึงความเป็นมาของโครงการว่า โครงการประสานงานเพื่อพัฒนากรอบแนวคิดสำหรับชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์ ได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย : สกว. ให้ดำเนินการโครงการในนามของศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยมี รศ.จุฑาทิพย์ ภักธราวัต เป็นผู้ประสานงานโครงการ ซึ่งมีระยะเวลาดำเนินการ 8 เดือน ระหว่าง 1 พฤษภาคม – 31 ธันวาคม 2544 โดยประธานได้นำเสนอรายละเอียดในการดำเนินการโครงการ ซึ่งประกอบด้วย วัตถุประสงค์ ขั้นตอนการดำเนินการ กรอบแนวคิดในการดำเนินการ แผนการดำเนินการ และทีมที่ปรึกษา ดังรายละเอียดในเอกสารประกอบการประชุมวาระที่ 1

เมื่อสิ้นสุดโครงการในราวปลายเดือนธันวาคม จะได้ข้อสรุปกรอบแนวคิดสำหรับชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติการสหกรณ์อย่างเป็นทางการ

ที่ประชุมรับทราบ

วาระที่ 2

รายงานความก้าวหน้าของโครงการ

ประธานแจ้งให้ทราบว่าในช่วงแรกของการดำเนินการโครงการ ระหว่างเดือน พฤษภาคมถึงเดือน กรกฎาคม 2544 เป็นช่วงของการเขียนบทความของผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งบทความดังกล่าวจะถูกนำไปใช้การนำเสนอแนวคิดในการประชุมระดมความคิดซึ่งจะจัดให้มีขึ้นประมาณ 6 ครั้ง ในช่วงเดือนสิงหาคม – ธันวาคม 2544 ซึ่งมีทั้งสิ้น 8 บทความ ดังนี้

1. พัฒนาการสหกรณ์ไทย : อดีต ปัจจุบัน และแนวทางการพัฒนาโดย อ.เชิญ บำรุงวงศ์
2. สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม : โอกาส อุปสรรคที่มีต่อการดำเนินงานสหกรณ์ และแนวทางการปรับตัวของสหกรณ์ โดย อ.สุขุมพร โยธาสุมทร

3. นโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานสหกรณ์ : โอกาส อุปสรรคที่มีต่อการขบวนการ สหกรณ์ โดย ผู้เชี่ยวชาญพิเศษวาระณะ เสนทองและคณะ
 4. หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานสหกรณ์ : โอกาสอุปสรรคที่มีต่อขบวนการ สหกรณ์ โดย รศ.วินัย อัจจงหาญ
 5. กฎหมายสหกรณ์ที่พึงประสงค์ : ข้อจำกัดของกฎหมายสหกรณ์ในปัจจุบันและแนวทางแก้ไข โดย อ.เชิญ บำรุงวงศ์
 6. สถาบันการศึกษากับการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ โดย ดร.สมคิด แก้วทิพย์
 7. บทบาทการดำเนินงานของกลุ่ม/องค์กรประชาชน : แนวทางการพัฒนาระบบเครือข่ายกลุ่ม/องค์กรประชาชนและขบวนการสหกรณ์ โดย คุณศิริชัย สาครรัตนกุล
 8. สถานการณ์การวิจัยด้านการสหกรณ์ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา : ประเด็นที่น่าสนใจและแนวทางการวิจัยที่จำเป็น โดย รศ.จุฑาทิพย์ ภัทราวาท
- ที่ประชุมรับทราบ**

วาระที่ 3

แนวทางการจัดประชุมระดมความคิด

ประธานได้ขอหารือที่ประชุมเกี่ยวกับแนวทางการจัดประชุมระดมความคิด ซึ่งกำหนดจะจัดให้มีขึ้นระหว่างเดือนสิงหาคม – ธันวาคม 2544 ประมาณ 6 ครั้ง

หลังจากอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง ที่ประชุมมีข้อเสนอที่สำคัญดังต่อไปนี้

- ข้อเสนอแนะสำหรับการประชุมครั้งแรก ซึ่งจะดำเนินการในช่วงเวลา 2 วัน และเริ่มต้นด้วยการนำเสนอบทความ 2 เรื่อง คือ **พัฒนาการขบวนการสหกรณ์ไทย : อดีต ปัจจุบัน และแนวทางการพัฒนา** โดย อ.เชิญ บำรุงวงศ์ และ **สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม : โอกาส อุปสรรคที่มีต่อการดำเนินงานสหกรณ์ และแนวทางการปรับตัวของสหกรณ์** โดย อ.สุขุมพร โยธาสมุทร โดยการนำเสนอบทความดังกล่าวจะเป็นการเปิดประเด็นให้ที่ประชุมเพื่อนำไปสู่การระดมความคิด ในช่วงเช้าของการประชุมวันแรก ในช่วงบ่ายควรเป็นการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันเรื่อง **ขบวนการสหกรณ์** จากนั้นในวันที่สองจะเริ่มด้วยการนำเสนอข้อสรุปของกลุ่มย่อย ซึ่งจะนำไปสู่การอภิปรายเพื่อหาข้อสรุปสำหรับ “วิสัยทัศน์ ขบวนการสหกรณ์ไทย”

- สำหรับประเด็นในการประชุมครั้งต่อ ๆ ไป อาจประกอบไปด้วยหัวข้อหลักที่สำคัญ ได้แก่ กฎหมายสหกรณ์ นโยบายรัฐ-หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แนวทางการพัฒนาเครือข่ายสหกรณ์องค์กรประชาชนและสถาบันการศึกษากับการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ ซึ่งในการ

ประชุมแต่ละครั้งควรจะสอดแทรกแนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัย การเมือง การปกครอง เพื่อเชื่อมโยงแนวคิดในประเด็นดังกล่าว เพื่อการสร้าง วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ร่วมกันด้วย

- องค์กรประชุมสำหรับการประชุมในแต่ละครั้ง ควรประกอบด้วย ที่ปรึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิที่เขียนบทความ และบุคลากรในภาครัฐ ขบวนการสหกรณ์ และนักวิชาการที่ให้ความสนใจเข้าร่วมประชุมเพื่อก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายอย่างแท้จริง

ปิดประชุมเวลา 12.35 น.

(จุฑาทิพย์ ภัทราวาท)

ผู้ประสานงานโครงการ

ผู้บันทึกรายงานการประชุม

รายงานการประชุม
โครงการประสานงานเพื่อพัฒนากรอบแนวคิดสำหรับชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์
ครั้งที่ 2/2544
วันที่ 6 พฤศจิกายน 2544
ณ ห้อง วีไอพี อาคาร เค.ยู.โฮม.
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รายนามผู้เข้าประชุม

1. ดร.สีลาภรณ์	บัวสาย	ที่ปรึกษา
2. คุณทรงพล	เจตนาวิชย์	ที่ปรึกษา
3. รศ.อาบ	นกะจัด	ที่ปรึกษา
4. อ.เชิญ	บำรุงวงศ์	ที่ปรึกษา
5. คุณไพโรจน์	สุจินดา	ที่ปรึกษา
6. คุณชวาลวุฒ	ไชยนิวดี	ที่ปรึกษา
7. นพ.สมเกียรติ	ชาติริธร	ที่ปรึกษา
8. รศ.วินัย	อาจคงหาญ	ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เขียนบทความ
9. ผู้เชี่ยวชาญพิเศษวรรณะ	เสนทอง	ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เขียนบทความ
10. อ.สยามพร	โยธาสุมุท	ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เขียนบทความ
11. ดร.สมคิด	แก้วทิพย์	ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เขียนบทความ
12. คุณสุทิน	ศิรินคร	สกว.
13. คุณสุเมธ	ศรีจรรยา	นสพ.เกลียวเชือก
14. รศ.จุฑาทิพย์	ภัทราวาท	ผู้ประสานงานโครงการ
15. นายเกียรติรัตน์	เล็กอุดากร	นิสิตปริญญาโท

เริ่มประชุมเวลา 09.00 น.

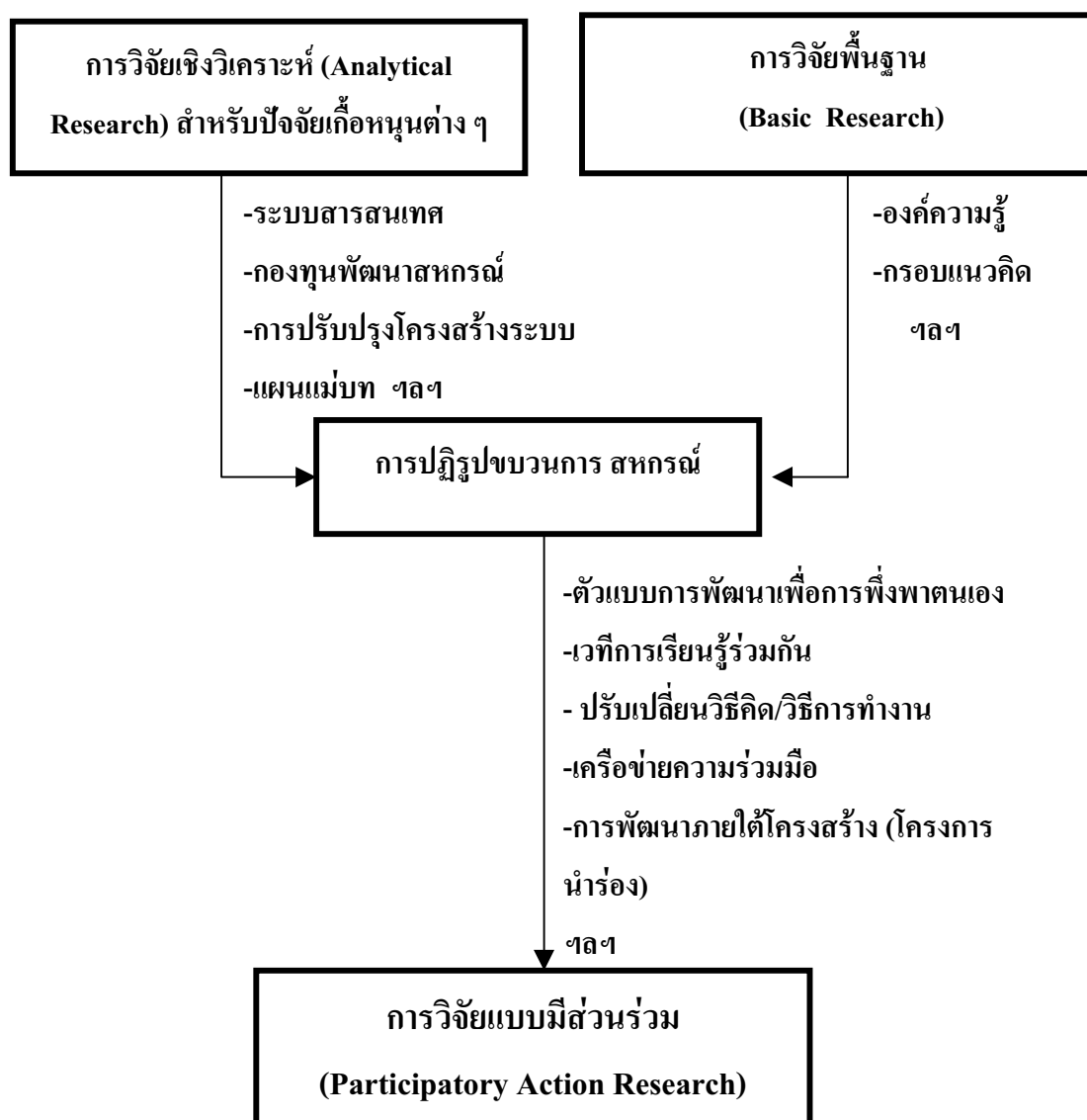
ผู้ประสานงานโครงการ รศ.จุฑาทิพย์ ภัทราวาท นำเสนอข้อสรุปการสัมมนาเพื่อระดมความคิดที่ผ่านมาทั้ง 3 ครั้ง ซึ่งประกอบไปด้วย (เอกสารประกอบหมายเลข 1)

- การสัมมนาครั้งที่ 1 เรื่อง “วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ไทย”
- การสัมมนาครั้งที่ 2 เรื่อง “สถานภาพและบทบาทของรัฐกับการพัฒนาขบวนการสหกรณ์”
- การสัมมนาครั้งที่ 3 เรื่อง “กฎหมายสหกรณ์ที่พึงประสงค์และแนวทางแก้ไข”

หลังจากการนำเสนอบทความแล้ว ผู้ประสานงานโครงการได้เสนอให้ที่ประชุมได้อภิปรายในประเด็นของชุดโครงการวิจัยที่จำเป็นสำหรับการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ ซึ่งหลังจากอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง มีข้อสรุปที่น่าสนใจดังนี้

1. ชุดโครงการวิจัยที่ควรดำเนินการ

ที่ประชุมเห็นสมควรว่าชุดโครงการวิจัยที่ควรดำเนินการ เพื่อการสนับสนุนการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ไปสู่วิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ ควรประกอบด้วยชุดโครงการวิจัย 3 กลุ่ม ได้แก่ (รูปที่ 1)

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดสำหรับชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์

กลุ่มที่ 1 การวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) การวิจัยพื้นฐานเป็นการวิจัยที่ศึกษาหาข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ต่อไป ประเด็นการวิจัยที่ควรดำเนินการดังนี้

- 1.1 การสำรวจกลุ่มองค์กรประชาชนในพื้นที่เป้าหมายต่าง ๆ
- 1.2 การสำรวจภาวะเศรษฐกิจ-สังคมของสมาชิกสหกรณ์ภายใต้โครงการนำร่องต่าง ๆ
- 1.3 วิสัยทัศน์สหกรณ์ของผู้นำสหกรณ์
- 1.4 สถานการณ์การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของสมาชิกสหกรณ์
- 1.5 ค่านิยมสหกรณ์ในกลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการสหกรณ์
- 1.6 สถานการณ์การให้การศึกษาด้านสหกรณ์ในสถานศึกษา
- 1.7 ความรู้และเจตคติของนักการเมืองที่มีต่อการสหกรณ์ในเมืองไทย ฯลฯ
- 1.8 การศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกสหกรณ์

กลุ่มที่ 2 การวิจัยเชิงสังเคราะห์ (Analytical Research) เป็นการวิจัยที่มุ่งไปที่การวิเคราะห์หาความเป็นเหตุเป็นผลกันของตัวแปรต่าง ๆ หรือการคิดค้นวิธีการ / มาตรการที่จะนำไปสู่การปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ เพื่อการบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ ได้แก่

- 2.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของกรรมการสหกรณ์ที่พึงประสงค์
- 2.2 แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกสหกรณ์
- 2.3 แนวทางการปฏิรูปกฎหมายสหกรณ์
- 2.4 แนวทางการพัฒนาสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย
- 2.5 แนวทางการพัฒนาระบบการสรรหากรรมการดำเนินการ
- 2.6 การพัฒนาโครงสร้างขบวนการสหกรณ์
- 2.7 การพัฒนาระบบการส่งเสริม/ตรวจสอบสหกรณ์
- 2.8 แนวทางการสนับสนุนขบวนการสหกรณ์ของภาครัฐ
- 2.9 ลู่ทางการจัดตั้งและดำเนินงานธนาคารสหกรณ์
- 2.10 บทบาทที่พึงประสงค์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับขบวนการสหกรณ์
- 2.11 กระบวนการพัฒนาสหกรณ์ไปสู่การพึ่งพาตนเอง
- 2.12 ตัวแบบการพัฒนาคนในวิถีสหกรณ์

กลุ่มที่ 3 การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็น การวิจัยที่มุ่งเน้นให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม / องค์กรประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการ วิจัยเพื่อพัฒนา ขบวนการสหกรณ์ (และกลุ่มองค์กรประชาชน) เพื่อประโยชน์ที่พึงมีต่อ สมาชิก ชุมชน สังคมและประเทศ ได้แก่

- 3.1 การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือของสหกรณ์ ภายในโครงการ การนำร่องในพื้นที่เป้าหมายระดับจังหวัด
- 3.2 ตัวแบบการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ เปรียบเทียบระหว่าง การพัฒนาจากล่างขึ้นสู่บน (bottom-up) และจากบนลงสู่ล่าง (top-down)
- 3.3 การพัฒนากระบวนการปรับเปลี่ยนวิถีคิด/วิธีการทำงานใน สหกรณ์
- 3.4 เวทีการเรียนรู้ร่วมกัน
- 3.5 แผนแม่บทเพื่อการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ (ระดับชาติ)
- 3.6 แผนแม่บทเพื่อการพัฒนาสหกรณ์ (ทุกระดับ)
- 3.7 กลไกการเผยแพร่อุดมการณ์สหกรณ์แก่คนในสังคม
- 3.8 ลู่ทางการพัฒนาสถาบันการศึกษาด้านสหกรณ์ / เครือข่าย ความร่วมมือ
- 3.9 ตัวชี้วัดความสำเร็จของสหกรณ์
- 3.10 ตัวชี้วัดบุคลากรที่พึงประสงค์ในขบวนการสหกรณ์ ฯลฯ

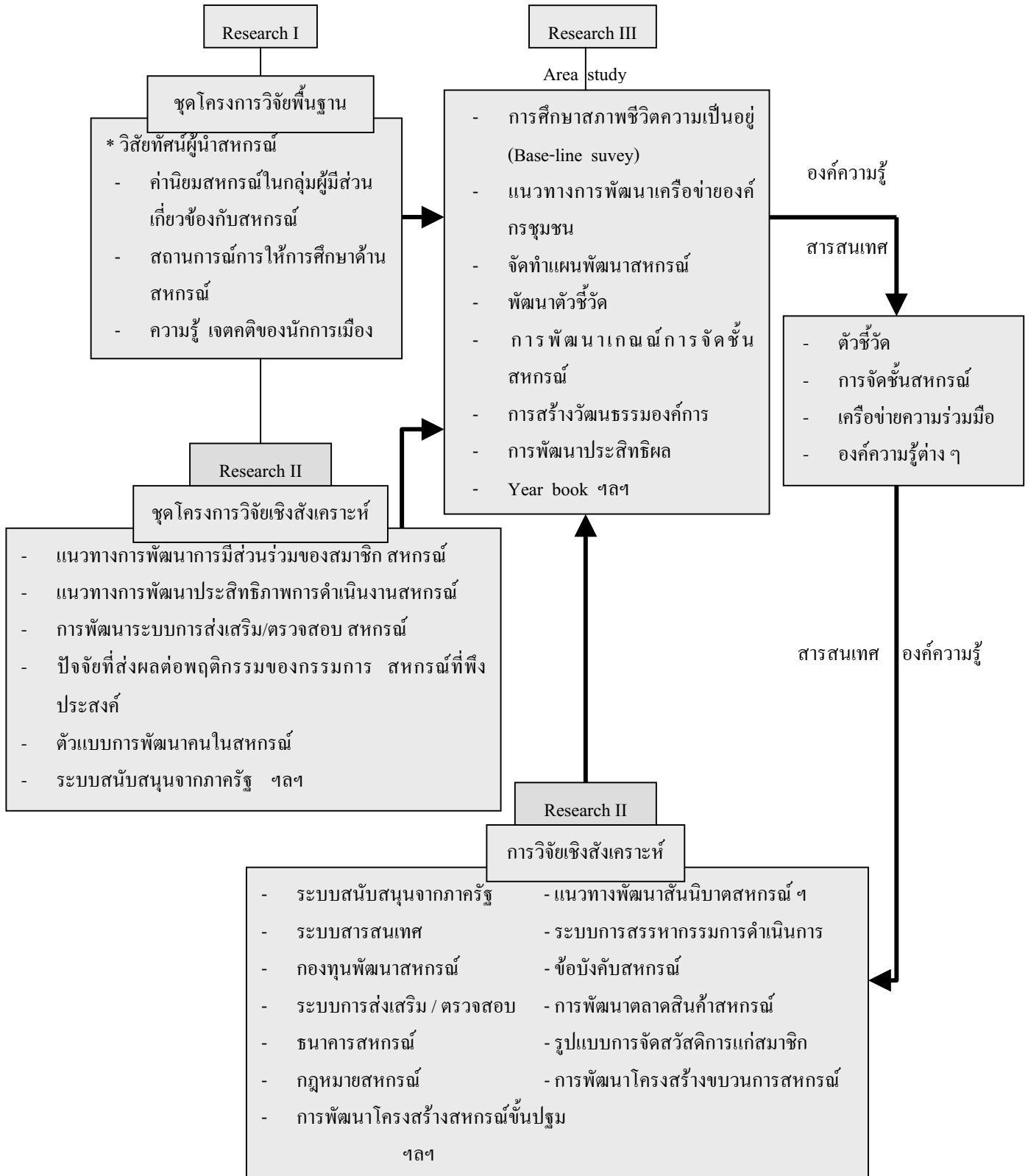
2. กระบวนการ / ขั้นตอนในการบริหารจัดการ ชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์

ที่ประชุมมีความเห็นว่า ชุดโครงการวิจัยทั้ง 3 กลุ่มมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไป กว่ากัน และจำเป็นจะต้องผลักดันให้มีการดำเนินการทั้ง 3 กลุ่ม เพื่อนำเอาผลการวิจัยไปใช้แก้ ปัญหาและพัฒนา การดำเนินงานที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อการบรรลุวิสัยทัศน์ขบวนการ สหกรณ์ที่ได้กำหนดไว้

หลังจากได้พิจารณาสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน กอปรกับแนวนโยบายของ กรมส่งเสริมสหกรณ์ ตามที่ท่านอธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์ได้ให้ข้อเสนอไว้ว่ากรมส่งเสริม สหกรณ์กำลังจะดำเนินโครงการนำร่องเพื่อการจัดตั้งสหกรณ์ในพื้นที่เป้าหมาย 9 จังหวัด และ ยินดีจะให้ความร่วมมือถ้า ทีมนักวิจัยของโครงการ ฯ จะเข้าไปมีส่วนร่วม เพราะจะส่งผลดีต่อ การเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ ภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

ดังนั้นการดำเนินการในขั้นต่อไป คือ การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อพัฒนากรอบแนว คิดในการบริหารจัดการชุดโครงการวิจัย (ซึ่งควรดำเนินการให้เสร็จภายใน 3 เดือน) โดยการ

ดำเนินการโครงการวิจัยอาจเริ่มต้นด้วย โครงการวิจัยนำร่องในพื้นที่ระดับจังหวัด ซึ่งกรอบแนวคิดที่น่าจะดำเนินการ น่าจะเป็นไปดังรายละเอียดในรูปที่ 2

รูปที่ 2 กรอบแนวคิดการบริหารจัดการชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์

3. ระบบสนับสนุน

เนื่องจากพิจารณาเห็นว่า การดำเนินการ โครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ ในการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ตามวิสัยทัศน์ที่กำหนดให้เป็นรูปธรรมนั้น จำเป็น ที่ทุกฝ่ายที่เข้ามามีส่วนร่วมจะต้องมีความเข้าใจที่ตรงกัน และรับทราบความเคลื่อนไหวใน ขบวนการสหกรณ์อย่างถูกต้องและเป็นปัจจุบัน อีกทั้งควรมีเวทีที่จะเปิดโอกาสให้มีการ ถ่ายทอด ข้อมูลความรู้ และกระจายไปสู่กลุ่มที่ต้องการใช้อย่างทั่วถึง ดังนั้น สกว. จึงได้ สนับสนุนในการดำเนินการจัดทำ Year book ด้านสหกรณ์ โดยในขณะนี้ ได้มีการจัดตั้งคณะ ทำงานขึ้นมา เพื่อวางแผนด้านการบริหารจัดการในการจัดทำและเผยแพร่ year book ดังกล่าว ซึ่งคาดว่า year book เล่มแรกในปีแรกจะออกมาในราวกลางปี 2545

(จุฑาทิพย์ ภัทราวาท)

ผู้ประสานงานโครงการ

เกียรติรัตน์ เล็กอุदार

ผู้บันทึกเทปรายงานการประชุม

รายงานการสัมมนาครั้งที่ 1
เรื่อง “วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ไทย”
วันที่ 20-21 สิงหาคม 2544
ณ ห้องประชุมนนทรี 2 อาคาร KU Home
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รายนามผู้เข้าสัมมนา

1. รศ.ดร.สุปรียา	ควรรเดชะคุปต์	ที่ปรึกษา
2. ผศ.ดร.สาโรช	อังสุมาลิน	ที่ปรึกษา
3. รศ.สมพร	อิศวิลานนท์	ที่ปรึกษา
4. ดร.สีลาภรณ์	บัวสาย	ที่ปรึกษา
5. คุณทรงพล	เจตนาวิชย์	ที่ปรึกษา
6. คุณไพโรจน์	สุจินดา	ที่ปรึกษา
7. รศ.อาบ	นกะจัด	ที่ปรึกษา
8. อ.เชิญ	บำรุงวงศ์	ที่ปรึกษา
9. คุณจงกลณี	ศรีประเสริฐ	ตัวแทนที่ปรึกษา
10. คุณกอบชัย	นิมกุล	ผู้ทรงคุณวุฒิเขียนบทความ
11. อ.สุขุมพร	โยธาสุมทร	ผู้ทรงคุณวุฒิเขียนบทความ
12. ผู้เชี่ยวชาญพิเศษวรรณะ	เสนทอง	ผู้ทรงคุณวุฒิเขียนบทความ
13. คุณวัชรী	กลั่นสอน	ผู้ทรงคุณวุฒิเขียนบทความ
14. คุณสมเกียรติ	ฉายโช้น	ผู้ทรงคุณวุฒิเขียนบทความ
15. ดร.สมคิด	แก้วทิพย์	ผู้ทรงคุณวุฒิเขียนบทความ
16. รศ.วินัย	อาจคงหาญ	ผู้ทรงคุณวุฒิเขียนบทความ
17. อ.สุชิน	ปลีหะจินดา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
18. ดร.รังสรรค์	ปิติปัญญา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
19. รศ.สุวรรณา	ฐวโชติ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
20. อ.พรชัย	ศุภวิทิตพัฒนา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
21. ดร.ณรงค์	กู่เจริญประสิทธิ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
22. ดร.ปรีชา	สิทธิกรณไกร	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

23. รศ.อภิวันท์	กำลังเอก	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
24. ผศ.เต็มใจ	สุวรรณทัต	กรรมการ ค.พ.ช.
25. คุณไพบุลย์	แก้วเพทาย	ประธาน ชสอ.
26. คุณคันศร	คมภักดี	ตัวแทน ชสค.
27. คุณสุชัย	ออสวรรณ	ประธาน ช.ส.ท.
28. คุณสุรวงศ์	วรรณพักษ์	ตัวแทน ช.ส.ท.
29. ดร.กฤษฎา	ประศาสน์วุฒิ	มสธ.
30. คุณสัญญาชัย	ประเสริฐสุวรรณ	ผอ.สัณนิบาตสหกรณ์แห่ง ประเทศไทย
31. คุณวิทย์	ประทักษ์ใจ	รองผอ.สัณนิบาตสหกรณ์ แห่งประเทศไทย
32. นพ.สมเกียรติ	ชาติธีร	กรรมการดำเนินการบริษัทสห ประกันชีวิตสหกรณ์/กรรมการ สัณนิบาต ฯ/กรรมการสหกรณ์ ออมทรัพย์วชิรพยาบาล จำกัด
33. ผศ.จ่านงค์	สมประสงค์	ผู้ทรงคุณวุฒิ
34. คุณสุทิน	ศิรินคร	สกว.
35. รศ.จุฑาทิพย์	ภัทราวาท	ผู้ประสานงานโครงการ
36. นายเกียรติรัตน์	เล็กอุดากร	นิสิตปริญญาโทมหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์
37. น.ส.ปณิชา	ลีศิริวัฒนา	นิสิตปริญญาตรีมหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์
38. น.ส.ปิยรัตน์	สุเมธณภินี	นิสิตปริญญาโทมหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์

เริ่มประชุมวันแรก 20 สิงหาคม 2544

ผู้ประสานงานโครงการ รศ.จุฑาทิพย์ ภัทราวาท เรียนเชิญคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ (รศ. ดร.สุปรียา ควรรเดชะคุปต์) กล่าวต้อนรับผู้เข้าสัมมนาและเปิดการสัมมนา หลังจากนั้นผู้ประสานงานโครงการชี้แจงความเป็นมาของโครงการประสานงาน เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดสำหรับชุดโครง

การวิจัยเพื่อการปฏิรูปสหกรณ์ และรายละเอียดสำหรับการสัมมนาทั้ง 2 วัน หลังจากนั้นได้ดำเนินการตามวาระการประชุม ดังต่อไปนี้

การนำเสนอบทความ 3 บทความ

1. การสหกรณ์ในบริบทไทย : เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม โดย
อ.สยามพร โยธาสมุทร (เอกสารประกอบหมายเลข 1)
2. พัฒนาการของขบวนการสหกรณ์ไทย : อดีต ปัจจุบัน และแนวทางการพัฒนา โดย
อ.เชิญ บำรุงวงศ์ (เอกสารประกอบหมายเลข 2)
3. บทบาทการดำเนินงานของกลุ่ม/องค์กรประชาชน : แนวทางการพัฒนาระบบเครือข่าย
ของกลุ่มองค์กรประชาชนและขบวนการสหกรณ์ โดย
คุณกอบชัย นิมกุล (เอกสารประกอบหมายเลข 3)

ข้อสรุปการสัมมนากลุ่มย่อย

การสัมมนากลุ่มย่อยเริ่มดำเนินการในช่วงบ่ายวันที่ 20 สิงหาคม โดยได้แบ่งผู้เข้าร่วมสัมมนาเป็น 3 กลุ่ม ๆ ละประมาณ 10-12 คน และได้มอบหมายให้แต่ละกลุ่มอภิปรายภายใต้หัวข้อ “วิสัยทัศน์ขบวนการ สหกรณ์ไทย” ในช่วงบ่ายเป็นเวลา 3 ชั่วโมง ซึ่งมีประเด็นย่อยทั้งหมด 4 ประเด็น ได้แก่

- สหกรณ์และขบวนการสหกรณ์
- สถานภาพและบทบาทของสหกรณ์ที่มีต่อสมาชิก ชุมชน สังคม และประเทศ
- ประเภทของสหกรณ์
- โครงสร้างขบวนการสหกรณ์

ผลการสัมมนากลุ่มย่อยภายใต้หัวข้อ “วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ไทย” ได้ดำเนินการในช่วงเช้าวันที่ 21 สิงหาคม 2544 ข้อสรุปทั้ง 3 กลุ่มมีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อสรุปสำหรับกลุ่มที่ 1 ดร.สมคิด แก้วทิพย์ ในฐานะตัวแทนกลุ่มได้นำเสนอรายละเอียดดังนี้

สถานการณ์ของกลุ่ม/องค์กรประชาชนในปัจจุบัน อาจจำแนกได้ 3 กลุ่ม **กลุ่มแรกเรียกว่ากลุ่มทาง ลาก** โดยถูกจำลองให้เห็นภาพเป็นรูปขบวนรถไฟ ซึ่งชี้ให้เห็นภาพของขบวนการสหกรณ์ไทยที่มีสหกรณ์ขึ้นปฐมอยู่มากกว่า 5,000 สหกรณ์ มีสมาชิกกว่า 5 ล้านคน ทุนดำเนินการกว่า 4 แสนล้าน

บาท ภายใต้การนำของรัฐบาลและองค์กรกลางของขบวนการมีสันนิบาตสหกรณ์ ชุมชุมสหกรณ์ต่าง ๆ นำขบวนอยู่ ซึ่งในภาพถูกจำลองเป็นหัวขบวนรถไฟ ที่จะนำขบวนผู้โดยสารทั้งหลายซึ่งถูกจำลองเป็นสหกรณ์ต่างๆ ในขบวนการ สหกรณ์ซึ่งในบรรดาผู้โดยสารหรือ สหกรณ์เหล่านี้มีทั้งที่เป็นสหกรณ์แท้และสหกรณ์เทียม สหกรณ์ที่เป็นที่พึงของสมาชิกได้และไม่ได้ปะปนกันอยู่ในขบวน **กลุ่มที่สองเรียกว่ากลุ่มทางเลือก** ประกอบด้วยกลุ่ม/องค์กรประชาชนที่มีได้จดทะเบียนเป็นสหกรณ์ และอยู่ภายใต้ชื่อที่หลากหลาย เช่น กลุ่มออมทรัพย์พัฒนา กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มสตรีและเยาวชน ธนาคารหมู่บ้าน ฯลฯ กลุ่มนี้ถูกจำลองภาพเป็นขบวนเกวียนซึ่งกำลังเคลื่อนขบวนอย่างช้าๆ ไปสู่ จุดหมายปลายทาง ซึ่งในปัจจุบันกลุ่มนี้ได้พัฒนาเครือข่ายในแนวคิดขึ้นมาเช่นเดียวกับขบวนการ สหกรณ์ และมีแหล่งทุนสนับสนุนที่สำคัญ ได้แก่ กองทุนพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และ SIF **กลุ่มที่สามเรียกว่ากลุ่มทางลัด** เป็นทางเลือกใหม่ภายใต้นโยบายของรัฐบาลยุคปัจจุบัน ซึ่งก่อให้เกิดกลุ่ม/องค์กรใหม่ๆ ขึ้นมา เช่น วิสาหกิจชุมชน กองทุนหมู่บ้าน ฯลฯ และรัฐมีนโยบายให้การสนับสนุนทั้งเงินทุน กฎหมาย ฯลฯ เพื่อพัฒนาให้เกิดการรวมกลุ่มของประชาชน ในการแก้ปัญหา เศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน (รูปที่ 1) สถานการณ์ดังกล่าวอาจก่อให้เกิดอุปสรรคในการพัฒนาสหกรณ์ได้ในกรณีของความขัดแย้งและความซ้ำซ้อนกันในการทำงานของทั้ง 3 กลุ่ม

รูปที่ 1 สถานการณ์ของกลุ่ม/องค์กรประชาชนในปัจจุบัน

กลุ่มนี้เสนอว่า **วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ไทยคือ “สหกรณ์เป็นวิถีชีวิตฟื้นฟูเศรษฐกิจสังคมไทย”** เป้าหมายสุดท้ายในการดำเนินงานของขบวนการ ก็คือ **“ความสุขของคน”** สิ่งที่จะต้องทำเพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ดังกล่าวคือ

- ยึดพื้นที่
- คณาธิปไตย

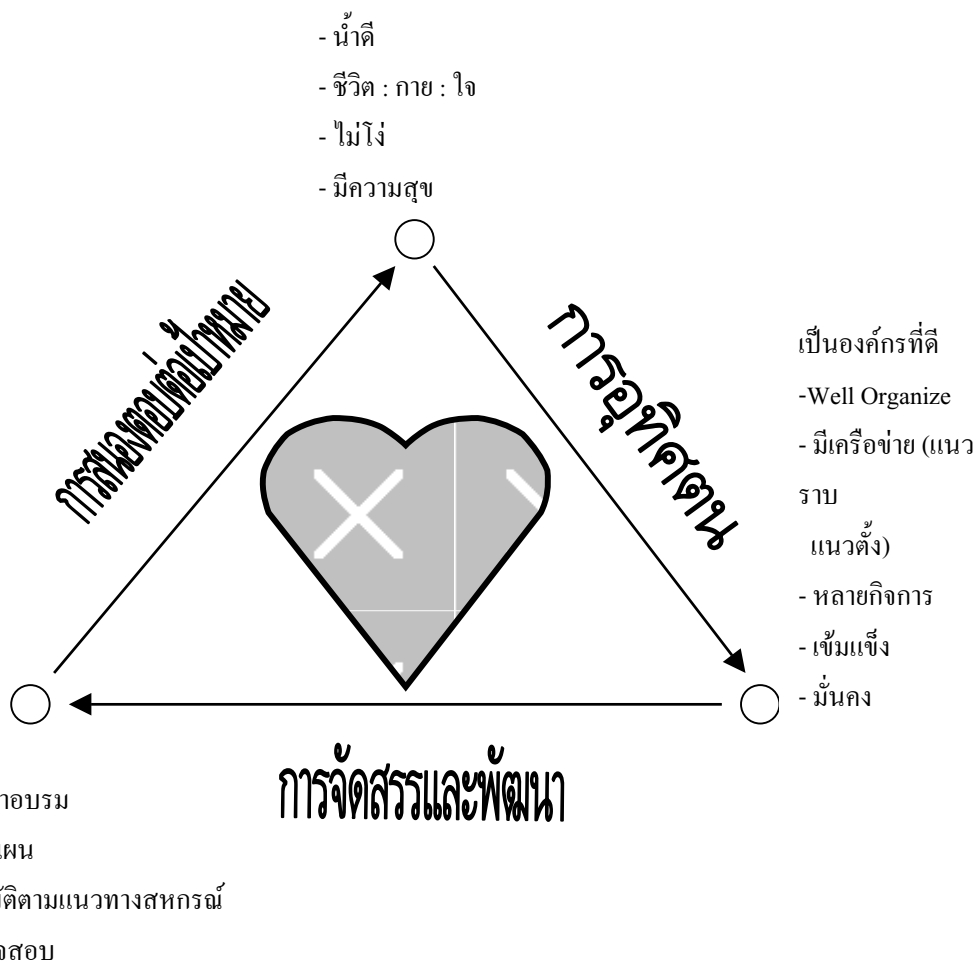
- ฟังฟังกัน
- จิตสาธารณะ
- Balance Score
- มีการสร้างองค์กร
- เต็มเปี่ยมพลังสร้างสรรค์
- มีบูรณาการ
- ฟังฟังตนเอง
- หมั่นพบกันเนื่องนิจ
- ประสานสัมพันธ์
- ซ้ำขาดอยู่ที่ฐานราก
- การบริหารจัดการ

กลุ่มได้เสนอแนวคิดสำหรับกลไกการบริหารจัดการสหกรณ์ว่าควรมีลักษณะของ “รัตนโมเดล” ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะการร่วมมือกันของสมาชิก เพื่อการดำเนินการ 3 ด้านที่สำคัญ ได้แก่ (รูปที่ 2)

วิสัยทัศน์และภารกิจที่กลุ่มเสนอตามที่กล่าวมาข้างต้น อาจสรุปเป็นประเด็นแนวคิดที่สำคัญ ดังนี้

- ทำให้กลุ่ม/องค์กรประชาชนที่มีอยู่ให้เป็นขบวนการเดียวกัน มีเป้าหมายเดียวกัน และทำให้เป็นสหกรณ์แท้
- พัฒนาโครงสร้างขบวนการสหกรณ์ โดยสร้างเครือข่ายเพื่อเชื่อมคน เชื่อมองค์กร และเชื่อมขบวนการบริหารจัดการ
- การบริหารจัดการองค์กรต้องยึดหลักสหกรณ์
- พัฒนาความร่วมมือระหว่างนักสหกรณ์ สถาบันการศึกษาเพื่อการพัฒนาคน พัฒนา ข้อมูล และการให้การศึกษาอบรม
- มีสันนิบาตสหกรณ์เป็นองค์กรกลางสูงสุด เพื่อพัฒนาขบวนการสหกรณ์ และมีโครงสร้างขบวนการซึ่งประกอบไปด้วยองค์กรกลาง เช่น ชุมชุมสหกรณ์อย่างเหมาะสม
- สร้างสวัสดิการแก่สมาชิก
- การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของสมาชิกต่อสหกรณ์
- สร้างการเรียนรู้ให้ชุมชน ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

- ทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างมีบูรณาการ
- สร้างผู้นำให้เกิดขึ้นในขบวนการสหกรณ์และชุมชน
- การสร้างเครือข่ายในกระบวนการควรเน้นที่ เครือข่ายในแนวราบควบคู่กับแนวตั้ง

รูปที่ 2 รัตนโมเดล เพื่อการบริหารจัดการขบวนการสหกรณ์

2. ข้อสรุปสำหรับกลุ่มที่ 2 มีรายละเอียดดังนี้

2.1) วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ “องค์กรที่รวมตัวกันโดยการพึ่งพาตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและเชื่อมเครือข่ายกันอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล เพื่อบรรลุซึ่งการเป็นกลไกที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจภาคประชาชน อันเป็นรากฐานในการพัฒนาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีอย่างยั่งยืน

2.2) โครงสร้างขบวนการสหกรณ์ ได้เสนอให้มีสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย เป็นองค์กรชั้นสูงสุดของขบวนการ และในขบวนการสหกรณ์แต่ละประเภท มีชุมนุมสหกรณ์ระดับ ประเทศของตน ซึ่งมีเครือข่ายเป็นสาขาระดับภาคเพื่อให้บริการสหกรณ์ในระดับท้องถิ่น (รูปที่ 3) นอกจากนี้กลุ่มได้เสนอแนวคิดการเชื่อมโยงระบบสหกรณ์กับองค์กรชุมชนและสันนิบาตสหกรณ์ ไว้ดังในรูปที่ 4

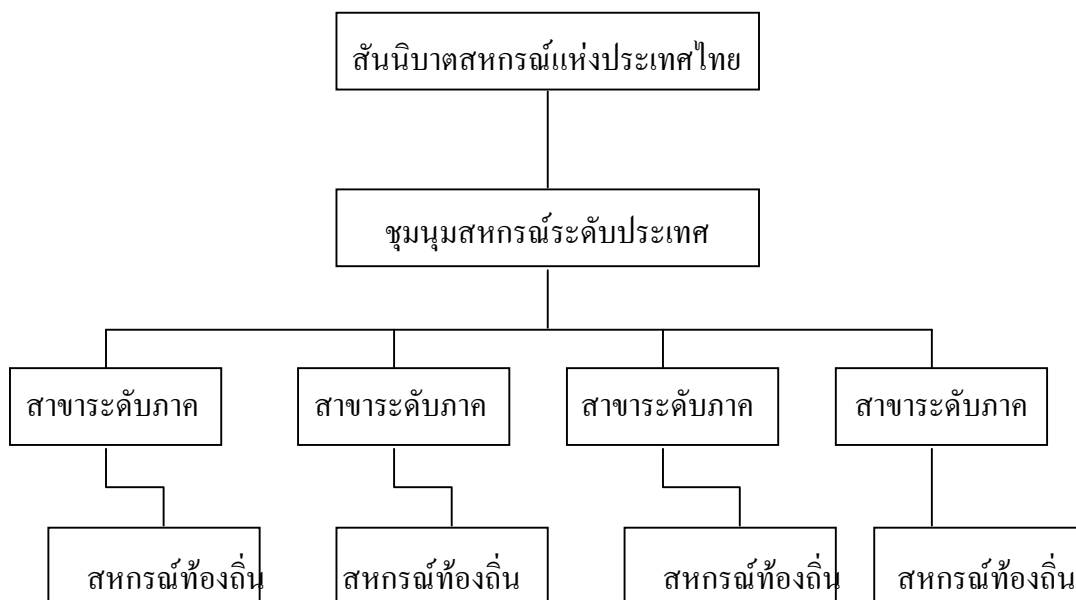
2.3) สถานภาพและบทบาทของสหกรณ์ที่มีต่อสมาชิก ชุมชน สังคม และประเทศ (รูปที่ 5) สรุปได้ว่าควรมีบทบาทสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่

- **บทบาทด้านเศรษฐกิจ** ประกอบด้วย บทบาทด้านการเงิน การตลาด การผลิต การจ้างงาน และรายได้
- **บทบาทด้านสังคม** ประกอบด้วย การเชื่อมโยงเครือข่าย การอนุรักษ์ธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อม การสร้างจิตสำนึกและวิถีชีวิตที่เหมาะสม
- **บทบาทด้านการเมือง** ได้แก่ การเป็นเวทีประชาธิปไตยสำหรับสมาชิก สหกรณ์ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน

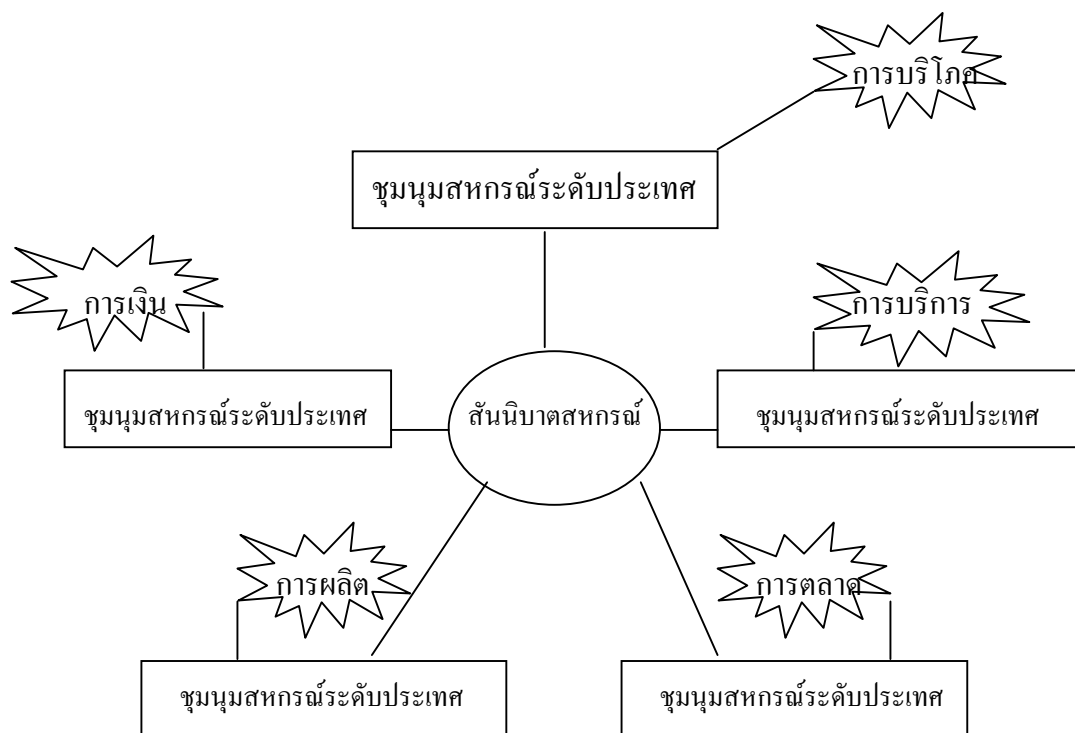
3. ข้อเสนอสำหรับกลุ่มที่ 3 มีรายละเอียดดังนี้

3.1) สหกรณ์และขบวนการสหกรณ์ ควรเน้นองค์กรสถาบันที่เป็นกลไกสำคัญทางการเมือง เศรษฐกิจ ชุมชน สังคม เพื่อเป้าหมายการพัฒนาความเข้มแข็งของระบบเศรษฐกิจภาคประชาชน แนวทางที่จะสนับสนุนแนวคิดดังกล่าวที่สำคัญได้แก่

- หาทางจูงใจให้คนที่มีความศักยภาพเข้ามาทำงานในขบวนการสหกรณ์
- สหกรณ์ต้องรวมกระบวนการเรียนรู้ไว้ในกิจกรรมของสหกรณ์ทุกประเภท
- รัฐต้องสนับสนุนการเรียนรู้ทั้งในและนอกขบวนการสหกรณ์
- ให้กลุ่มช่วยตัวเองเป็นสหกรณ์ เริ่มจากการรวมตัวหลวมๆ
- รัฐต้องสนับสนุนให้การรวมกลุ่มเพื่อนำไปสู่การเป็น “เตรียมสหกรณ์”
- จัดชั้นสหกรณ์เพื่อจัดระดับการปล่อยให้เป็นอิสระ
- ให้มีชุมนุมสหกรณ์ระดับจังหวัดเพื่อไปรวมตัวระดับชาติ
- ให้รัฐช่วยสหกรณ์โดยผ่านชุมนุมสหกรณ์
- สนับสนุนสหกรณ์ที่ดั่งใหม่หรืออ่อนแอ โดยให้สิ่งจูงใจในการเข้าเป็นสมาชิก
- สหกรณ์ต้องโปร่งใสเรื่องข้อมูล
- มีกระบวนการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ
- มีการลงโทษทางสังคม

รูปที่ 3 ข้อเสนอโครงสร้างขบวนการสหกรณ์

รูปที่ 4 แนวคิดการเชื่อมโยงระบบสหกรณ์กับองค์กรชุมชนและสภานิติบัญญัติ

3.2) สถานภาพและบทบาทของสหกรณ์ที่พึงมีต่อสมาชิก ชุมชน สังคม และประเทศ ได้แก่

- เป็นเวทีประชาธิปไตย แบบมีส่วนร่วม คือการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจให้ตระหนักถึงสิทธิมนุษยชน
- ให้มีการศึกษาและการปฏิบัติจริงที่เกี่ยวกับสหกรณ์ ในการศึกษาาระดับประชาชน และมีชมผ่านกระทรวงการศึกษา
- เชื่อมโยงเครือข่ายองค์กรต่างๆ ในชุมชนอย่างเป็นระบบและยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยงกันระหว่างสหกรณ์และสหกรณ์และสหกรณ์กับองค์กรอื่นที่มีแนวคิดเช่นเดียวกัน
- จัดบริการและสวัสดิการแก่ชุมชนโดยตรง
- สนับสนุนกิจกรรมเพื่อชุมชนของสตรีและเยาวชน
- กำหนดเป้าหมายรวมของขบวนการสหกรณ์ให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ทางการเงิน การคลัง และสังคมของประเทศ

- เสริมสร้างจิตสำนึกในวิถีชีวิตของชุมชนและวัฒนธรรมชุมชน โดยใช้สหกรณ์เป็นกลไกในการปลูกจิตสำนึกวิถีชุมชนและรักษาวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ตลอดไป

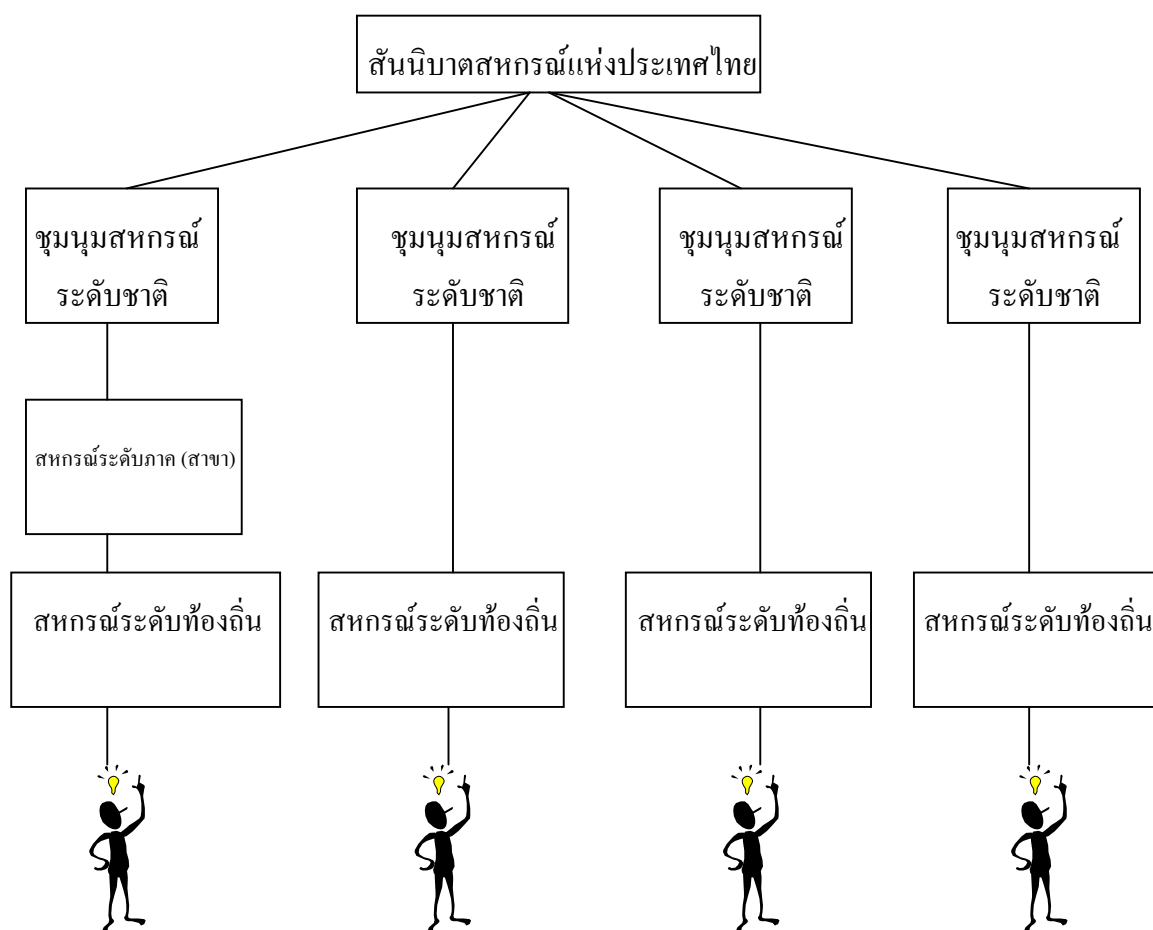
3.3) ประเภทของสหกรณ์ มีความเห็นว่าควรมีความหลากหลายมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และเสนอตัวอย่าง ประเภทสหกรณ์ที่ควรมีในขบวนการสหกรณ์ ดังนี้

- สหกรณ์การเกษตรที่มีสมาชิกประกอบอาชีพด้านการเพาะปลูก
- สหกรณ์การเกษตรที่มีสมาชิกประกอบอาชีพด้านการเลี้ยงสัตว์
- สหกรณ์การเกษตรที่มีสมาชิกประกอบอาชีพด้านการเลี้ยงสัตว์น้ำ
- สหกรณ์การเกษตรที่มีสมาชิกประกอบอาชีพด้านป่าไม้
- สหกรณ์ออมทรัพย์
- สหกรณ์เครดิตยูเนียน
- สหกรณ์เคหะสถาน
- สหกรณ์เดินรถ
- สหกรณ์อุตสาหกรรม
- สหกรณ์หัตถกรรมในครัวเรือน
- สหกรณ์สาธารณูปโภค
- สหกรณ์ร้านค้า
- สหกรณ์นิคม

ฯลฯ

3.4) โครงสร้างขบวนการสหกรณ์

กลุ่มเสนอว่าขบวนการสหกรณ์ต้องประกอบด้วย แนวคิด-คน-องค์กร-เครือข่าย+กิจกรรมและได้เสนอโครงสร้างขบวนการดังรายละเอียดในรูปที่ 5 โดยมีสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยเป็นองค์กรระดับสูงสุดของขบวนการสหกรณ์ที่มีองค์กรระดับชาติเป็นสมาชิกและขอให้ยกเลิกคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ รูปแผนโครงสร้างขบวนการเสนอรายละเอียดดังรูปที่ 5

รูปที่ 5 ข้อเสนอโครงสร้างขบวนการสหกรณ์

ผลสรุปของการอภิปรายเรื่องวิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ไทย

หลังจากการนำเสนอข้อสรุปของกลุ่มย่อยทั้ง 3 กลุ่มดังที่กล่าวรายละเอียดข้างต้นแล้ว ผู้ประสานงานโครงการนำเสนอข้อสรุปสำหรับร่าง พ.ร.บ.วิสาหกิจชุมชนแก่ที่ประชุมเพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับการอภิปราย (เอกสารหมายเลข 4) และหลังจากการอภิปรายอย่างกว้างขวาง ที่ประชุมมีข้อสรุปดังต่อไปนี้

1. วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ไทย

ระบบเครือข่ายขององค์กรช่วยตนเองทางเศรษฐกิจและสังคม ที่มุ่งพัฒนาคนให้ตระหนักเห็นคุณค่าสหกรณ์เพื่อการรวมพลังที่จะพัฒนาองค์กรประชาชนให้เป็นสหกรณ์อย่างแท้จริง มีประสิทธิภาพ เข้มแข็ง ยั่งยืน สามารถเกื้อกูลขบวนการสหกรณ์ประชาชน และประเทศชาติ

2. ลักษณะของ “สหกรณ์แท้” มีรายละเอียดดังนี้

- มีการปฏิบัติตามหลักการสหกรณ์
- เกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างแท้จริง
- มีความเป็นอิสระ
- มีการจัดสรรกำไรสุทธิอย่างยุติธรรม
- การเอื้ออาทรต่อชุมชน

3. ประเด็นแนวคิดที่เกี่ยวกับสถานภาพ/บทบาทและ โครงสร้างของขบวนการสหกรณ์ที่สำคัญมีดังนี้

- จุดมุ่งหมายของการพัฒนาคนของขบวนการสหกรณ์ต้องมุ่งเน้นให้คนมีพฤติกรรมที่สามารถสะท้อนให้เห็นคุณค่าสหกรณ์ (Cooperative Values) และให้คนตระหนักเห็นความสำคัญของสหกรณ์ และการพัฒนาควรครอบคลุมคนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
- การเชื่อมโยงเครือข่ายขององค์กรช่วยตนเองทางเศรษฐกิจเพื่อเป็นขบวนการสหกรณ์ตามวิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ที่กำหนดขึ้นขึ้นต้องการให้ครอบคลุมทั้งเครือข่ายด้านธุรกิจ การเงิน และการพัฒนาคน ทั้งระหว่างองค์กรในขบวนการสหกรณ์ รัฐบาลและเอกชนเพื่อประโยชน์ที่มีต่อสมาชิกสหกรณ์ที่เป็นปัจเจกบุคคล
- การรวมพลังในขบวนการสหกรณ์ต้องให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งระดับจุลภาคและมหภาคไปพร้อมๆ กัน โดยผ่านการ

ประสานพลังของท้องถิ่น และทุกภาค ทุกส่วน โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอด แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

- ขบวนการสหกรณ์ต้องมีบทบาทอย่างสำคัญให้การวางแผนพัฒนาขบวนการสหกรณ์เป็นไปอย่างอิสระ และอยู่บนพื้นฐานความต้องการของสมาชิกที่เป็นปัจเจกบุคคลอย่างแท้จริง โดยการประสานความร่วมมือกับรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ
- การพัฒนาขบวนการสหกรณ์ควรให้ความสำคัญกับสถานภาพและบทบาทของวิสาหกิจสหกรณ์ที่มีความเท่าเทียมกันกับวิสาหกิจธุรกิจอื่นๆ
- ภาพลักษณ์ของสหกรณ์ที่ควรสร้างความเข้าใจให้ตรงกันในขบวนการสหกรณ์ที่สำคัญได้แก่ สหกรณ์ในความหมายหลายๆ นัยดังนี้
 - การเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไร
 - องค์กรที่ยึดมั่นในหลักการช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
 - องค์กรของสมาชิก – เพื่อสมาชิก – โดยสมาชิก (สมาชิกเป็นผู้ใช้ – สมาชิกเป็นผู้ควบคุม สมาชิกได้รับประโยชน์)
- องค์กรระดับสูงสุดของขบวนการสหกรณ์ ควรเป็นสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยซึ่งจะต้องปรับปรุงเรื่อง ข้อบังคับเกี่ยวกับสถานภาพ และวิธีการได้มาซึ่งคณะกรรมการ (กระบวนการคัดสรรคนให้ได้คนดี) และอื่นๆ เพื่อความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพที่จะเป็นองค์กรสูงสุดที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาขบวนการสหกรณ์อย่างแท้จริง (บทบาทคล้ายสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ)
- กลุ่ม/องค์กรประชาชนที่มีได้จดทะเบียนเป็นสหกรณ์ในปัจจุบัน ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนา กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ธนาคารประชาชน กลุ่มสตรีและเยาวชน กลุ่มเครดิตยูเนียน กลุ่มเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน และอื่นๆ ยกเว้นกองทุนหมู่บ้านซึ่งยังไม่เห็นสถานภาพและบทบาทอย่างชัดเจน ให้ถือเป็นกลุ่มเตรียมการเพื่อเป็นสหกรณ์ เพื่อพัฒนาไปสู่ความเป็นปีกแผ่นของขบวนการสหกรณ์ และประโยชน์ที่พึงมีต่อสมาชิกกลุ่ม

- การพัฒนาขบวนการสหกรณ์ควรมีจุดมุ่งหมายสำคัญไปที่การแผ่ขยายการใช้วิถีชีวิตแบบสหกรณ์แก่ประชาชนเพื่อนำไปสู่สันติสุขควรมีการปรับปรุงโครงสร้างระบบราชการ เพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาขบวนการสหกรณ์

(รศ.จุฑาทิพย์ ภัทราวาท)

ผู้จัดบันทึกการประชุม

รายงานการสัมมนาครั้งที่ 2
เรื่องสถานภาพและบทบาทของรัฐกับการพัฒนาขบวนการสหกรณ์
วันที่ 17 กันยายน 2544
ณ ห้องประชุมนนทรี 2 อาคาร KU Home
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รายนามผู้เข้าสัมมนา

1. รศ.ดร. สุปรียา	ควรรเดชะคุปต์	ที่ปรึกษา
2. ผศ.ดร.สาโรช	อังสุมาลิน	ที่ปรึกษา
3. ดร.สีลาภรณ์	บัวสาย	ที่ปรึกษา
4. คุณทรงพล	เจตนาวนิชย์	ที่ปรึกษา
5. คุณไพโรจน์	สุจินดา	ที่ปรึกษา
6. รศ.อาบ	นกะจัด	ที่ปรึกษา
7. อ.เชิญ	บำรุงวงศ์	ที่ปรึกษา
8. ผชช.พิเศษวรรณะ	เสนทอง	ผู้ทรงคุณวุฒิเขียนบทความ
9. รศ.วินัย	อาจคงหาญ	ผู้ทรงคุณวุฒิเขียนบทความ
10. ดร.สมกิต	แก้วทิพย์	ผู้ทรงคุณวุฒิเขียนบทความ
11. อ.สยมพร	โยธาสุมุท	ผู้ทรงคุณวุฒิเขียนบทความ
12. คุณกอบชัย	ฉิมกุล	ผู้ทรงคุณวุฒิเขียนบทความ
13. คุณวิรัช	กัมพลาวลี	บริษัทประกันชีวิตสหกรณ์ จำกัด
14. คุณเอกสิทธิ์	วังภูสิต	ผู้แทนชุมนุมร้านค้าสหกรณ์แห่งประเทศไทย
15. คุณศศิธร	สุจิตต์	ผู้แทน ชกส.
16. คุณทรงพล	พनावงศ์	ผู้แทนกรมตรวจบัญชีสหกรณ์
17. คุณเสกสรร	ศุภแสง	ผู้แทนบริษัทสหประกันชีวิตสหกรณ์ จำกัด
18. รศ.ดร.วรวิมล	หิรัญรักษ์	ประธาน สอ.มธ. จำกัด , กรรมการ ชสอ.
19. อ.พรชัย	ศุภวิทิตพัฒนา	ภาควิชาสหกรณ์
20. คุณเอ็นดู	ช่อสุวรรณ	รองผู้จัดการใหญ่ ชกส.
21. คุณสุเมธ	ศรีจรรยา	นสพ.เกลียวเชือก
22. คุณอำนาจ	กังกัก	ประธานกรรมการดำเนินการสหกรณ์ โคนมวังน้ำเย็น จำกัด
23. คุณธรรมศิริ	ไชยรัตน์	กรมส่งเสริมสหกรณ์

24. คุณปองทิพย์	หอมไชยแก้ว	กรมส่งเสริมสหกรณ์
25. คุณสมเกียรติ	ฉายโช้น	กรมส่งเสริมสหกรณ์
26. น.พ.สมเกียรติ	ชาติธีร	กรรมการบริษัทสหประกันชีวิตสหกรณ์ กรรมการสันนิบาตฯ กรรมการสหกรณ์ ออมทรัพย์ รพ.วชิรพยาบาล จำกัด
27. ดร.ปรีชา	สิทธิกรณ์ไกร	ภาควิชาสหกรณ์
28. ผศ.จ่านงค์	สมประสงค์	นายกสมาคมพัฒนาองค์กรชุมชน
29. คุณสุทิน	ศิรินคร	สกว.
30. รศ.จุฑาทิพย์	ภัทราวาท	ผู้ประสานงานโครงการ
31. นายเกียรติรัตน์	เล็กอุดากร	นิสิตปริญญาโท มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
32. น.ส.ปณิชา	ลิศิริวัฒนา	นิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
33. น.ส.ปิยรัตน์	สุเมธณิกินี	นิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เริ่มประชุม เวลา 9.15 น.

ผู้ประสานงานโครงการ รศ.จุฑาทิพย์ ภัทราวาท เรียนเชิญคุณบดี คณะเศรษฐศาสตร์ (รศ.ดร.สุปรียา ควรเดชะคุปต์) กล่าวต้อนรับและเปิดการสัมมนา หลังจากนั้นผู้ประสานงานโครงการทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสัมมนา โดยเริ่มจากการสรุปสาระสำคัญของ การสัมมนาในครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 20-21 สิงหาคม ในประเด็นของวิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ ไทย ซึ่งกำหนดไว้ดังนี้

“ระบบเครือข่ายขององค์กรช่วยตนเองทางเศรษฐกิจและสังคมที่มุ่งพัฒนาคนให้ตระหนักเห็นคุณค่าสหกรณ์เพื่อการรวมพลังที่จะพัฒนาองค์กรประชาชนให้เป็นสหกรณ์อย่างแท้จริง มีประสิทธิภาพ เข้มแข็ง ยั่งยืน สามารถแก้วิกฤตขบวนการสหกรณ์ ประชาชน และประเทศชาติ”

ผู้ประสานงานโครงการได้ชี้แจงว่า “วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์” อาจสามารถปรับเปลี่ยนให้กระชับรัด ชัดเจนขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ได้ อย่างไรก็ตาม การสัมมนาในวันนี้มีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะระดมความคิดในเรื่อง สถานภาพและบทบาทรัฐกับการพัฒนา ขบวนการสหกรณ์ภายใต้วิสัยทัศน์ที่กำหนดขึ้นใหม่ ซึ่งจะนำไปสู่กรอบแนวคิดสำหรับชุดโครงการวิจัยที่จำเป็นสำคัญกับการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ต่อไป โดยในช่วงแรกได้เรียนเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ขึ้นมานำเสนอบทความ (concept paper) ที่สำคัญ ได้แก่ (เอกสารประกอบหมายเลข 1,2,3)

1. หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานสหกรณ์ : โอกาส อุปสรรคที่มีต่อขบวนการสหกรณ์ (โดย รศ.วินัย อางคงหาญ)
2. นโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานสหกรณ์ : โอกาส อุปสรรคที่มีต่อขบวนการสหกรณ์ (โดย ผู้เชี่ยวชาญพิเศษวรรณะ แสนทอง)
3. สถาบันการศึกษากับการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ (โดย ดร.สมคิด แก้วทิพย์)

สรุปการนำเสนอบทความเรื่องนโยบายรัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานสหกรณ์ : โอกาส อุปสรรค ที่มีต่อขบวนการสหกรณ์

ขบวนการสหกรณ์ในประเทศไทยก็เหมือนกับขบวนการสหกรณ์ในหลายประเทศแถบเอเชียกล่าวคือรัฐบาลเป็นผู้นำเอาระบบสหกรณ์มาเผยแพร่แก่ประชาชน และใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ด้วยเหตุนี้การพัฒนาขบวนการสหกรณ์จึงมีความสัมพันธ์กับรัฐอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานสหกรณ์ย่อมส่งผลกระทบต่อความสำเร็จก้าวหน้าหรือหยุดชะงักของขบวนการสหกรณ์ ในบางกระแสเห็นว่าขบวนการสหกรณ์ไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควรเพราะถูกรอบงำจากรัฐ แต่ในอีกกระแสหนึ่งกลับเห็นว่า รัฐจะต้องให้ความช่วยเหลือขบวนการสหกรณ์ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ จึงเกิดข้อคำถามว่าวิธีใดจึงจะเหมาะสมและเกิดผลดีที่สุดต่อการพัฒนาขบวนการสหกรณ์

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับนโยบายรัฐด้านสหกรณ์ อาจจำแนกเป็น ฝ่ายการเมือง และ ฝ่ายข้าราชการ

1. ฝ่ายการเมือง ฝ่ายการเมืองคือรัฐสภาและรัฐมนตรี ซึ่งมีบทบาทในการเสนอนโยบายและจัดสรรงบประมาณเพื่อให้ฝ่ายข้าราชการประจำรับไปปฏิบัติ ฝ่ายการเมืองยังมีบทบาทในการพิจารณาปรับปรุงนโยบาย ทั้งแง่การยุตินโยบายหรือการให้การสนับสนุนให้ดำเนินการต่อเนื่อง

ที่ผ่านมาประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลบ่อยครั้ง ทำให้เห็นนโยบายด้านสหกรณ์ขาดความต่อเนื่อง ในรัฐธรรมนูญ ปี 2540 มาตรา 85 ก็ได้กำหนดไว้ชัดเจนว่า “รัฐต้องส่งเสริมสนับสนุนและคุ้มครองระบบสหกรณ์” อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณา ในมาตรา 45 ที่บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร องค์กรเอกชน หรือหมู่คณะอื่น” ก็จะเห็นได้ว่าฝ่ายการเมืองต้องมีความชัดเจนในเรื่องการสนับสนุน การรวมกลุ่มของประชาชน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน และการบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในเป้าหมายรวม

เมื่อพิจารณานโยบายของรัฐบาลที่ผ่านมา ตั้งแต่ ปี 2531 จนถึงปัจจุบัน จะพบว่า ในช่วงของรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ.2531) ไม่ได้กล่าวถึงสหกรณ์แต่อย่างใด ส่วนในรัฐบาลชุนดาชวน หลีกภัย (พ.ศ. 2535) ได้ระบุไว้ว่า “รัฐบาลสนับสนุนการพัฒนา สถาบันเกษตรกรที่เชื่อมโยงระบบสหกรณ์ให้เข้มแข็ง สามารถเพิ่มอำนาจต่อรองกับกลุ่มธุรกิจการค้าได้” ในปัจจุบันรัฐบาลชุด พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ระบุไว้ว่า “ส่งเสริมสหกรณ์ ธุรกิจชุมชน สถาบันเกษตรกร และองค์กรชุมชนในเข้มแข็ง และมีส่วนร่วมในการกำหนดและเสนอ นโยบายและมาตรการด้านการเกษตร และการวิจัยพัฒนาด้านการเกษตร” และ “เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม โดยการส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการจัดสหกรณ์การท่องเที่ยว และการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว”

เมื่อพิจารณาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า ตั้งแต่ฉบับที่ 1-6 ได้ระบุไว้ชัดเจนว่า “ให้ใช้สหกรณ์เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยเฉพาะในชนบท” แต่แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 7 และ 8 (พ.ศ.2535-2539) และ (พ.ศ.2540-2544) ไม่ได้กล่าวไว้ชัดเจน แต่กลับเน้นบทบาทของ “สถาบันเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกร”

2. ฝ่ายข้าราชการ หน่วยงานราชการมีบทบาทสำคัญในการรวบรวมวิเคราะห์และป้อนข้อมูลต่าง ๆ ให้ฝ่ายการเมือง ที่ผ่านมามีปัญหาหลักของระบบราชการไทย คือ การใช้วิธีการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง (centralization of power) การขยายอำนาจ (power proliferation) การขยายฐานกำลัง (upsizing) การสร้างกฎระเบียบ(regulation) ที่เน้นการควบคุมและดำเนินการโดยภาคราชการ การผูกขาด(monopoly) และการยึดเย็ดความคิดไปในทางการให้บริการของรัฐที่ขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน ซึ่งที่ผ่านมานโยบายด้านสหกรณ์และการปฏิบัติของฝ่ายข้าราชการก็เป็นไปในทำนองเดียวกับที่กล่าวมาข้างต้น

ในส่วนของข้าราชการ ซึ่งมีบทบาทในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งอาจจำแนกเป็นฝ่ายบริหาร และฝ่ายปฏิบัติ สำหรับฝ่าย บริหารต่างก็มีแรงจูงใจ เป้าหมายและค่านิยมที่แตกต่างกันไป ทำให้นโยบายสู่การปฏิบัติมีความแตกต่างกันออกไป และเมื่อนโยบายไปถึงข้าราชการฝ่ายปฏิบัติ ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับประชาชน ซึ่งในสภาพความเป็นจริงแล้ว เขาอาจจะไม่ยอมรับ หลีกเลียง เพิกเฉยหรือตีความนโยบายเสียใหม่ ก็ได้ ซึ่งย่อมส่งผลต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติอย่างที่ปรากฏในสภาพความเป็นจริงโดยทั่ว ๆ ไป

ในปัจจุบันพบว่า มีหน่วยงานราชการจำนวนไม่น้อยกว่า 63 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานสหกรณ์ ซึ่งยังไม่มีประสานความร่วมมือกันในการดำเนินงานอย่างที่ควรจะเป็น ดังนั้นจึงยังคงเห็นปรากฏการณ์ของการทำงานที่ซ้ำซ้อนกันอยู่เสมอ ทำให้เกิดอุปสรรคสำคัญต่อ

ภารกิจ การส่งเสริมสหกรณ์ ดังข้อสรุปของสถาบันที่ปรึกษาเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในราชการ (สปร.) ซึ่งได้ระบุปัญหา อุปสรรคสำคัญของการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมสหกรณ์ไว้ดังนี้

1. การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ไม่มีความยืดหยุ่น
2. เจ้าหน้าที่ยังขาดทักษะและประสบการณ์ ในภารกิจเจ้าหน้าที่ส่งเสริมสหกรณ์
3. ขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสหกรณ์
4. มีการทำงานที่ซ้ำซ้อน
5. หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับงานสหกรณ์ ยังไม่เข้าใจ หลักและปรัชญาสหกรณ์อย่างแท้จริง จึงเป็นอุปสรรคสำหรับการปฏิบัติงานในภารกิจของตนได้อย่างเหมาะสม

ในอดีตที่ผ่านมา กรมส่งเสริมสหกรณ์ เคยมีการกำหนดกรอบนโยบายด้านสหกรณ์ ในรูปของการจัดทำแผนทิศทางของกรมส่งเสริม สหกรณ์(พ.ศ.2537-2546) อย่างไรก็ตามหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารของกรม ฯ แผนดังกล่าวก็มิได้ถูกนำมาใช้ตามที่วางแผนไว้

ข้อจำกัด / อุปสรรค ของการกำหนดนโยบายด้านสหกรณ์ อาจสรุปได้ดังนี้

- 1) ขาดความต่อเนื่องของนโยบายด้านสหกรณ์ ข้อจำกัดดังกล่าวส่งผลให้ทิศทางการพัฒนาสหกรณ์มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยของแต่ละรัฐบาลไม่มีความต่อเนื่อง
- 2) ขาดความสอดคล้องระหว่างนโยบายและการปฏิบัติ สาเหตุสำคัญมีหลายประการ เช่น ความไม่ชัดเจนของนโยบาย ความไม่เข้าใจในนโยบายของผู้ปฏิบัติ การขาดการร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบ ทักษะคิดของผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ
- 3) ความขาดแคลนระบบข้อมูล/สารสนเทศ ปัจจุบันการกำหนดนโยบายด้านสหกรณ์ยังไม่มีการนำข้อมูล/สารสนเทศมาประกอบการตัดสินใจกำหนดนโยบายเท่าที่ควร
- 4) วัฒนธรรมองค์กร สืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมองค์กรของระบบราชการไทยที่เน้นการควบคุม และขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน ดังนั้นนโยบายจึงมักเป็นไปในรูปของการกำหนดจากเบื้องบน (Top-down Policy) เพื่อนำไปปฏิบัติจึงไม่เกิดผลตามที่ต้องการและไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

5) วัฒนธรรมการทำงาน การทำงานของบุคลากรในระดับกรม กอง หรือจังหวัด มีขีดความสามารถแตกต่างกัน ระบบย่อยในท้องถิ่นที่เป็นสมาชิกหรือกลุ่มหรือสหกรณ์ยังไม่เข้าใจในกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทำให้การทำงานไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร สมาชิกสหกรณ์ยังเป็นไปในลักษณะการรอคอยรับการช่วยเหลือทางเดียว จึงทำให้การพัฒนาสหกรณ์ไม่สำเร็จตามที่ต้องการ

นโยบายของรัฐที่พึงประสงค์ ในการพัฒนาภาพรวมของขบวนการสหกรณ์ ซึ่งยังมีประชาชนบางส่วนยังอยู่ในอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้นรัฐก็ยังคงต้องมีบทบาทในการสนับสนุน ส่งเสริมให้ขบวนการสหกรณ์มีการพัฒนาการไปในทิศทางที่จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชน สังคม และประเทศต่อไป ซึ่งนโยบายของรัฐที่ควรจะเป็น มีดังต่อไปนี้

1) นโยบายรัฐควรเป็นไปในทิศทางที่ให้การสนับสนุนให้สถาบันเกษตรกรมีความเป็นเอกภาพ เอื้อต่อการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ของสถาบันเกษตรกร และสอดคล้องกับนโยบายในภาพรวม

2) นโยบายรัฐควรมีลักษณะที่ช่วยเพิ่มขีดความสามารถของขบวนการสหกรณ์ สนับสนุนให้สหกรณ์เป็นองค์กรอิสระ โดยการลดข้อกำหนดด้านกฎหมาย ในลักษณะที่เป็นการแทรกแซงการดำเนินงานของสหกรณ์

3) นโยบายของรัฐที่จะสนับสนุนสหกรณ์ ควรมีระบบที่จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อสหกรณ์อย่างแท้จริง โดยสนับสนุนขบวนการสหกรณ์ มีการจัดและปรับโครงสร้างที่เหมาะสมต่อการดำเนินกิจกรรมทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม

4) ควรสนับสนุนให้ขบวนการสหกรณ์มีสถาบันการเงินของตนเอง เพื่อให้เป็นกลไกของระบบการเงินสหกรณ์ และการเพิ่มสภาพคล่องทางการเงินให้แก่ขบวนการสหกรณ์

5) สนับสนุนให้ขบวนการสหกรณ์มีบทบาทในการพัฒนาด้าน สังคม วัฒนธรรม การศึกษาและการมีส่วนร่วมทางการเมืองควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยสนับสนุนให้สหกรณ์มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน การปลูกฝังจิตสำนึกเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในสังคม อีสระภาพ เสรีภาพและความเป็นธรรมในสังคม สิทธิมนุษยชนให้เป็นวิถีชีวิตของประชาชน

6) สนับสนุนให้ขบวนการสหกรณ์มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สรุปการนำเสนอบทความเรื่องหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับขบวนการสหกรณ์

ปัจจุบันมีหน่วยงานหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสหกรณ์ ในที่นี้จะสรุปเฉพาะหน่วยงานที่สำคัญ ได้แก่ กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ และกรมส่งเสริมการเกษตร โดยจะพิจารณาในประเด็นของ ภารกิจที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ปัญหา และแนวทางปรับเปลี่ยนภารกิจของหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้

กรมส่งเสริมสหกรณ์ จากการพิจารณาอำนาจหน้าที่ของกรมส่งเสริมสหกรณ์ เราสามารถแบ่งภารกิจของกรมส่งเสริมสหกรณ์ได้ 2 ลักษณะ คือ การส่งเสริมเผยแพร่การสหกรณ์ และการปฏิบัติการอื่น ๆ ตามที่กฎหมายกำหนด แต่ในทางปฏิบัติกรมส่งเสริมสหกรณ์ ได้ใช้ทรัพยากรเกือบทั้งหมดไปที่การดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ โดยเฉพาะสหกรณ์ในภาคการเกษตรซึ่งเจ้าหน้าที่ของกรมเข้าไปมีส่วนร่วมต่อการตัดสินใจในการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ แนวทางปฏิบัติเช่นนี้ เป็นการละทิ้งภารกิจสำคัญ ของกรม นั่นคือการส่งเสริมเผยแพร่การสหกรณ์ ซึ่งอาจสรุปปัญหา ของกรมส่งเสริมสหกรณ์ได้ดังต่อไปนี้

- 1) ให้ความสำคัญกับภารกิจหลักในเรื่องการส่งเสริมเผยแพร่การสหกรณ์น้อย
- 2) มาตรการและหลักการในการจัดตั้งสหกรณ์ถูกละเลย ทำให้มีการจัดตั้งสหกรณ์ที่ไม่ควรจะเป็น ทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินงานและส่งผลกระทบต่อภาพรวมของขบวนการอย่างมาก
- 3) ภารกิจของกรมที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะการดำเนินงานด้านธุรกิจนั้น บุคลากรกรม ๆ ขาดทักษะงานด้านนี้เป็นอย่างมาก

ดังนั้นสิ่งที่กรมส่งเสริมสหกรณ์ควรดำเนินการ คือ การปรับเปลี่ยนบทบาทและภารกิจ ดังนี้

- 1) มุ่งเน้นภารกิจเรื่องการส่งเสริมและเผยแพร่การสหกรณ์เป็นหลัก
- 2) การส่งเสริมการจัดตั้งสหกรณ์นั้น ควรมุ่งเน้นกระบวนการจัดตั้งสหกรณ์ตามหลักการ โดยให้มีความพร้อมก่อนอนุญาตให้จดทะเบียน โดยให้ขบวนการสหกรณ์เข้ามามีส่วนรับรู้และตัดสินใจด้วย
- 3) การส่งเสริมธุรกิจสหกรณ์ กรมส่งเสริมสหกรณ์ไม่ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ควรทำหน้าที่ในฐานะที่ปรึกษา และสนับสนุนด้านข้อมูลเท่านั้น

- 4) การให้ความช่วยเหลือใด ๆ ที่เป็นของรัฐ หรือเอกชน ต้องอยู่บนพื้นฐานที่สหกรณ์สามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว

กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์เป็นหน่วยงานหลักในการตรวจสอบบัญชี พัฒนาระบบและการจัดทำ การบริหารการเงินการบัญชีของสหกรณ์ และกลุ่มเกษตรกรให้มีประสิทธิภาพ ให้บริการการเผยแพร่แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทางการเงิน การบัญชีของสหกรณ์ และกลุ่มเกษตรกรรวมถึงการให้ความรู้ด้านบัญชี แก่เกษตรกรก่อนการรวมกลุ่มด้วย

จากภาระหน้าที่ของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ยังต้องดำเนินการตรวจสอบบัญชีให้แก่สหกรณ์ และกลุ่มเกษตรกรทั้งหมดรวมกันมากกว่า 10,000 องค์กร นั้นเมื่อเปรียบเทียบกับบุคลากรที่มีอยู่ นับว่าเป็นภาระที่หนักมาก ซึ่งอาจสรุปให้เห็นปัญหาของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ได้ดังนี้

- 1) ปัจจุบันภารกิจงานตรวจสอบบัญชีมีมาก จึงทำให้กรมตรวจบัญชีมุ่งเน้นไปที่ภารกิจดังกล่าวเป็นส่วนใหญ่ ทำให้งานกำกับและแนะนำการบริหารการเงินและการบัญชีแก่สหกรณ์ค่อยลงไป

- 2) สหกรณ์ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากข้อมูลการวิเคราะห์และประเมินผลการดำเนินงานของสหกรณ์ในช่วงเวลาที่เหมาะสม

- 3) ปัจจุบันกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ได้รับมอบหมายภารกิจอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการสอบบัญชีสหกรณ์เป็นจำนวนมาก

กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ควรปรับเปลี่ยนภารกิจดังต่อไปนี้

- 1) กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ควรเน้นภาระการสอบบัญชีสหกรณ์ ไปที่สหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรที่พึ่งพาตนเองไม่ได้เท่านั้น

- 2) ควรจัดตั้งองค์กรอิสระภายใต้ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ เพื่อรับภาระงานในส่วนที่สหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรต้องพึ่งพาตนเอง

- 3) ลดภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรออกไป

- 4) เพิ่มงานด้านการกำกับและแนะนำการบริหารการเงินและบัญชีให้มากขึ้น

- 5) เน้นให้สหกรณ์ใช้ประโยชน์จากผลการวิเคราะห์ และการประเมินผลการดำเนินงานของสหกรณ์ให้มากที่สุด

กรมส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตรมีภารกิจหลักในการส่งเสริม สนับสนุนให้เกษตรกรรวมกลุ่ม เพื่อเป็นแหล่งรับและเผยแพร่ความรู้ด้านการเกษตร ซึ่งการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรของกรมส่งเสริมการเกษตรนั้นมีเจตนาให้จัดตั้งเป็นกลุ่มเตรียมการเพื่อพัฒนาเป็นสหกรณ์ในที่สุด แต่ในทางปฏิบัติแล้วองค์กรทั้ง 2 องค์กร คือกลุ่มเกษตรกรและสหกรณ์ได้แยกออกจากกันภายใต้หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบต่างกัน ทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติ ดังจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันกลุ่มเกษตรกรเป็นจำนวนมากไม่มีศักยภาพในการดำเนินธุรกิจ ไม่สามารถตรวจสอบบัญชีได้ และเป็นภาระแก่กรมตรวจบัญชีเป็นอย่างมาก

ที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่าควรมีการปรับเปลี่ยนภารกิจของกรมส่งเสริมการเกษตรดังนี้

- 1) ภารกิจการสนับสนุนการรวมกลุ่มเกษตรกร ควรเป็นของกรมส่งเสริมสหกรณ์
- 2) โอนภารกิจต่อการดูแลรับผิดชอบกลุ่มเกษตรกรจากกรมส่งเสริมการเกษตรมาเป็นกรมส่งเสริมสหกรณ์

ข้อเสนอสำหรับการปรับเปลี่ยนบทบาทหรือภารกิจของหน่วยงานของรัฐ ดังที่กล่าวมา จะเห็นว่าหน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสหกรณ์ ไม่ได้ปฏิบัติงานในภารกิจของตนเอง และภารกิจมีลักษณะซ้ำซ้อนกันกับหน่วยงานอื่น ดังนั้นการปรับเปลี่ยนบทบาทของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสหกรณ์จึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรดำเนินการอย่างเร่งด่วน ซึ่งหัวข้อการวิจัยที่ต้องดำเนินการที่สำคัญ ได้แก่

- 1) การจัดทำแผนพัฒนาสหกรณ์
- 2) การปรับเปลี่ยนโครงสร้างของกรมส่งเสริมสหกรณ์ให้สอดคล้องกับภารกิจสหกรณ์
- 3) ลู่ทางการจัดตั้งองค์การอิสระภายใต้กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ในการให้บริการด้านการสอบบัญชีสหกรณ์
- 4) รูปแบบและวิธีการจัดตั้งสหกรณ์ที่เหมาะสม

สรุปบทความเรื่อง สถาบันการศึกษากับการพัฒนาขบวนการสหกรณ์

เนื้อหาของบทความประกอบไปด้วย ส่วนวิเคราะห์ภาพรวมในเรื่องการจัดการศึกษาด้านสหกรณ์ ข้อจำกัด/อุปสรรคของสถาบันการศึกษาในการเข้ามามีส่วนร่วมในการ

พัฒนาขบวนการสหกรณ์และบทบาทของสถาบันการศึกษาที่พึงประสงค์ที่พึงมีต่อขบวนการสหกรณ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

สถาบัน/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาอบรมด้านสหกรณ์ อาจจำแนกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ

- 1) สถาบันการศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัย วิทยาลัย และ โรงเรียน
- 2) สันนิบาตสหกรณ์ ในฐานะเป็นสถาบันสูงสุดของขบวนการที่มีภารกิจในด้านวิชาการ
- 3) ขบวนการสหกรณ์ ซึ่งมักจะมียุทธศาสตร์ระดับชาติในแต่ละขบวนการ ทำหน้าที่ให้การศึกษาอบรม เช่น ชุมนุมสหกรณ์อ้อมทรัพย์แห่งประเทศไทย จำกัด ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย จำกัด เป็นต้น
- 4) หน่วยงานของรัฐ ที่สำคัญได้แก่กรมส่งเสริมสหกรณ์

ข้อจำกัด/อุปสรรคของสถาบันการศึกษา ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาขบวนการสหกรณ์แบ่งออกเป็นข้อจำกัดภายในสถาบันการศึกษา และข้อจำกัดภายนอก

1) ข้อจำกัดภายในประกอบไปด้วย

1.1) คนในสถาบันการศึกษา ส่วนใหญ่ยังถูกรอบโดยโครงกรอบทางความคิด (Paradigm) เก่าที่คิดแยกส่วน มีความเป็นปัจเจกนิยม (Individualism) สูง เรียนรู้ต่ำ ทำงานประจำด้านการสอนมาก ไม่ค่อยรับรู้และพัฒนานวัตกรรมจากการวิจัย ความเคลื่อนไหวที่จะรับสิ่งใหม่ จากความเป็นไปในสังคมน้อยไป จิตลัทธิ (mentality) เพื่อตนเอง และมีใจยอมรับความคิดเห็นคนอื่น (openness) ไม่มากพอ

1.2) โครงสร้างทางสังคม ของคนในสถาบันการศึกษา ส่วนใหญ่อยู่ในระบบราชการ ที่มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างสร้างสรรค์น้อย ความขัดแย้งเรื่องอำนาจประโยชน์มีอยู่สูง

1.3) การบริหารจัดการ การจัดการด้านการเรียนการสอนด้านสหกรณ์ยังล้าหลัง โดยเฉพาะหลักสูตรด้านสหกรณ์ในสถาบันการศึกษาปัจจุบันยังถูกรอบงำ จากกระแสหลักคือทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ทุนนิยม สืบเนื่องมาจาก อาจารย์ในมหาวิทยาลัย จบการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์ทุนนิยม นอกจากนั้นปัจจุบันยังมีตำราด้านสหกรณ์น้อยมาก ส่วนผลงานวิจัยที่มีอยู่ก็ยังไม่ค่อยนำไปใช้ประโยชน์ได้น้อยมาก ส่วนกระบวนการเรียนการสอนก็ยังขาดวิธีการที่จะให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงที่มากพอ การจัดการศึกษาที่เป็นอยู่มัก

มุ่งไปที่ธุรกิจและความภาคภูมิใจของผู้เรียนที่ได้คุณวุฒิสูงขึ้น มากกว่าการสร้างจิตลักษณะแก่ผู้เรียน

2) ข้อจำกัดจากภายนอก

เมื่อพิจารณาข้อจำกัดที่เป็นผลมาจากปัจจัยภายนอกสถาบันการศึกษา จะพบว่ายังขาดสถาบันที่จะเป็นตัวเชื่อมโยง ระหว่าง สถาบันการศึกษา ขบวนการสหกรณ์ และภาครัฐ/เอกชนที่จะมาร่วมมือกันทำการส่งเสริมสนับสนุนภารกิจด้านการจัดการศึกษา นอกจากนี้ยังขาดการรวมพลังสร้างสรรค์ของ “คนสหกรณ์” ที่จะผนึกกำลังสร้าง สำนักแนวคิดทางสหกรณ์ (School of Cooperative Study)

บทบาทของสถาบันการศึกษาที่พึงประสงค์ที่พึงมีต่อขบวนการสหกรณ์ สถาบันการศึกษาควรมีบทบาทในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างองค์กร/หน่วยงานต่าง ๆ ที่จะเอื้อต่อบรรยากาศการเรียนรู้ หรือการพัฒนาให้มีเวทีแลกเปลี่ยนทางวิชาการระหว่างกันทั้งคนภายในและภายนอกขบวนการสหกรณ์ โดยสถาบันการศึกษาพึงมีบทบาทดังต่อไปนี้

- 1) ให้การศึกษาอบรมเยาวชนทุกระดับ เพื่อเป็นการเตรียมคนให้ขบวนการสหกรณ์
- 2) บทบาทการวิจัยเพื่อสร้างความรู้พื้นฐานทางวิชาการด้านสหกรณ์ให้มากขึ้น เช่น การวิจัยหารูปแบบ องค์กรและขบวนการสหกรณ์ที่เหมาะสมกับสังคมไทย
- 3) บทบาทการวิจัยเพื่อพัฒนาสหกรณ์และขบวนการ โดยอยู่บนพื้นฐานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนา คน กลไก และการบริหารจัดการสหกรณ์ไปพร้อม ๆ กัน
- 4) บทบาทในการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาคนในขบวนการ
- 5) จัดวางโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) ที่เอื้อต่อการวิจัยและพัฒนาขบวนการสหกรณ์ เช่น ระบบข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น
- 6) ตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาของขบวนการสหกรณ์

ข้อเสนอโครงการวิจัยที่จำเป็นเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของสถาบันการศึกษา ได้แก่

- 1) งานวิจัยเพื่อวิเคราะห์สถาบันที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาด้านสหกรณ์ ด้านบุคลากร โครงสร้าง และการบริหารจัดการ

- 2) งานวิจัยวิเคราะห์เชิงระบบ สหกรณ์และขบวนการสหกรณ์
- 3) งานวิจัยเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์เชิงแนวคิด
- 4) งานวิจัยเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานความเป็นสหกรณ์ ขบวนการ โดยความร่วมมือกันระหว่างสถาบันการศึกษา หน่วยงานรัฐ ขบวนการ และภาคประชาชน
- 5) งานวิจัยเชิงปฏิบัติการและบูรณาการเพื่อสร้างสถาบันการศึกษา เพื่อพัฒนาสหกรณ์
- 6) รูปแบบของความร่วมมือของสถาบันการศึกษาและขบวนการสหกรณ์ในแต่ละเขต แต่ละภูมิภาค

สรุปผลการอภิปราย

หลังจากการนำเสนอบทความแล้วผู้ประสานงาน โครงการจึงเปิดการอภิปราย ซึ่งมีข้อสรุปดังนี้

วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ การพิจารณาวิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ มีข้อสรุปที่สำคัญดังนี้

- การปฏิรูปขบวนการสหกรณ์จะเป็นไปในแนวที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ที่กำหนดขึ้น
- ที่ประชุมเห็นชอบที่จะให้ใช้ “วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์” เป็นกรอบแนวคิดของที่ประชุมในการพิจารณากรอบโจทย์วิจัยที่จำเป็นสำหรับการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์
- ในการนำวิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ไปใช้ในการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ควรมีการปรับปรุงให้มีข้อความที่สั้น กระชับ ชัดเจน
- วิสัยทัศน์สหกรณ์ควรชี้ให้เห็นองค์ประกอบของโครงสร้างขบวนการสหกรณ์ และควรเน้นให้เห็นว่าขบวนการสหกรณ์จะไปมีส่วนหนุนเสริมในการพัฒนาองค์กรประชาชนอื่นอย่างไร มากกว่าที่จะเน้นในองค์กรอื่น (ที่ยังไม่ใช่ชื่อสหกรณ์) มากกว่าการเน้นให้กลุ่มอื่นมาเห็นคุณค่าสหกรณ์โดยยึดเอาสหกรณ์เป็นหลัก
- วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ควรเน้นเรื่องการพัฒนาคน ในลักษณะของการพัฒนาคนให้รวมกลุ่ม และพัฒนาไปสู่การเป็นสหกรณ์แท้ ตลอดจนการผนึกกำลังกันเป็นขบวนการสหกรณ์ที่มีประสิทธิภาพเข้มแข็ง ยั่งยืน สามารถส่งเสริมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิก ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และประชาคมโลกในที่สุด

- วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ เป็นสิ่งที่มองไปข้างหน้า สิ่งที่ต้องการให้เป็นและควรชี้ให้เห็นเป้าหมาย 3 ประการ คือ สมาชิก สหกรณ์ (ตัวองค์กร) และชุมชน

บทบาทและภารกิจของหน่วยงานรัฐ มีข้อสรุปดังนี้

- หน่วยงานของรัฐควรปรับเปลี่ยนภารกิจให้เป็นไปในทิศทางที่เอื้อต่อการพัฒนาสหกรณ์ ให้เป็นองค์กรอิสระ ตามหลัก และวิธีการสหกรณ์

- ที่ผ่านมาเนื่องจากสหกรณ์ยังคงพึ่งพา การอุดหนุนจากรัฐ ดังนั้น หน่วยงานของรัฐจึงต้องมีบทบาทภารกิจในการติดตามงานสหกรณ์อย่างใกล้ชิด ซึ่งหากในอนาคตสหกรณ์ยึดหลักการพึ่งพาตนเองมากขึ้น ก็น่าจะลดบทบาทของรัฐลงได้

- ระบบข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์ ควรมีเฉพาะภารกิจการส่งเสริมพัฒนา เพื่อให้สหกรณ์เดินไปให้ถูกทาง และคุ้มครองมิให้ผู้อื่นหาประโยชน์อันไม่ชอบธรรมจากสหกรณ์

- รัฐต้องถ่ายเทภาระหน้าที่ให้แก่ขบวนการสหกรณ์ในการรับผิดชอบตนเอง ซึ่งจำเป็นต้องพิจารณาความพร้อมของขบวนการสหกรณ์ด้วย

- ภารกิจที่หน่วยงานของรัฐควรดำเนินการ มีดังนี้

1) การส่งเสริมและพัฒนา (ในระยะแรกและถ่ายเทไปให้ขบวนการสหกรณ์ดำเนินการเมื่อมีความพร้อม)

2) กำกับดูแล แนะนำให้เป็นไปตามหลักสหกรณ์

3) สนับสนุนให้มีกฎหมายที่เหมาะสม และเอื้อต่อการพัฒนาในทิศทางของวิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์

4) รัฐต้องมีแผนระยะยาวในการสนับสนุนสหกรณ์ ในทิศทางที่จะสนับสนุนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเหมาะสม หน่วยงานของรัฐแต่ละหน่วยควรมีภารกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง มีควรดำเนินการในหลาย ๆ ภารกิจ เพราะจะทำให้บทบาทขัดแย้งกัน ตัวอย่างเช่น กรมส่งเสริมสหกรณ์ ในการปฏิบัติการกิจกรรมส่งเสริมสหกรณ์จะทำหน้าที่เหมือนอาจารย์สอนนักเรียน แต่ในภารกิจการให้เงินอุดหนุนก็จะอยู่ในบทบาทของเจ้านี่ ซึ่งจะเห็นว่าบทบาทขัดกันอยู่ในที่ ทำให้เกิดความสับสนในทางปฏิบัติทั้งกรม ๆ และสหกรณ์เอง

บทบาทของสถาบันการศึกษาในการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ สรุปได้ดังนี้

1) ควรใช้โรงเรียนที่มีอยู่ให้เป็น โรงเรียนของชุมชน ปฏิบัติภารกิจให้ความรู้ด้านสหกรณ์แก่ประชาชน

- 2) การเผยแพร่ความรู้ใด ๆ ต้องมีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับบุคคลและสถานที่
- 3) ภารกิจของสถาบันการศึกษา ควรมุ่งไปที่การสอนให้นิสิต นักศึกษามีทัศนคติที่ดีต่อสหกรณ์

(รศ.จุฑาทิพย์ ภัทราวาท)

ผู้จัดบันทึกรายงานการประชุม

นายเกียรติรัตน์ เล็กอุदार

ผู้ถอดเทปการประชุม

รายงานการสัมมนาครั้งที่ 3
เรื่อง “กฎหมายสหกรณ์ที่พึงประสงค์และแนวทางแก้ไข”
วันที่ 8 ตุลาคม 2544
ณ ห้องประชุมมนตรี 2 อาคาร เค.ยู.โฮม
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รายนามผู้เข้าสัมมนา

1. รศ.ดร.สุปรียา	ควรรเดชะคุปต์	ที่ปรึกษา
2. ดร.สีลาภรณ์	บัวสาย	”
3. คุณทรงพล	เจตนาวนิชย์	”
4. คุณไพโรจน์	สุจินดา	”
5. รศ.อาบ	นกะจัด	”
6. อ.เชิญ	บำรุงวงศ์	”
7. คุณปองทิพย์	หอมไชยแก้ว	(ตัวแทน) ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เขียนบทความ
8. อ.สยามพร	โยธาสมุทร	ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เขียนบทความ
9. ดร.สมคิด	แก้วทิพย์	”
10. รศ.วินัย	อาจคงหาญ	”
11. นพ.สมเกียรติ	ชาติริธ	กรรมการบริษัทสหประกันฯ กรรมการสันนิบาตฯ
12. รศ.ดร.วรวุฒิ	หิรัญรักษ์	กรรมการ ชสอ., ประธานกรรมการ สอ.มธ. จำกัด
13. คุณอนันต์	ชาตรุประชีวิน	ผู้จัดการ ชสอ.
14. คุณสุชัย	ออสวรรณ	ประธานกรรมการ ชสท.
15. คุณสุรวงศ์	วรรณรักษ์	ชสท.
16. คุณสหพล	สังข์เมฆ	ผู้จัดการใหญ่ ชสค.
17. คุณคันทร	คมภักดี ชสค.	
18. คุณวิทย์	ประทักษ์ใจ	ผู้อำนวยการสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย
19. ผศ.จำนงค์	สมประสงค์	ผู้ทรงคุณวุฒิ
20. คุณสุรจิตต์	แก้วชิงดวง	ผู้ทรงคุณวุฒิ
21. ผู้เชี่ยวชาญพิเศษสุรศักดิ์ นาคสวัสดิ์		ผู้ทรงคุณวุฒิ กรมส่งเสริมสหกรณ์
22. คุณรชฎ	เจริญน้ำ	อธิบดีกรมอัยการสูงสุด
23. คุณเจริญ	ศรีแสง	ประธานกรรมการชุมนุมร้านสหกรณ์แห่งประเทศไทย จำกัด

24. คุณพีรรัตน์	อังกูรัตน์	อดีตรับดีกรมส่งเสริมสหกรณ์
25. คุณสุเมธ	ศรีจรรยา	น.ส.พ.เกลิยวเชือก
26. คุณยงยุทธ์		ผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรลำลูกกา จำกัด
27. รศ.จุฑาทิพย์	ภัทราวาท	ผู้ประสานงานโครงการ
28. นายเกียรติรัตน์	เล็กอุดากร	นิสิตปริญญาโท มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
29. น.ส.นवलพรรณ	เปลื้องนุช	นิสิตปริญญาโท มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เริ่มประชุมเวลา 9.15 น.

ผู้ประสานงานโครงการ รศ.จุฑาทิพย์ ภัทราวาท เรียนเชิญคุณคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ (รศ.ดร.สุปรียา ควรเดชะคุปต์) กล่าวต้อนรับและเปิดการสัมมนา หลังจากนั้นผู้ประสานงานโครงการทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสัมมนา โดยเริ่มจากการสรุปประเด็นสำคัญของการสัมมนาในครั้งที่ผ่านมาว่าได้ข้อสรุปของ “วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์” ซึ่งจะถูกใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพิจารณา เพื่อกำหนดชุดโครงการวิจัยที่จำเป็นสำหรับการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ไทย

ผู้ประสานงานโครงการได้นำเสนอ วิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ ใน 3 รูปแบบ ซึ่งได้พัฒนามาจากข้อสรุปของการสัมมนาในครั้งก่อน ดังนี้

1. เป็นระบบเครือข่ายขององค์กรช่วยตนเองทางเศรษฐกิจและสังคม ที่มุ่งพัฒนาคนให้ตระหนักเห็นคุณค่าสหกรณ์ เพื่อการรวมพลังที่จะพัฒนาองค์กรประชาชนให้เป็นสหกรณ์อย่างแท้จริง มีประสิทธิภาพเข้มแข็งยั่งยืน สามารถแก้วิกฤตขบวนการสหกรณ์ประชาชน และประเทศชาติ
2. เป็นระบบเครือข่ายขององค์กรช่วยเหลือตนเองทางเศรษฐกิจและสังคมหลากหลายรูปแบบที่ตระหนักในคุณค่าของหลักและวิธีการสหกรณ์ มีการร่วมมือกันที่จะพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กร และแก้วิกฤตต่อการสร้างความเข้มแข็งยั่งยืนของชุมชน สังคม และประเทศได้
3. เป็นระบบเครือข่ายขององค์กรช่วยเหลือตนเองทางเศรษฐกิจและสังคม ที่มุ่งพัฒนาคนให้ตระหนักเห็นคุณค่าของหลักและวิธีการสหกรณ์ เพื่อการรวมพลังในการพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพเข้มแข็ง ยั่งยืน เพื่อการแก้วิกฤตประชาชน สังคม และประเทศชาติ

หลังจากนั้นเป็นการนำเสนอบทความ 2 บทความ ได้แก่ “กฎหมายที่พึงประสงค์ : ข้อจำกัดของกฎหมาย สหกรณ์ปัจจุบันและแนวทางแก้ไข” โดย อ.เจริญ บำรุงวงศ์ และ “สถานการณ์การวิจัยด้านสหกรณ์ที่ผ่านมา และแนวทางการวิจัยในอนาคต” โดย รศ.จุฑาทิพย์ ภัทราวาท

สรุปการนำเสนอบทความเรื่อง กฎหมายที่พึงประสงค์ : ข้อจำกัดของกฎหมายสหกรณ์ปัจจุบันและแนวทางแก้ไข (เอกสารประกอบหมายเลข 1)

1) วัตถุประสงค์หลักของกฎหมายสหกรณ์ วัตถุประสงค์สำคัญในการบัญญัติกฎหมายสหกรณ์นั้น รัฐต้องการให้มีการรับรองสถานภาพทางกฎหมายของสหกรณ์ว่าเป็น “นิติบุคคล” ดังนั้นกฎหมายสหกรณ์จึงต้องกำหนดหลักเกณฑ์ในการจัดตั้งและการดำเนินงานของสหกรณ์ รวมทั้งหลักเกณฑ์ในการควบคุมดูแลสหกรณ์ให้เป็นไปโดยถูกต้องตามกฎหมายหรือกฎระเบียบของสังคม และเพื่อให้ความคุ้มครองแก่สมาชิก และประชาชนทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับ สหกรณ์ หรือแม้แต่สหกรณ์เอง อย่างไรก็ตาม การบัญญัติกฎหมายของสหกรณ์ของประเทศต่างๆ อาจแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายจำเพาะของรัฐบาลในประเทศนั้นๆ ว่าต้องการพัฒนาสหกรณ์ไปในทิศทางใด เช่น บางประเทศอาจต้องการพัฒนาสหกรณ์ให้อยู่ในสถานะที่สามารถแข่งขันกับองค์กรธุรกิจรูปแบบอื่นอย่างเคียงบ่าเคียงไหล่ บางประเทศอาจมีทิศทางที่จะพัฒนาให้สหกรณ์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง บางประเทศรัฐอาจมีจุดมุ่งหมายที่จะใช้สหกรณ์เป็นเครื่องมือในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศไปสู่ระบบสังคมนิยม เช่น กรณีของประเทศสังคมนิยม (คอมมิวนิสต์) ก่อนการล่มสลายของประเทศสหภาพสังคมนิยม-โซเวียต เป็นต้น

ในประเทศที่กำลังพัฒนาหรือประเทศที่การสหกรณ์ถูกริเริ่มโดยรัฐ กฎหมายจะเป็นลักษณะของกฎหมายเพื่อการพัฒนา (development law) เพราะว่ากฎหมายสหกรณ์เป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาขบวนการ สหกรณ์ ทั้งในด้านโครงสร้างและกระบวนการดำเนินงาน กฎหมายสหกรณ์จึงเป็นส่วนหนึ่งของวิศวกรรมทางสังคมด้านกฎหมาย (legal social engineering) ซึ่งต้องแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและความก้าวหน้าของขบวนการสหกรณ์อยู่เสมอ มิฉะนั้นกฎหมายสหกรณ์จะล้าสมัย อันจะเป็นอุปสรรคและทำลายขบวนการสหกรณ์ในที่สุด ตัวอย่างประเทศที่ดำเนินการปฏิรูปกฎหมายสหกรณ์ได้สำเร็จมาแล้ว ได้แก่ สิงคโปร์ และ ฟิลิปปินส์ เป็นต้น

2) กระบวนการตรากฎหมายของประเทศไทย

เนื่องจากกฎหมายสหกรณ์เป็นกฎหมายเพื่อการพัฒนา บุคคลผู้ทำหน้าที่ร่างกฎหมาย นอกจากจะประกอบด้วยนักกฎหมายและนักสหกรณ์หรือผู้มีประสบการณ์แล้ว จะต้องมึนักวิทยาศาสตร์ทาง

สังคมเข้าร่วมด้วย เช่น นักเศรษฐศาสตร์ นักสังคมศาสตร์ นักจิตวิทยา นักกฎหมาย นักวิชาการสหกรณ์ ซึ่งจะต้องใช้ระยะเวลากร่างกฎหมายในรูปแบบการทำงานและใช้เวลาพอสมควร กระบวนการตรากฎหมาย สหกรณ์ของประเทศไทย มีขั้นตอนการดำเนินการดังรายละเอียดในรูปที่ 1

3) ข้อจำกัดในการตรากฎหมายสหกรณ์ไทย

ประเทศไทยได้มีประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์มาแล้ว รวม 4 ฉบับ ได้แก่

- พระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม พุทธศักราช 2459
- พระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2471
- พระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2511
- พระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2542

อาจสรุปข้อจำกัดในการตรากฎหมายไทยได้ ดังนี้

3.1 การปรับปรุงกฎหมายเดิมทั้งฉบับแต่ครั้งไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งการศึกษาวิจัย กฎหมายฉบับเดิม และสภาพของขบวนการสหกรณ์ในขณะนั้นอย่างเป็นระบบและจริงจัง

3.2 ในการศึกษาปรับปรุงกฎหมายเดิมทุกฉบับไม่มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายและเป้าหมาย ของกฎหมายในสาระสำคัญ และไม่ชัดเจนว่าจะพัฒนาระบบสหกรณ์ไปในทิศทางใด เพื่ออะไร ยกเว้น พรบ. สหกรณ์ พ.ศ. 2471

3.3 องค์ประกอบของคณะกรรมการกร่างกฎหมายไม่ครอบคลุมถึงผู้เชี่ยวชาญหรือนัก วิชาการด้านสังคมศาสตร์ นักกฎหมายที่รู้การสหกรณ์และนักสหกรณ์ที่รู้กฎหมาย

3.4 การปรับปรุงกฎหมายทั้งฉบับแต่ครั้งจึงมีผลเป็นการแก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมหรือ ยกเลิกบทบัญญัติบางมาตรา โดยไม่เปลี่ยนแปลงนโยบายเป้าหมาย และโครงสร้างของกฎหมาย ทั้ง ๆ ที่ กฎหมายฉบับเดิมแต่ละฉบับได้ใช้มาเป็นเวลานานมาก สมควรจะปฏิรูปกฎหมายที่ล้าสมัยแทนที่จะแก้ไข ปรับปรุงเท่านั้น

3.5 ขาดการนำความรู้ด้านกฎหมายของต่างประเทศที่มีลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม คล้ายกับไทย รวมทั้งผลการประชุมหรือสัมมนาระหว่างประเทศเรื่องกฎหมายสหกรณ์มาใช้ในการพิจารณา ปรับปรุงแต่ครั้ง ยิ่งกว่านั้นเราแทบไม่ได้ความรู้ และประสบการณ์จากผลการประชุม หรือสัมมนา ระหว่างประเทศเรื่องการสหกรณ์มาใช้ประโยชน์เลย

4) ข้อจำกัดของกฎหมายสหกรณ์ปัจจุบันในการพัฒนาสหกรณ์

กฎหมายสหกรณ์ปัจจุบันได้แก่ พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 24 เมษายน 2542 กฎหมายฉบับดังกล่าวมีข้อจำกัดบางประการสรุปได้ดังนี้

4.1) ขาดนโยบายและเป้าหมายที่ชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาสหกรณ์

4.2) โครงสร้างกฎหมายสหกรณ์ไม่เหมาะสม โครงสร้างของกฎหมายสหกรณ์ หมายถึง องค์ประกอบ (contents) ของกฎหมายซึ่งปรากฏอยู่ในสารบัญของกฎหมาย รวมทั้งบทบัญญัติที่เป็นหลักการพื้นฐานสำคัญ นอกจากนั้นการจัดหมวดหมู่แห่งบทบัญญัติของกฎหมายที่ไม่เป็นระบบย่อมเป็นการยากที่จะศึกษาการเรียนรู้และความเข้าใจ

4.3) ขาดบทบัญญัติบางเรื่องที่เป็นหลักการพื้นฐานของสหกรณ์ พรบ.สหกรณ์ 2542 ไม่มีบทบัญญัติที่เป็นหลักการพื้นฐานของสหกรณ์ทำให้ต้องเสนอให้นายทะเบียนสหกรณ์เป็นผู้ตีความกฎหมายที่ต้องมีบทบัญญัติที่เป็นหลักการพื้นฐานของสหกรณ์ไว้อย่างครบถ้วน ทั้งนี้หลักการพื้นฐานไม่ใช่วิธีปฏิบัติในรายละเอียดซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องกำหนดไว้ในข้อบังคับ

4.4) ข้อจำกัดเกี่ยวกับอำนาจกระทำการของสหกรณ์ พรบ.สหกรณ์ พ.ศ.2542 ได้บัญญัติอำนาจกระทำการของสหกรณ์ไว้ในมาตรา 46 ซึ่งหากสหกรณ์ใดไม่ได้กำหนดวัตถุประสงค์ดังรายละเอียดอำนาจกระทำการ ข้อใดข้อหนึ่ง ในมาตรา 46 ไว้ในข้อบังคับสหกรณ์ สหกรณ์จะใช้อำนาจกระทำการข้อนั้นไม่ได้ ในขณะที่เดียวกันสหกรณ์จะกำหนดข้อบังคับให้มีวัตถุประสงค์นอกเหนือจากที่บัญญัติไว้ให้เป็นอำนาจกระทำการในมาตรา 46 ก็ไม่ได้

4.5) บทบัญญัติที่มีผลกระทบทางลบต่อการพัฒนาสหกรณ์ ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

- ก. อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติ (คพช.) บางข้อเจตนารมณ์ของกฎหมายสหกรณ์ที่ยังอยู่ในระบบรัฐอุปถัมภ์นั้น คพช.ควรจะมีอำนาจหน้าที่เป็นเสมือนที่ปรึกษาระดับนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาขบวนการสหกรณ์แก่รัฐบาล มิใช่มีอำนาจหน้าที่ในการบริหารอย่างที่กำหนดไว้ตาม มาตรา 10(7) ซึ่งถือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ อำนาจหน้าที่ในการบริหารนั้นควรเป็นของนายทะเบียน สหกรณ์หรือรัฐมนตรี
- ข. การกำหนดให้ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นนายทะเบียนสหกรณ์โดยตำแหน่ง ตามมาตรา 15 ถือเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาสหกรณ์โดยเฉพาะสหกรณ์นอกภาคเกษตร ซึ่งที่จริงตำแหน่งนายทะเบียนนั้นควรเป็นของผู้บริหารสูงสุดในส่วนราชการ สหกรณ์เช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ
- ค. อำนาจของนายทะเบียนสหกรณ์ในการออกระเบียบหรือคำสั่ง เพื่อให้มีการปฏิบัติตาม พรบ.สหกรณ์มาตรา 16(8) ซึ่งหากนายทะเบียนไม่มีความรู้หรือ

ประสบการณ์เกี่ยวกับงานสหกรณ์ อาจเป็นอันตรายต่อการที่สหกรณ์จะถูกแทรกแซงโดยอำนาจรัฐเกินความเหมาะสมได้

- ง. กองทุนพัฒนาสหกรณ์ตามมาตรา 27-32 ไม่ควรต้องบัญญัติไว้ในกฎหมายสหกรณ์ เพราะเป็นการชี้ให้เห็นว่าสหกรณ์ยังต้องอาศัยระบบรัฐอุปถัมภ์ ในไม่มีที่สิ้นสุด
- จ. สมาชิกสมทบตามมาตรา 41 ปัจจุบันนายทะเบียนสหกรณ์ได้ออกประกาศว่าให้ สหกรณ์ทุกประเภทรับสมาชิกสมทบได้ ซึ่งไม่เหมาะสมเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพราะ เจตนารมณ์ของกฎหมายนั้นต้องการให้มีสมาชิกสมทบได้ในสหกรณ์ภาคการเกษตร เพื่อให้บุคคลที่ไม่ได้มีอาชีพหลักเป็นเกษตรกรสามารถเป็นสมาชิกสมทบได้ (associate member) ส่วนสหกรณ์ประเภทอื่น เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์ร้านค้า นั้นไม่จำเป็นแต่อย่างใดเลยที่จะต้องมีสมาชิกสมทบ เพราะหากเป็นเช่นนั้นจะทำให้บุคคลทั่วไปไม่สนใจจะสมัครเป็นสมาชิกสหกรณ์ทั้ง ๆ ที่มีคุณสมบัติครบถ้วน
- ฉ. สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย (สสท.) ไม่เป็นสหกรณ์ ดังนั้น สสท.จึงไม่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากส่วนราชการ และไม่มีสถานภาพเป็นองค์การสูงสุด (Apex organization) ของขบวนการสหกรณ์ในสายตาของขบวนการสหกรณ์โลก
- ช. กลุ่มเกษตรกรที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลทำให้คำว่า “กลุ่มเกษตรกร” แทนที่จะเป็น “สหกรณ์” และการที่กลุ่มเกษตรกรและสหกรณ์ภาคการเกษตรอยู่ภายใต้การส่งเสริมและพัฒนาของส่วนราชการแตกต่างกัน ทำให้เกิดความลักลั่นในการส่งเสริมที่ เหมาะสม

5) กฎหมายสหกรณ์ที่พึงประสงค์ ควรมีรายละเอียดดังนี้

5.1) ลักษณะของกฎหมายสหกรณ์ไทยควรมีลักษณะที่สำคัญ 2 ประการคือ มีทิศทางและเป้าหมายที่ชัดเจน และมีโครงสร้างและบทบัญญัติที่เหมาะสม

5.2) ระบบกฎหมายสหกรณ์ ควรมีการศึกษาวิจัยว่าระบบกฎหมายที่มีฉบับเดียวหรือหลายฉบับจึงจะเหมาะสมกับสถานการณ์ของประเทศไทย

5.3) เนื้อหาที่บัญญัติไว้ในกฎหมายสหกรณ์ ควรครบถ้วนสมบูรณ์และครอบคลุมตั้งแต่การจัดตั้งและจดทะเบียนสหกรณ์ สิทธิหน้าที่ของสหกรณ์ สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิก การจัดองค์กรและการจัดการเกษตร ทรัพย์สินและเงินทุนของสหกรณ์ จนถึงการเลิกและชำระบัญชีสหกรณ์ อำนาจหน้าที่ของนายทะเบียน สหกรณ์หรือส่วนราชการ

6) โครงการวิจัยที่จำเป็นสำหรับการปฏิรูปกฎหมายสหกรณ์ มีดังนี้

- 6.1) แนวทางการปรับปรุงโครงสร้างและเนื้อหาของกฎหมายให้เหมาะสม
- 6.2) สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยควรมีสถานภาพเป็นสหกรณ์หรือไม่
- 6.3) ควรมีบทบาทบัญญัติว่าด้วย “กลุ่มเตรียมสหกรณ์” หรือ “องค์การช่วยตนเองทางเศรษฐกิจ” ไว้ในกฎหมายสหกรณ์ฉบับเดียวกันหรือจะแยกไว้ในกฎหมายคนละฉบับ

สรุปการนำเสนอบทความเรื่อง “สถานการณ์การวิจัยด้านสหกรณ์ที่ผ่านมาและแนวทางการวิจัยในอนาคต” (เอกสารประกอบหมายเลข 2)

1) สถานการณ์การวิจัยด้านสหกรณ์ที่ผ่านมา

จากข้อมูลของโครงการจัดทำวรรณกรรมปริทัศน์งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ด้านสหกรณ์ในประเทศไทย ระหว่างปี 2533-2543 สํารวจพบผลงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ทั้งสิ้น 547 รายการ ประกอบด้วยงานวิจัย 298 รายการ วิทยานิพนธ์ 249 รายการ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ ส่วนใหญ่ร้อยละ 72 เป็นงานวิจัยเชิงพรรณนา (descriptive research) ซึ่งมักจะเป็นการศึกษาทัศนคติ พฤติกรรม และความคิดเห็นของสมาชิกสหกรณ์ การศึกษาการดำเนินงาน สหกรณ์หรือโครงการต่างๆ ที่รัฐให้การสนับสนุนกิจการสหกรณ์ รองลงไปงานวิจัยร้อยละ 24 เป็นงานวิจัยเชิงวิเคราะห์ (analytical research) ซึ่งมักจะเป็นการวิเคราะห์หาความเป็นเหตุเป็นผลกันของตัวแปรต่างๆ โดยใช้ทฤษฎีและเครื่องมือทางสถิติมาช่วยในการวิเคราะห์ งานวิจัยส่วนที่เหลือร้อยละ 4 เป็นงานวิจัยเพื่อค้นหาข้อมูลเบื้องต้น (exploratory research) ตัวอย่างเช่น การศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิก เป็นต้น

ผลการศึกษาพบว่า งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ด้านสหกรณ์ส่วนใหญ่มักจะมุ่งเน้นไปที่การศึกษากฎการศึกษาใน สหกรณ์ประเภทต่างๆ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะวิเคราะห์ประเด็นปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานของสหกรณ์ ตลอดจนการเสนอแนะมาตรการในการแก้ปัญหาสหกรณ์ ซึ่งประเด็นของปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของสหกรณ์ที่ค้นพบมักจะคล้ายคลึงกัน ที่สำคัญได้แก่

- การขาดแคลนทุนดำเนินงานและวัสดุ อุปกรณ์
- ทำเลที่ตั้งสหกรณ์ไม่เหมาะสม
- การบริหารจัดการไม่มีประสิทธิภาพ
- การขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกสหกรณ์
- คณะกรรมการดำเนินการไม่มีศักยภาพและความพร้อม
- ฝ่ายจัดการขาดความรู้และทักษะในการดำเนินธุรกิจ เป็นต้น

ประเด็นสำคัญมาตรการและข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสหกรณ์ส่วนใหญ่จะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ได้แก่

- การขอการสนับสนุนจากรัฐ เช่น เป็นเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ
- การให้การศึกษอบรม
- การแก้ไขกฎหมายสหกรณ์ เป็นต้น

สถานการณ์การวิจัยที่ผ่านมามีประเด็นที่เป็นข้อสังเกต ดังต่อไปนี้

ก. นักวิจัยยังคงยึดติดกับแนวคิดที่ถูกปลูกฝังมาแต่เดิมว่า “สหกรณ์ยังคงต้องพึ่งพาการสนับสนุนจากรัฐ” ดังนั้นจึงพบว่าไม่ว่านักวิจัยจะเป็นนิสิต นักศึกษา นักวิชาการ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ต่างก็มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันคือเสนอแนะให้สหกรณ์แก้ปัญหาโดยการพึ่งพาการสนับสนุนจากรัฐ มีนักวิจัยจำนวนน้อยที่เสนอแนะให้สหกรณ์ยึดมั่นบนหลักการพึ่งพาตนเอง

ข. การวิจัยที่ผ่านมาเป็นการดำเนินการที่ไม่มีกรอบทิศทาง เป็นลักษณะของการวิจัยในลักษณะต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างคิด และมักจะเป็นการวิจัยที่เป็นเรื่องของอดีต และปัจจุบัน โดยมิได้มองถึงสถานการณ์ในอนาคต ดังนั้น ผลงานวิจัยส่วนใหญ่จึงไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาสหกรณ์ได้อย่างจริงจัง

ค. กรอบแนวคิดในการพัฒนาสหกรณ์ตามอุดมการณ์ หลักและวิธีการสหกรณ์นั้น การพัฒนาควรเป็นไปในรูปของการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ ซึ่งจำเป็นจะต้องมีการดำเนินการในลักษณะของชุดโครงการวิจัยที่สามารถครอบคลุมประเด็นปัญหา และบรรดาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการสหกรณ์ทั้งหมด เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ให้เห็นทิศทางการพัฒนาหรือการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์เพื่อการบรรลุเป้าหมายในที่สุด

ง. ผลงานวิจัยหลายเรื่องชี้ให้เห็นว่า วิสัยทัศน์ในการพัฒนาสหกรณ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นสมาชิกสหกรณ์ คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ ฝ่ายจัดการสหกรณ์ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ยังไม่ถูกต้องและเหมาะสม จึงเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องศึกษาหรือคิดค้นมาตรการที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติที่จะพัฒนาวิสัยทัศน์แก่บุคคลต่างๆ เหล่านี้

จ. การสหกรณ์ไทยได้จัดตั้งขึ้นในประเทศไทยมานานกว่า 8 ทศวรรษแล้ว แต่ยังคงพบปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานยังคงเป็นเหมือนเดิม ได้แก่ การขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิก การขาดแคลนทุนดำเนินงานและวัสดุอุปกรณ์ การขาดความรู้และทักษะในการบริหารจัดการ และการดำเนินธุรกิจ การขาดข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นสำหรับการวางแผนและการดำเนินงานสหกรณ์ สถานการณ์เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าการแก้ไขจะต้องเกิดจากการร่วมมือของทุกท่าน โดยเริ่มต้นจากการร่วมกันคิดเพื่อพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ และพัฒนาไปสู่การดำเนินการอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างกลไกการพัฒนาขบวนการสหกรณ์เพื่อบรรลุความสำเร็จ

2) **แนวทางการวิจัยที่ควรดำเนินการ** การพัฒนาขบวนการสหกรณ์นั้นควรเริ่มจากการจัดเวทีให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสมาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งจะก่อให้เกิดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาสหกรณ์ไปในทิศทางเดียวกัน โดยประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงคือ ปัจจัยสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานสหกรณ์ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การประชุมระดมความคิดโดยนำเอาปัจจัยสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องมาพิจารณาเพื่อทราบสิ่งที่เป็นโอกาส (Opportunities) อุปสรรค (Threats) จุดแข็ง (Strengths) และจุดอ่อน (Weaknesses) ของขบวนการสหกรณ์ถึงจะเป็นจุดเริ่มต้นที่จะชี้ให้เห็นถึงวิสัยทัศน์การพัฒนาขบวนการสหกรณ์ที่เหมาะสม ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นไปสู่การกำหนดประเด็นการวิจัยที่ควรดำเนินการต่อไป โดยผู้เสนอบทความได้ให้ข้อคิดว่า ในการวิจัยเพื่อนำไปสู่การปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ควรคำนึงถึงประเด็นสำคัญ ดังนี้

- 2.1) จุดมุ่งหมายสุดท้ายในการพัฒนาสหกรณ์ต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกับสหกรณ์โลก
 - 2.2) แนวทางการพัฒนาต้องสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและสังคมไทย
 - 2.3) ต้องคำนึงถึงความร่วมมือระหว่างสหกรณ์ ทั้งแนวราบและแนวตั้ง
 - 2.4) ต้องคิดอย่างเป็นระบบ มองเป็นภาพรวม และมีกรอบแนวคิดในการพัฒนาอย่างชัดเจน
- ข้อเสนอชุดโครงการวิจัยที่ควรดำเนินการ ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ที่ต่างเป็นรูปธรรม มีดังนี้ (รูปที่ 2)

ก. แผนแม่บทเพื่อการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ไทย จะเป็นลักษณะของแผนระดับชาติที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาคขบวนการ ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแผนดังกล่าว แผนแม่บทจะช่วยให้เกิดความเป็นเอกภาพในการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ไทยลดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน มีการพิจารณาถึงเครือข่ายการประสานความร่วมมืออันจะส่งผลดีต่อความสำเร็จหรือจุดมุ่งหมายในการพัฒนาในที่สุด

ข. แนวทางพัฒนาบุคลากร จะเป็นลักษณะของโครงการวิจัยที่จะคิดค้นมาตรการและวิธีการในการพัฒนาศักยภาพและความพร้อมของบุคลากรทุกฝ่าย การพัฒนาจิตสำนึกและการตระหนักเห็นความสำคัญของสหกรณ์ เพื่อให้บุคลากรทุกฝ่ายสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในสหกรณ์ และขบวนการได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้บุคลากรเป็นทรัพยากรสำคัญที่จะผลักดันให้การพัฒนาขบวนการสหกรณ์บรรลุเป้าหมายตามหลักและวิธีการสหกรณ์ในที่สุด

ค. แนวทางการปฏิรูปกฎหมายสหกรณ์ โครงการวิจัยดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะคิดค้นกระบวนการร่างกฎหมายที่เหมาะสม โครงสร้างกฎหมาย และระบบกฎหมายที่เหมาะสม ตลอดจนการดำเนินการร่างกฎหมายตามกระบวนการ โครงสร้างและระบบที่ได้กำหนดขึ้นอย่างถูกต้องเหมาะสม

เพื่อให้กฎหมายสหกรณ์สามารถใช้เป็นเครื่องมือของรัฐในการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ให้สามารถบรรลุเป้าหมายการผลิตเศรษฐกิจและสังคมอย่างแท้จริง

ง. แนวทางการพัฒนาเครือข่ายกลุ่ม/องค์กรประชาชน โครงการวิจัยดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะคิดค้น รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายของกลุ่มองค์กรประชาชนต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดผลดีและเกิดประโยชน์แก่ประชาชน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ อย่างแท้จริง

จ. แนวทางพัฒนากลไกภาครัฐ/เอกชนที่เกี่ยวข้องกับขบวนการสหกรณ์ โครงการวิจัยดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากลุ่ม/องค์กรประชาชน ได้มีการวางแผนการดำเนินงานร่วมกันเพื่อประโยชน์และจุดมุ่งหมายในการพัฒนา โดยมีเครือข่ายประสานความร่วมมือกันเพื่อประโยชน์ร่วมกัน ลดการทำงานซ้ำซ้อน การแย่งชิงประชาชน และการบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

ฉ. แนวทางการพัฒนาระบบสารสนเทศ โดยการวิจัยดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายสำหรับที่จะคิดค้น รูปแบบและมาตรการการจัดตั้งและดำเนินงานระบบสารสนเทศ สำหรับการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ โดยระบบสารสนเทศจะครอบคลุมถึงข้อมูลพื้นฐาน และองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการบริหารจัดการ การผลิต การตลาด การให้การศึกษาอบรม ฯลฯ และสามารถสนองตอบความต้องการของขบวนการได้อย่างต่อเนื่อง และเป็นปัจจุบัน

ฎ. แนวทางการพัฒนาระบบการสนับสนุนแก่สหกรณ์และขบวนการ โครงการวิจัยดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะคิดค้นวิธีการและมาตรการที่เหมาะสม สำหรับระบบการให้การสนับสนุนด้านต่างๆ ได้แก่ เงินทุน เทคโนโลยี การให้คำปรึกษา และอื่นๆ โดยระบบการสนับสนุนดังกล่าวจะยึดมั่นในหลักการให้สหกรณ์สามารถพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

สรุปผลการอภิปราย

หลังจากการอภิปรายอย่างกว้างขวาง ได้สรุปเกี่ยวกับกฎหมายที่พึงประสงค์และแนวทางการแก้ไข “กฎหมายสหกรณ์” กับ “แนวทางการวิจัยด้านสหกรณ์” ดังนี้

1) กฎหมายสหกรณ์ที่พึงประสงค์และแนวทางแก้ไขกฎหมายสหกรณ์

1.1) กฎหมายที่พึงประสงค์ มีข้อคิดเห็นที่สำคัญ ดังนี้

- กฎหมายสหกรณ์จะต้องเอื้อให้การพัฒนาขบวนการสหกรณ์เป็นไปตามวิสัยทัศน์ที่กำหนด
- กฎหมายสหกรณ์ควรระบุวัตถุประสงค์ของกฎหมายไว้ในกฎหมายให้ชัดเจน
- กฎหมายสหกรณ์ควรสอดคล้องกับหลักการสหกรณ์ มากกว่าการกำหนดประเด็นเพื่อการควบคุมและแทรกแซงขบวนการสหกรณ์อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
- กฎหมายสหกรณ์ควรเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาระบบสหกรณ์ ให้สาธารณชนเกิดความเชื่อมั่น ศรัทธาในระบบสหกรณ์
- กฎหมายสหกรณ์ควรมีบทบัญญัติทางการเงิน เพื่อสร้างหลักประกันที่มีต่อสหกรณ์และสมาชิกสหกรณ์ เช่น กองทุนประกันเงินฝาก กองทุนสำรองสำหรับสินทรัพย์สภาพคล่อง เป็นต้น
- กฎหมายสหกรณ์ควรมีการปรับปรุงอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ปัจจัยสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง และควรมีการทำวิจัยนำร่องก่อน
- ผู้ยกร่างกฎหมายสหกรณ์ต้องมีความรู้เรื่องสหกรณ์เป็นอย่างดี
- กฎหมายสหกรณ์ควรกำหนดบทบาทและภารกิจของสหกรณ์ขั้นปฐม ขั้นมัธยมและขั้นยอดอย่างชัดเจน
- กฎหมายสหกรณ์ควรกำหนดอำนาจหน้าที่ของสหกรณ์อย่างกว้าง ๆ ในเรื่องของการทำนิติกรรม และต้องระบุให้ชัดเจนว่าสหกรณ์แตกต่างจากนิติบุคคลอื่นอย่างไรในทางกฎหมาย

1.2) แนวทางการแก้ไขกฎหมายสหกรณ์ มีข้อเสนอแนะที่สำคัญดังนี้

- ควรมีการทำวิจัยก่อนการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้กฎหมายมีความสมบูรณ์สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ที่กำหนด

- กฎหมายสหกรณ์ที่มีฉบับเดียวมีความเหมาะสมหรือไม่
- องค์ประกอบในกฎหมายควรมีประเด็นสำคัญอะไรบ้าง
- องค์ประกอบของคณะกรรมการร่างกฎหมายควรเป็นอย่างไร
- กระบวนการ/ขั้นตอนการร่างกฎหมายควรทำอย่างไร

- การแก้ไขกฎหมายจำเป็นต้องฟังเสียงจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกระดับ มิใช่เป็นความคิดเห็นที่มาจากนักการเมือง เจ้าหน้าที่ของรัฐ และนักวิชาการเท่านั้น และต้องดำเนินการโดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขกฎหมายอย่างแท้จริง

- ผู้มีส่วนในการร่างกฎหมายควรมีวิสัยทัศน์การพัฒนาสหกรณ์ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และควรทำความเข้าใจตรงกันเสียก่อนว่าจะพัฒนากฎหมายที่มีจุดมุ่งหมายอย่างไรระหว่างการเชื่อมต่อขบวนการสหกรณ์ในลักษณะของการลดการพึ่งพาจากรัฐ หรือการเป็นสหกรณ์ที่มีรัฐอุปถัมภ์

- กฎหมายควรเป็นลักษณะของการสร้างกรอบ หรือแนวทางการปฏิบัติที่เอื้อต่อการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ แต่มิใช่เป็นเหมือนที่พันนาการหรือการสร้างภาวะผูกพันแก่สหกรณ์

- กรอบของกฎหมาย มิใช่อยู่ที่ พรบ.สหกรณ์เท่านั้นแต่หมายถึงองค์รวมของสหกรณ์

2) แนวทางการวิจัยด้านสหกรณ์ มีข้อเสนอสรุปดังนี้

ประเด็นการวิจัยด้านสหกรณ์ที่ควรดำเนินการเพื่อนำไปสู่การปฏิรูปสหกรณ์ตามวิสัยทัศน์ขบวนการสหกรณ์ ควรประกอบไปด้วยการวิจัยใน 3 รูปแบบ ได้แก่ (รูปที่ 1)

รูปแบบที่ 1 การวิจัยที่มุ่งสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (Participatory Action Reseaches) โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะได้แนวทางการพัฒนาสหกรณ์ไปสู่การพึ่งพาตนเอง การลดการพึ่งพารัฐ

การวิจัยในลักษณะนี้ควรจะเป็นไปในลักษณะของโครงการนำร่องและควรเกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่าย ได้แก่ เจ้าหน้าที่รัฐ สหกรณ์ องค์กรประชาชน นักวิชาการ ประเด็นที่ควรดำเนินการ ได้แก่

- ตัวแบบการดำเนินงานของสหกรณ์ (จำแนกตามประเภทสหกรณ์/ศักยภาพของสหกรณ์)
- แผนพัฒนาสหกรณ์

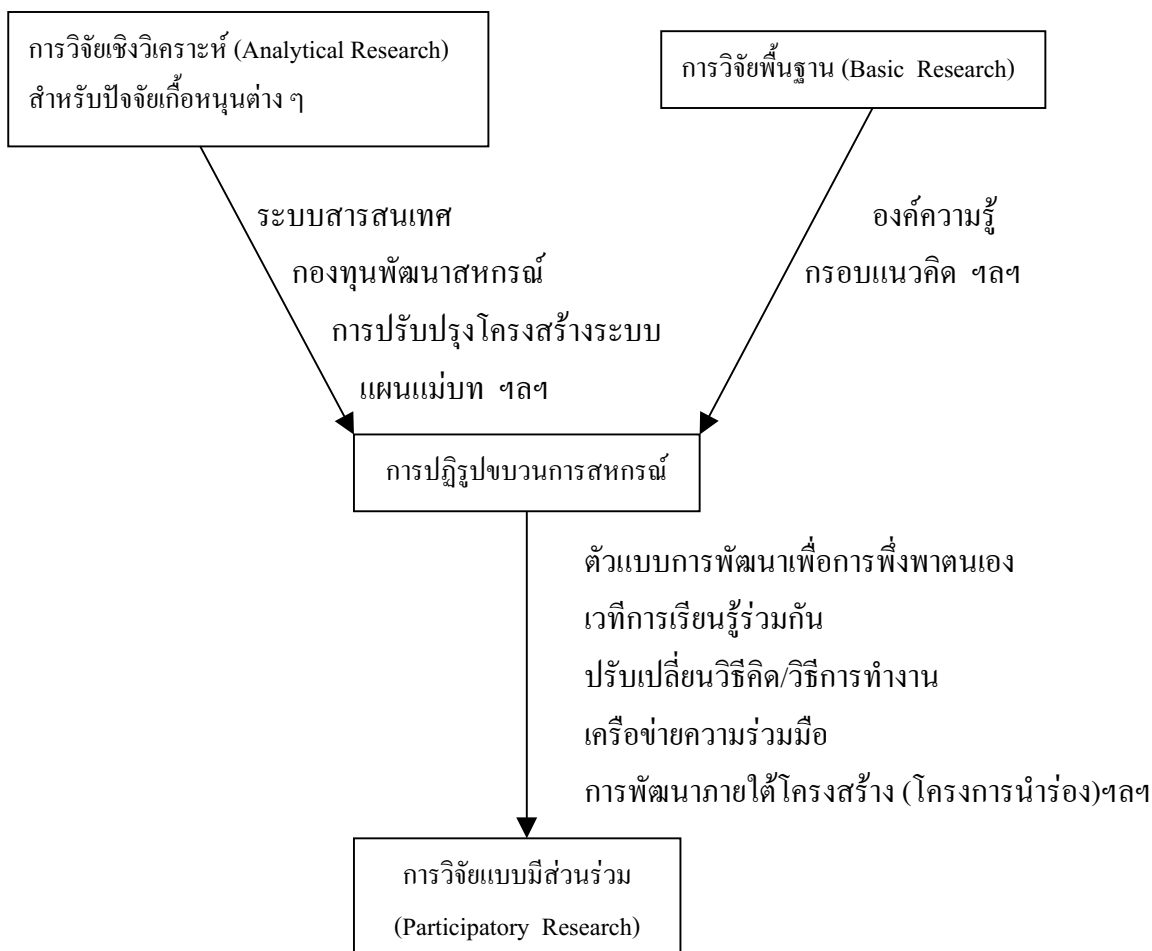
- แผนพัฒนาท้องถิ่น/ชุมชน
- คู่มือการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ ฯลฯ

รูปแบบที่ 2 การวิจัยเชิงวิเคราะห์ (Analytical Reseach) ที่เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการปฏิรูปขบวนการสหกรณ์ ได้แก่

- การพัฒนาระบบสารสนเทศด้านสหกรณ์
- ตัวชี้วัดความสำเร็จของสหกรณ์
- แนวทางการพัฒนาขบวนการสหกรณ์
- แนวทางการพัฒนาโครงสร้างสหกรณ์ขั้นปฐม
- แนวทางการพัฒนาวิธีการเลือกตั้งกรรมการดำเนินการสหกรณ์ ฯลฯ

รูปแบบที่ 3 การวิจัยลักษณะของการวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) ที่มีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะให้ได้แนวคิดพื้นฐาน หรือองค์ความรู้ที่จะนำไปสู่การคิดค้นวิธีการที่เหมาะสมในการพัฒนาสหกรณ์ต่อไป ตัวอย่างเช่น

- ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกสหกรณ์
- แนวคิดการเสริมสร้างจิตวิญญาณสหกรณ์แก่คนสหกรณ์
- ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดความอ่อนแอของสหกรณ์ ฯลฯ

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดสำหรับชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์